

PARAPHRASIS

DES. ERASMI

ROTEROD.

IN

ACTA APO-

STOLO-

RVM.

VIRTUTE DVCE,

COMITE FORTUNA.

LVGDVNI APVD SEB.
GRYPHIUM,

1542.

IN ACTA APO=
STOLORVM PER
DES. ERASMV M
ROT. PARA=
PHRASIS.

CAPVT PRIMVM.

ROMISSI mei partē absolui The=
ophile : superiore quidem libro comple=
xus sum Iesu Christi uitā, altius rem ex=
orsus quā ceteri, nimirum ab Ioannis
Baptistae, qui domini praecursor fuit, con=
ceptione, quod in hac quoq; narratione prodita sint ua=
ticia, Messiam mox uenturum promittentia. Post haec
quaedam ab alijs scriptoribus praetermissa copiosius enar=
rauimus, de Christi conceptione, de natiuitate, de cir=
cuncisione ac purificatione : nonnihil etiam attigimus de
diuina indole, cuius specimen aliquod edidit annos na=
tus duodecim. Haec ideo duxi commemoranda, quo plu=
ribus argumentis liqueret, hunc esse, quem oracula pro=
phetarum designarant, ac ne primam quidem illam eta=
tem Iesu caruisse piorum hominum ac spiritu caelesti af=
flatorum testimonijs. Quanquam autem dubium non est,
quin tota Iesu uita fuerit unicum exemplar absolutae pie=
tatis, tamen omisis his quae in medio gesta sunt, transi=
liuimus usque ad tempus, quo Ioannes praedicatione ba=
ptismoq; suo coepit agere praecursorem Iesu Christi, quod
ab eo tempore potissimum dominus Iesus coepit agere ne=
gocium salutis humanae iuxta figuras et anigmata legis
Mosaicae, ac iuxta prophetarum uaticinia. Huius negocij
summa duabus in rebus consistit: in factis, hoc est, in ededis

miraculis, intolerando supplicio crucis, in resurrectione, in quibus nihil non exhibitum est per illum, quod uel in lege fuerat adumbratum, uel à prophetis promissum: tum in dictis, quibus orbi tradidit nouam et euangelicam philosophiam, ut ab eodem peteremus & rationem & exemplum pie uiuendi. Harum rerum seriem persequutus sum ad eum usque diem, quo posteaquam rediuiuus à morte praeceperat duodecim apostolis suis reliquisq; discipulis septuaginta, quos ante mortem peculiariter in hoc munus delegerat, ut accepto spiritu sancto, què & tum illis insufflans in faciem eorum, impartijt, & post copiosius è caelo misit, abirent in orbem uniuersum, ac predicarent Euangelium, non Iudeis tantum, uerum etiam cunctis totius mundi nationibus: receptus est in caelum, unde uenerat. Ac primum modis omnibus erat cõfirmanda fides eorum, per quos decreuerat admirabiliu gestorum cunctis mortalibus fidem fieri. Horu caput erat, ut persuaderetur omnibus, Iesum uere mortuum, uere reuixisse tertio die, non imaginario corpore, sed eodem illo iam immortalis, quod mortale gesserat in terris, quod exanime conditum fuerat in sepulchro. Proinde non satis habuit, semel exhibere se rediuiuum discipulis suis, sed frequenter illis apparuit, non quemadmodum solent spectra, sed uarijs & euidetibus argumentis declarans se uiuum recepisse corpus, quadraginta diebus hac de causa commoratus in terris, in quibus tamen nulli conspicuus esse uoluit, nisi suis. Atque his non solum praeiuit sese conspicendum oculis, audiendum auribus, contrectandum manibus, uerum etiam familiariter cum illis uiuens cibum unà cepit, quo non aliud uiui corporis certius indicium. Interim misit frequenter cum illis colloquium de regno dei, reuo-

eans illis in memoriã, quæ gesserat ac docuerat ante mor-
 tem, ut tandem agnoscerent, nihil non euenisse, quod ille
 prædixerat euenturum, simul monens, quid in posterum
 essent uel facturi, uel expectaturi. Quanquam enim illis
 iam tradiderat autoritatem Euangelij prædicandi, tamen
 uetuit ne mox profilirent ad tam ardui muneris functio-
 nem, nec discederent ab Hierosolymis, sed illic congrega-
 ti, simulq; uacantes ieiunijs, hymnis ac precationibus, ex-
 pectarent spiritum sanctum, quem antequam moreretur,
 promiserat illis alterum consolatorem mittendum à patre.
 Ego, inquit, pollicitus sum ore meo, nec addubitate, quin
 pater bona fide præstiturus sit, quod illius nomine uobis
 recepi. Eadè est enim patris ac mea uoluntas. Cœleste nego-
 cium est quod aggrediemini, non humanum: neq; carnalia
 docebitis, quemadmodum pharisæi docuerunt hæctenus, sed
 spiritalia: neq; mediocris oborietur uobis ob Euangelij
 prædicationem persecutio. Proinde opus est, ut uirtute
 cœlitus emissa confirmemini, quo pares sitis tanto negotio
 quod nõ humanis uiribus, sed diuini spiritus præsidio per-
 agetur. Hæctenus tantum prælusum est quibusdam ad E-
 uangelicam functionem rudimentis. Ioannes baptizauit
 aqua, spiritum non contulit, nullus enim hominum illum
 conferre potest: nec aliud prædicauit quàm pœnitentiam,
 quòd instaret regnum cœlorum. Nunc opus est ualidioribus
 præsidijs ad depromendum euangelicæ doctrinæ
 uigorem, & ad sustinendos aduersantis mundi tumultus.
 Ad id non satis est uos esse mundos à peccatis, sed ad nouam
 doctrinam nouo spiritu est opus, spiritu copioso, spi-
 ritu cœlesti, spiritu igneo. Eo uos baptizabimini post pau-
 cos dies. Hic est baptismus, quem Ioannes dare non potu-
 it, sed à me dandum prædixit. Siquidem de me ferens te-

stimonium, aiebat: Ille uos baptizabit in spiritu & igni.
 Impartijt & olim deus spiritum suum prophetis ac pijs
 hominibus. Et uobis insufflavi spiritum sanctum. Idem est
 spiritus, sed nunc copiosissimè effundetur in orbem terra-
 rum, renouaturus omnia. Huic uenturo preparate animos
 uestros sobrietate, pijs uotis, sed in primis simplici fidu-
 cia, quo sitis organa commoda per uos uim suam explica-
 turi spiritus. Hæc ubi dixisset Iesus discipulis in unū con-
 gregatis, ne quid inter illos relinqueret dissidij, quoniam
 nondū illi deposuerant somniū illud de profere[n]do regno
 Israëlitico, percontati sunt dominum, uelut mox abiturū,
 an protinus à misso spiritu sancto restitutus esset regnū
 populo Israëlitico, & an statim esset exhibiturus orbi ma-
 iestatem suam. Nondum enim intelligebant cuiusmodi fu-
 turum esset regnum illud spirituale. Petrus in monte cu-
 piebat constitui regnum. Ceteri quoque audita mentione
 resurrectionis, sciscitabantur de regno. Rursus audito ser-
 mone de mittendo spiritu, redit illis in mentem regnum.
 Sperabant enim fore, ut orbis totius imperium transfer-
 retur in populum Iudeorum. Et omnino futurum erat, ut
 Regnum regnaret Israël, non ille carnalis, sed qui uere nomen hoc
 Israël. promeruisse, hoc est, qui uere fortis esset deo. Iacob e-
 nim hoc nomen promeruit, luctans aduersus angelum.
 Quam diu mundus fidebat suis operibus, impar erat iusti-
 ciæ diuinæ. Omnes coarguebantur iniusticiæ, & succum-
 bebant pœnæ. Ceterum ubi cœpit sibi diffidere, & fidere
 promissis euangelicis, iam expugnauit, ut ita loquar, dei iu-
 sticiam, & extorsit misericordiam. Hoc regnum ubiq; col-
 lapsum, sed præcipue apud Iudeos, restituit Christus per
 Euangelium. Hoc non intelligentes discipuli, felicitatem
 quandā somniabant, quæ liberaret ipsos ab omnibus ma-
 lorum

lorum persequutionibus. Verum id non erat futurum ante finem mundi. Tempus autem illud dominus ideo uolebat suis incognitum esse, quia non expediebat illis scire. Proinde inuilem illorum curiositatem tali responso retudit: Nolite querere quod non expedit scire. Tatum fidite, & quod mandatum est, peragite. Vos huius rei nihil aliud eritis quam ministri. Progressum & exitum permittite patri caelesti. Non igitur est uestrum nosse, quo anno, quo mense, qua hora uenturum sit regnum Israeliticum, qualia scrutantur astrologi, stulte curiosi. Quicquid pater uoluit uos scire, hoc uobis impartij, tempus illud uobis non aperui, quia pater eius arbitrium uni sibi seruauit, quo semper uigiletis in officio. Veniet omnino regnum dei, quo pijs & impijs sua pro factis praemia tribuetur, in cuius aduentum oportet semper esse paratos. Quanquam & interim exeret sese regnum spirituale, in quo asserendo deus uestram requirit operam, de praemijs ipse uiderit. Proinde omisso studio cognoscendi quae non oportet, parate uos ad id quod instat. Cui rei quoniam ex uestris uiribus impares estis, spiritus sanctus, ita ut sum pollicitus, caelitus effundetur in uos, robur animis uestris additurus & quicquid uos docui reuocaturus in memoria, suggesturus etiam si quid praeterea fuerit opus cognito, cuius suggestioe docti, praesidioque roborati, eritis mihi testes, primu Hierosolymis iuxta prophetam, qui dicit: De Sion exhibit lex, & uerbum domini de Hierusalem: mox per omnem Iudaeam, deinde per Iudaeae finitimam Samariam, postremo per uniuersas orbis nationes, quacunque gentes humanae terram incolunt. Omnibus enim ex aequo ueni, omnibus mortuus sum, omnibus offertur Euangelij gratia. Regnauit haecenus lex apud Iudaeos. Euangelij regnum tam late patere uult pater, quam

late patet terrarum orbis. Hic erat sermo postremus, quo dominus Iesus discipulos suos omnes in unum collectos in Bethania affatus est. Quo finito, bene precatus illis, sub oculis omnium ferebatur in altū, donec nubes candida Iesu corpus subduceret illorum aspectui. Tēpus enim erat, ut desinerent à corporis aspectu pendere, quo magis inciperent esse spirituales, nec Iesum alijs iam oculis intuerentur quàm fidei. Quum igitur dominus nube tectus ferretur in sublime, persistebant discipuli defixis in cœlum oculis. Vsq̄ adeo non poterant auelli ab eo, quem unice diligebant, licet adhuc imbecilles. Expectabant autē, ecquid etiam nouæ rei ostenderetur è sublimi. Adsunt igitur repente duo nuncij cœlestes, specie humana, ueste candida: species excludebat horrorem, candor uestis congruebat nuntio properantis ad gloriam. Hi uerbis amicis discipulorum mœrorem, ex digressu domini cōceptum, lenibant, & ab inutili suspectu reuocabant ad officium. Viri, inquit, Galilæi, quur hic statis defixis in cœlum oculis? Hic Iesus sublatus à uobis, redijt in cœlum unde uenerat, quemadmodum frequēter ab illo audistis, quòd profectus esset à patre, & quòd uobis in mundo relictis, rediturus esset ad patrem. Non raptus est in aëra, quemadmodū Helias, sed receptus est in regiam patris, illi confessurus ad dexteram, utpote cœlestis regni consors. Conspexistis illum uisibili quidem, sed immortalī corpore proficiscētē in cœlum. Sic olim rediturus est, ut iudicis speciem agnoscant, qui hic seruatoris speciem agnoscere noluerunt. Non redibit humilis, sed è sublimi multa cum gloria sese ostendet oculis omnium. Pauci uidistis euntem, redeuntem uidebunt uniuersi. Ceterum non est quod eum reditum nunc expectetis: Didicistis ex eo quòd prius Euangelium dei

dei prædicandum sit per uniuersum terrarum orbem. Hoc potius nunc agite. Nec enim iussi estis hic consistere, sed sedere Hierosolymis, ut illic accepto cœlesti spiritu, feliciter auspicemini cœleste negocium. His dictis paruerrunt discipuli, ac relicto monte oliuarum, cuius hospitio dominus ante mortem delectatus fuerat, & cui rediturus in cœlum ultima impressit uestigia, reuersi sunt Hierosolymā. Abest autem mons ille ab Hierosolymis itinere sabbati, hoc est, ferè passus bis mille. Ab hoc monte itum est ad crucis ignominiam, ab eodem itum est ad gloriam. Ex hoc in prospectu est Hierosolyma, & in hoc sedens prædixerat ac defleuerat excidium urbis. In hac interfetrice prophetarum dominus primo uoluit exoriri lucem euangelicā, uel quia sic prædictum erat à prophetis, uel ut eriperetur illis omnis prætextus excusationis, alioquin ob suam incredulitatem funditus perituris. Amabilius erat apostolis suspicere in cœlum, quò præcesserat dominus: uerum ob utilitatem proximi sæpe descendendum est ad necessaria magis, quàm iucunda nobis. Vbi uentum est Hierosolymam, ingressi sunt cœnaculum quoddam in quo mansitabant discipuli, qui Christo fuerant præ cæteris familiares, uidelicet Simon Petrus & Ioannes, Iacobus & Andreas, Philippus & Thomas, Bartholomæus & Matthæus, Iacobus Alpei & Simon Zelotes, qui Hebraice dictus est Cananæus, & Iudas, cui cognomen Thaddæus siue Lebbæus Iacobi minoris frater. Mansitabant in eodem cœnaculo mulieres aliquot, quæ pio studio sequuntæ dominum proficiscentem Hierosolymam, de suis facultatibus ministrabant. Inter has erat & Maria mater Iesu, cum aliquot illius cognatis, quos Hebræi fratres appellāt. Hic mihi paullisper contemplator ecclesiæ nascentis primordia. Placet

ciuitas Hierusalem, quæ Hebræis sonat uisionem pacis. Non habitant Hierusalem, quibus hic mundus est patria, nec aspirant ad tranquillitatem uitæ coelestis. Non habitant Hierusalem, qui mentem habent mundanis cupiditatibus turbulentam. In talia pectora non sese recipit spiritus sanctus. Placuit & cœnaculum, quæ pars est superior ædium. Nam inferiora domus uel tabernæ, uel officinæ solent occupare. Procul autem à sordidis curis oportet abesse, qui se parat habitaculum diuino spiritui. Hæc est illa sancta congregatio, quam ex omnibus delegerat dominus Iesus. Hoc erat cœnaculum primum euangelicæ ecclesiæ domicilium. Nunc uide quid hic agatur. Non rixis aut scabulis ociosis teritur tempus, sed erant omnes unanimiter perseverantes in sacris preceationibus. Non est ecclesia Christi, ubi non est unanimitas. Non sunt deo gratæ preces, ubi non est fraternæ concordia. Nec meretur audiri, nisi qui perseveranter orauerit. Idem orat euangelicæ congregatio. Vbi alius orat opes, alius optat mortem inimici, alius longæuitatem, alius regnum, alius aliud, ibi non est ecclesiastica deprecatio. Ad apostolicum autem cœnaculum confluebant & reliqui discipuli. Quisquis autem uult haberi discipulus Iesu, ad ecclesiæ consortium aggregetur oportet. Tam conuenerat hominum multitudo plus minus centum uiginti. Tam exiguus erat numerus, qui Christum toto pectore diligebant. Hic Petrum ut fidum pastorem, qui uehementer cupiebat gregem euangelicum accrescere, cœpit sollicitudo quædam de imminuto numero apostolorum, quos dominus Iesus duodecim elegerat. Iudas enim Iscariotes extinctus è duodecim fecerat undecim. Hic considera Theophile consultationis ecclesiasticæ formam. Quum numerus discipulorum adisset

adesset frequentissimus, Petrus episcopi personam agens,
 assurgit in medio confessu discipulorum, ut ex concordi
 consensu statueretur, quod ad instaurandam integritatem
 ordinis apostolici uidebatur pertinere. Exorditur à scri-
 ptura diuina. Nimirum hinc oportet proficisci concio-
 nem ecclesiasticam: neque quicquam decernitur, nisi præ-
 missa concordi deprecatione. Loquutus est autem hunc in
 modum. Viri fratres, non oportet uos humanis consilijs
 quicquam tentare noui, sed quod olim spiritus sanctus per
 os Dauid prædixit, de subrogando quopiam in locum Iu-
 dae, necesse est ut impleatur. Nam & hoc prædictum erat
 in psalmis futurum, ut ille desciscens à domino suo, locum
 uacuum faceret successuro. Dominus enim Iesus ex omni-
 bus duodecim peculiariter selegerat apostolos, quos o-
 mnium quæ gerebat ac docebat uoluit esse testes. Hos o-
 mnes hic uidetis adesse, excepto Iuda Iscariote. Nam &
 illum dominus Iesus cooptauerat in numerum duodecim,
 atque apostolici muneris consortem esse uoluit. Verum
 is deserto consortio præceptoris ac nostro, maluit esse
 dux sceleratorum militum, qui comprehenderunt Iesum,
 quam Iesum ducem sequi, aut apostolorum esse socius.
 Atque impij consilij fuit infelix exitus. Siquidem exca-
 catus auaritia, triginta argenteis uendit ac prodidit in-
 nocentem dominum. Deinde ductus facti pœnitentia, re-
 tulit impiam mercedem, & abiecit ad pedes sacerdotum,
 à quibus fuerat conductus. Ipse magis memor sceleris sui
 quam Iesu clementiæ, sibi carnifex fuit. Nam laqueo
 guttur præligauit, ac suspensus crepuit medius, & effu-
 sa sunt omnia uiscera eius. Cæterum infelix illa pecunia,
 quam abiecerat ad pedes sacerdotum, eorundem consilio
 collocata est emendo agro, in quo sepelirentur peregrini.
 propterea

propterea quòd nefàs esse ducerent, precium innoxij sanguinis pro diti inferre gazophylacio. Hæc sacerdotum ac pharisæorum impia religio fecit, ut & Iudæ facinus, & ipsorum impietas magis innotesceret omnibus, qui tum agebant Hierosolymis, adeo ut ager ille uulgata Iudæorū lingua diceretur *Aceldema*, hoc est, ager sanguinis. Itaque quod psal. *LXVII*. spiritus sanctus prædixerat de Iudæis, qui pertinacibus odijs Christum persecuti sunt, nec uoluerunt resipiscere tot prouocati beneficijs, iam in Iudæa uidemus impletum, suo tempore complendum & in cæteris. Sic enim habet prophetia: *Fiat commoratio eorum deserta, & non sit qui inhabitet in ea. Amisit infelix Iudas locum apostolici muneris. Itidem & tolletur olim templum, sacerdotium, scribarum & pharisæorum auctoritas unà cum ipsa Hierosolyma. Expellètur impij Iudæi, & succedent in horum locum ueri Iudæi, qui mente circuncisi, non corpore, Messiam agnoscant, quem illi crucifixerunt. Prædictum est & hoc multis prophetarum uaticinijs, & ipsi audiuius dominum Iesum hæc cum lacrymis uaticinantem de ciuitate Hierosolymorum. Restat interim ut & in Iudæa locum aliquis subrogetur. Prædixit & hoc psalmus *CVIII*. Et episcopatum eius accipiet alter. Nostra enim functio nihil aliud est, quam ut domini gregis curā gerentes, illi de doctrinæ euangelicæ pabulo prospiciamus. Deseruit ille locum suum, nec tamè ob id fraudandus est grex suis pastoribus, nec minuendus est numerus, quem dominus omnium primum instituit, addito cognomine peculiari, ut apostoli uocarentur. Hos enim perpetuos dictorum ac factorum suorū testes esse uoluit, quos ob id assiduos ac domesticos etiam habuit conuictores. Oportet igitur aliquem in Iudæa locum subrogari ex*

eorum

eorum numero, qui perpetuo nobiscum uersati sunt toto hoc tempore, quo dominus Iesus peragens negocium salutis humanæ, nos sibi familiares esse uoluit, & affectatores perpetuo, quocumque sese conferret, uidelicet à baptismo Ioannis, cui mox successit, usq; ad eum diem quo sese recepit in coelum, quo nobiscū possit esse testis idoneus omnium quæ docuit ac gessit dominus, sed præcipue resurrectionis: nec enim frequenter omnibus apparuit discipulis, sed his duntaxat, quos peculiariter selegerat. Hæc oratio quæ placuisset multitudini, statuerunt duos è numero septuaginta selectos, Ioseph, idem est Barsabas, cui ob insignem morum integritatem cognomentum est additum, Iustus: ac Matthiã, ut ex his duobus quos æquabat religio, uter magis placuisset coetui, is susciperet apostoli munus. Cæterū illi suo iudicio diffidentes, communi precatione rogarunt dominum, dicentes: Homines qui iudicant ex his quæ cernunt & audiunt, falli possunt iudicio: sed tu domine qui solus inspector es cordium, ex quibus homines uere boni sunt aut mali, ne graueris aliquo signo declarare famulis tuis, utrum ex his duobus elegeris, ut impleat numerum duodecim apostolorum, ac succedat in functionē tanti muneris, unde Iudas excidit, abiturus in locum suū, in quem tu non ignorabas illum abiturū, cuius oculos nihil fugit. Nec enim ille tua culpa defecit à tuo consortio, qui nihil non fecisti, quo resipisceret: neq; tu falsus iudicio ascueras defecturum, sed ita nobis expedire uiderat tua diuina sapientia, ut illo proditore, filius tuus pro nobis immolaretur, & proditor nobis esset exēplo, ne munus nobis traditum oscitantes ac securi teneremus. Post hanc precationem itum est ad sortes iuxta morem Hebræorum. Sic enim Ionas sorte præcipitatus est in mare, sic Ionathas deprehensus

hensus est gustasse mel, sic sacerdotes sortito fungebantur sacris officijs. Nondum enim uenerat spiritus sanctus, & adhuc aliquas Iudaismi reliquias habebant apostoli. Tã et si sortes periculosæ non sunt, quæ utricunq; fauerint, probum & idoneum designant. Nec totum negocium creditum est sortibus. Suffragijs sunt electi duo probatissimi. Inter hos ambiguitatem electionis finiit sors, quæ nec ipsa temeritatem habere potuit, cuius euentũ moderatur præcatio. Sors igitur hæc, quæ nihil aliud fuit quàm declaratio diuinæ uoluntatis, designauit Matthiam, quanquam Ioseph præter cognominis commendationem, etiam Iesu propinquitate commendabatur. Et tamen huic prælatus est Matthias, quo nos doceremur in deligendis episcopis, quibus credenda sit euangelicæ doctrinæ dispensatio, adeo nihil esse tribuendum humanis affectibus, ut inter pares potius illi fauendum sit, quem nihil humanæ rei commendat: ne quod per occasionem est factum, trahatur in perniciosum exemplum. Subest & in nominibus nonnihil reconditoris doctrinæ. Matthias, quæ uox Hebræis sonat donationem domini, præfertur Iusto. Id cognomẽ ex operibus sibi uindicabãt Pharisei. At nulli minus idonei sunt ad dispensationem euangelicam. Qui gratuitum dei donum per fidem euangelicam agnoscit & prædicat, is demum dignus, qui succedat in uices apostolorum. Nec indignatus est Iustus sibi præferri parẽ, nec sibi placuit Matthias additus undecim apostolis, ut sacrum illum numerũ absolueret, & uir optimus in pessimi locum succederet.

CAPVT II.

HVnc in modum transactis diebus à domini resurrectione quadraginta nouẽ, aderat expectatus ille dies Pentecostes, hoc est, quinquagesimus: qui Iudæis quoque
 letus

latus ac uenerabilis erat, uel ob annum Iubilæi, qui quin-
 quagesimo quoq; anno recurrebat: uel quòd lex in monte
 Sinai prodita sit quinquagesimo die ab occiso agno, cuius
 cruore incolumes exierant ex Aegypto. In monte prodita
 est uetus lex, inscripta tabulis lapideis: in cœnaculo pro-
 dita est lex noua, per spiritum sanctum inscripta cordibus
 credentium. Vtrobique loci sublimitas, utrobique ignis. Sed
 illic nihil aliud quàm mons est, quem populus etiam attin-
 gere prohibetur, nimirum crassus ac terrenus, nec capax
 rerum spiritualium. Hic in ipso monte domus est, ut agno-
 scas ecclesiæ concordiam. Illic mons Sinai, qui conuenie-
 bat ferendæ legi, quæ multitudine præceptorum coercere-
 ret rebellem populum. Nam à præcepto Sina dicitur. Hic
 mons Sion, qui Hebræis sonat speculam, unde despiciun-
 tur omnia terrena, unde per fidem uelut è propinquo pro-
 spectantur cœlestia. Illic ignis terribilis, fumus, incendiū,
 fūgā ac tonitrua: hic spiritus uehemens, sed alacritatem
 adferens, non terrorē: & ignis qui non exurat corpora,
 sed mētes illuminet, cœlestiq; fācundia locupletet linguas
 simplicium. Illic populus discors obmurmurat, hic in eo-
 dem cōclauī quieti unanimesq; deprecantur expectantes
 cœleste donum. Erat is dies delectus cœlesti negotio, quē-
 admodum & locus, in quem iam nouem diebus frequēter
 soliti fuerant uentitare. Ceterū ubi iam adesset dies quin-
 quagesimus, simul omnes magno consensu conuenerant
 in idem cœnaculum, accepturi spiritum cœlestem. Vbi a-
 nimus est humilibus ac sordidis curis occupatus, ibi non
 est spiritus sanctus, in cœnaculo sit oportet. Vbi pectus
 est disidijs, odijs ac rixis tumultuosum, ibi non est locus
 spiritui sancto. Omnes simul collecti in unum locum,
 eumq; sublinem, cōcorditer credunt, orant, & expectant.

Et ecce

Et ecce subito uenit è sublimi donum dei. Repente siquidem è cœlo uenit sonitus, quasi uenti magno impetu sese ferentis, ac repleuit totum cœnaculum, ubi sedebant placi di quietiq;. Non erat ille Boreas è nubibus frigus aspiras: neque erat Notus è plaustribus locis teporem pestiferum adferens corporibus. Flatus erat cœlestis, inde ueniens, quò profectus fuerat Christus, uitam æternam inspirans animis, robur & alacritatem addens infirmis ac pusillis. Hic sonitus neminem terruit, sed omnium animos expergescit ad expectationem promissi spiritus. Datum est hoc signum auribus, datum est alterum oculis. Sunt enim hi duo sensus in homine præcipui. Apparuerunt linguæ uelut ignea specie sese in singulos discipulos dissipantes: atque ut intelligamus donum hoc fore perpetuum uniuscuiusque capiti aliquandiu insidentes. Idem spiritus affluit omnium animos. Idem ignis accendit omnium pectus ac linguam. Nec mora, uisibile signum uis doni cœlestis eic consequuta. Omnes quotquot aderant, ueluti subito transmutati in cœlestes homines ac repleti spiritu sancto, cœperunt loqui diuersis linguis, non quas didicerant ex hominum colloquijs, sed quas cœlitus illis indiderat spiritus. Nullum hominis membrum pestilentius mala lingua, nullum salubrius bona. Cæterum ad cœlestem doctrinam per omnium linguarum gentes disseninandam, opus erat linguis cœlesti doctrina imbutis, tum euangelicæ charitatis igni flammantibus. Erat igitur hoc præcipuum signum euangelicæ fidei, quod dominus illis promiserat, linguis, inquit, loquentur nouis. Qui calumniantur, qui obtrectant, qui conuinciantur proximo, qui peierant, qui loquuntur obscœna, linguam habent non igne cœlesti, sed igni gehennæ inflammata. Qui disputant de rebus hu-

milibus

milibus huius mundi, nondum acceperunt linguam cœle-
 stem. Antea Apostoli disputabant de panibus omnis, de
 regno Israëlítico proferendo, de primo consensu, de prin-
 cipatu. Hæc erat humana lingua, nondum idonea ad præ-
 dicandum Euangelium. Nihil istiusmodi nunc loquuntur:
 spiritualia, cœlestia, ignea sunt omnia quæ spirant, quæq;
 loquuntur. Sine lingua, sine spiritu non profertur uox.
 Porro spiritus cœlestis uocem edit cœlestem, lingua ignea
 rapit & inflammat animos auditorū. Friget lingua Pha-
 risæorum, neminem afficit quantumuis erudita philoso-
 phorum, quantumuis diserta rhetorum lingua. Donū hoc
 è cœlis proficiscitur. Discipuli nihil aliud sunt quam ora-
 gana, per quæ uocem suam edit spiritus sanctus. Hoc do-
 num nec homo dare potest homini, nec sibi quisquam par-
 titur, sed deus impartit unicuique sicut ipsi uisum fuerit.
 Cui copiosius impartierit, is non habet quur alterum de-
 spiciat, sed habet quur alacrius conetur prodesse multis.
 Res est uehemēs spiritus, res est uiuida et irrequieta ignis.
 Non dormitant amplius apostoli, quemadmodum dormita-
 bant ante mortem domini: nō latitant amplius, quemadmo-
 dum latitabāt post resurrectionem: profiliunt in publicū,
 passim ac palam prædicant omnibus gratuitam salutē per
 fiduciam erga Iesum, paulō antē crucifixū. Erat autē ea
 ciuitas theatrum idoneū huic auspiciandæ fabulæ. Siqui-
 dem ob urbis celebritatē, & ob paschæ quod præcesserat, Erant in
 & ob pentecostes religionē plurimi tum agebant Hiero- Hierusalē.
 solymis, non solum ex omnibus Syriæ partibus, uerum-
 etiam ex omnibus regionibus, quocunq; illos uel bellorum
 tempestas dispulerat, uel casus aliquis diduxerat. Inter
 quos erant plurimi, quibus cordi erat pietas. Huius igitur
 rei nouitas ubi per omnes esset uulgata, conuenit promi-

*scua populi multitudo, perplexis animis querēs, quid hoc
 esset nouæ rei, quòd quum ex tam diuersæ lingue regionibus
 essent collecti, tamen tum unusquisq; sic intellexisset
 illos loquentes, quasi non una quapiam omnibus, sed sin-
 gulo cuiq; sua uernacula fuissent loquuti. Habet enim &
 Hebræorum lingua iuxta regionum diuisionē sua discrimina,
 uel ex confinio diuersarum gentium, uel alio quopiam casu.
 Nam & Iesum Samaritana mulier ex lingue proprietate agnouit
 esse Iudæum, & Petrum lingue sonitus prodidit esse Galilæum.
 Itidem & Græcorum lingua in quinq; species diducta est.
 Neque minor differentia in cæteris gentium linguis.
 Porrò pleriq; Iudæi nō aliam tenebant linguam,
 quàm eius gentis apud quam erant nati. Omnes igitur uehemens
 quædam habebat admiratio, atq; inter sese disputabāt,
 quā fieret, quod nec auditum unquā fuerat,
 neque lectum. Dicebant autem: Ecce rem nouam.
 Nō ne isti omnes qui loquuntur, patria Galilæi sunt?
 Quis igitur, ut tam multi diuersæ lingue homines,
 quoties audimus unum aliquem loquentem, nihilo secius
 intelligamus, quàm si suam quisq; linguā in qua natus est
 audiret, quum ex tam diuersis regionibus multitudo
 conflata sit, quæ habet Parthos, Medos, Elamitas,
 tum eos qui incolunt Iudæam in multas partes diuisam,
 & ad hæc Capadociā, Pontum & Asiam,
 sic proprie dictam, Phrygiā, Pamphyliam,
 Aegyptum, easq; Libyæ partibus, quæ attingunt
 Cyrenen. Neq; desunt qui Romæ sedem habent,
 partim genere Iudæi, partim profelyti,
 hoc est, ad Iudaicam religionem cooptati.
 Præterea Cretenses & Arabes. Ex tot nationibus,
 ex tam diuersis linguis conflati audimus &
 intelligimus illos loquentes, non res usitatas aut
 humanas, sed sublimia, sed magnifica, sed deo digna.
 Ad huc mod*

modum quotquot erant religionis amantes, rei nouitate percussi, differebant, dicentes: Quid sibi uult prodigium hoc? Non reprehendunt quod assequi non possunt, quæ admodum solent pharisæi, sed inquirunt ac discere cupiunt, quod ignorant. Ex aduerso qui iudicij erant iniquioris ac præcipitis, irridentes dicebant: Musto expleti sunt. Dicat hos esse discipulos pharisæorum, qui dicebāt de Iesu: Dæmonium habet. Et est omnino ebrietas uehemens furori persimilis. Fit autem forsitan, ut per furorem aliquis diuersis loquatur linguis, quas nunquam didicit. Sed nullus furor hoc præstat, ut omnes quod loquaris intelligant. Hæc illi quidem ludibriij causa dicebant. Cæterum nihil uetat nonnunquam & iocando uera dicere. Prorsus expleti erant nouo uino, quod dominus noluit committi uetustis utribus. Vetus enim Mosaica legis uinum defecerat in nuptijs ecclesiæ, ac frigidus & insipidus legis sensus per Christum uersus est in uinum nouum. Insipidum ac dilutum est quicquid carnale est: uiuidum, efficax ac sapidum est, quicquid est spirituale. Bibebant autem affatim de calice cœlesti, de quo dicit psalmodigraphus: Calix meus inebrians quàm præclarus est. Et si licet res toto genere dissimilimas inter se conferre: uulgaris ista temulentia quatuor res præcipue gignit in hominibus: profert in apertum quæ latebant in corde: inducit obliuionem præteritorum malorum, ac spe letorum exhilarat animum, addit robur usque ad uitæ contemptum. Postremo ex infacundis facit disertos. Iam mihi uide an non simile quiddam nouum illud spiritus diuini mustum genuerit in apostolis: quod metu celauebant, quod in occulto didicerant, nunc proferunt in uulgas, ac iuxta domini uaticinium prædicant in tectis.

Obluiscuntur ueteris Iudaismi, ac ueluti iam nati nō me-
 mnerunt uitæ superioris, nec recordantur afflictionum,
 quibus territi dominum deseruerant. Nullis præsidijs hu-
 manis instructi, nec præsidēs timent, nec reges, nec conci-
 lia, nec carceres, nec tormenta, nec mortes, semper alacres
 ac leti promissis euangelicis. Denique qui erant piscato-
 res & idiotæ, mox eloquentia cœlesti coarguunt superci-
 lium phariseorum, conuincunt enthymemata philosopho-
 rum, opprimunt uim rhetorum. Nihil autem difficilius,
 quam uerba facere apud multitudinem: quæ quum semper
 est bellua multorum capitum, tum uero præcipue, quoties
 ex uarijs linguis ac nationibus collecta est. Hic igitur mi-
 hi considera Simonem Petrum subito ex piscatore factum
 oratorem. Tumultuabatur multitudo. Quod tum factum
 est, id semper est futurum usq; ad finem mundi. Ibi demū
 boni pastoris officium est, forti animo prodire in medium,
 non ut uolentia comprimat obmurmurantes, nec ut con-
 uicia regerat, sed ut constanti magis, quam feroci animo
 per sacræ scripturæ testimonia depellat calumniam, &
 Christi gloriam asserat. Petrus itaque qui prius in cœna-
 culo surrexerat, expleturus numerum apostolorum, nūc
 rursus assurgit apud confusam hominum multitudinem,
 docturus eos, qui dixerant: quid sibi uult hoc? & os op-
 pleturus his, qui dixerant: musto pleni sunt. Non est au-
 tem necesse, ut episcopus semper erecto corpore loquatur
 apud populum, quando Christus ipse sedens docuit po-
 pulum. Cæterum animo stet oportet, quisquis aggredi-
 tur manus apostolicum. Atque hic interim agnosce Pe-
 tri dignitatem. Primus est ad dicendum, ubi res euangeli-
 cum oratorem postulat. Recondiderat gladium, qui Chri-
 sto non placuit, exerit gladium spiritus. Sic oportet esse
 pri

Stans autem
 Petrus.

primatem episcopum. Assurgit Petrus, sed non solus, ue-
 rum adstantibus undecim apostolis, ne sibi tyrannidem
 usurpare uideretur. Vnus fecit uerba, sed unus omnium uo-
 ce loquutus est, quemadmodum & antè unus omnium no-
 mine professus est Iesum Christum filium dei uiuentis. Vn-
 de tanta fiducia piscatori, idiota & humili, ut tantam mul-
 titudinem auderet uel obtueri? Sæpe magnis oratoribus,
 qui multis uigilijs elucubratam ac meditatam adferunt ora-
 tionem, dicturis apud frequetem populum aut principes,
 fugit color, uox faucibus hæret, obstupescit mens. Nimirum
 hæc erat illa cœlestis ebrietas, hæc erat illa sobria tenu-
 lentia. Adstitit coram tanta multitudine, adiuxit undecim
 apostolos, non ad præsidium, sed ad consortium: intendit
 oculos in populum, ignotus in ignotum, extulit uocem suam,
 & nihil præmeditatus loquutus est illis, iam hoc præstans
 quod docuerat dominus. Nec pro se loquitur, sed pastor
 gregi patrocinator, nec humanis argutijs agit, sed diuinæ
 scripturæ præsijs. Iam expectat attendita multitudo con-
 cionem. Attēdamus & nos, quandoquidem hæc omnibus
 dicta sunt. Primum ubi mota manus turbæ murmur cōpe-
 scuisset, exorsus est tali proœmio, quod illos nulla assenta-
 tione rhetorica redderet attentos. Viri, inquit, Iudaicæ
 gentis, quos non oportet ignorare legem ac prophetas,
 uosq; præcipue, qui degitis in hac urbe Hierosolymorum,
 ubi caput est religionis ac scientiæ legis. Est fortassis quod
 admiremini, non est quod calumnietur aliquis. Proinde
 quotquot adestis, præbete mihi aures paulisper attentas,
 & rem ut habet cognoscite. Id enim uestra omnium re-
 fert. Nam hi Galilæi, quos mihi uidetis assistere, nequa-
 quam musto sunt ebrij, quemadmodum quidam existi-
 mant, quum sit hora diei tertia: nullus autem diluculo

solet esse ebrius. Verum in his uidetis impletum, quod olim deus promisit futurū per Iohelē prophetā. Audite prophetiam, & agnoscite promissi fidem. Nolite calumniari, quia rem insolitam uidetis, sed amplectimini potius gratiam diuinitus uobis oblatam. Iohel enim afflatus diuino spiritu, uidens futurum ut deus qui diuersis temporibus Mosē & prophetis aliquot impartierat spiritum suum ad ueram salutem, tandem, misso filio suo unico, spiritum eundem copiosissime effunderet non in unum atque alterum, quemadmodum uidetis tot seculis paucos extitisse prophetas, sed in omnes totius orbis nationes, quæcunque syncera fide reciperent hunc letum nuntium, quem ipsius iussu uobis omnibus adferimus, sic prodidit cœleste uaticinium: Erit in nouissimis diebus dicit dominus, effundam largiter de spiritu meo super omnem carnem, & subito prophetabunt filij uestri & filia uestra, & iuuenes uestri uisiones uidebunt, & seniores uestri somnia somniabunt. Et quidē super seruos meos & ancillas meas in diebus illis effundam de spiritu meo, & prophetabunt. Et dabo prodigia in cœlo sursum, & signa in terra deorsum, sanguinem & ignem & uaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras, & lana in sanguinem antequam ueniat dies domini magnus ac illustris. Et omnis quicumque inuocauerit nomen domini, saluus erit. Hæc ante tot secula uaticinatus est uobis propheta Iohel. Quod de spiritus effusione prædixit, uidetis exhibitum. Nec dubitandum est quin quod idem uaticinatur de uentura calamitate sit pari fide præstaturus. Verum nihil est quod desperetis, ostendit propheta certam salutis uiam, qui pe-

Viri Israëlī riculum denuntiat: Inuocate nomen domini, & paratæ aud. u. h. est salus. Sed quemadmodum sit nomen domini inuocandum.

dum, nunc audite uiri Israëlita, & quod reliquum est hu-
 ius orationis, diligenter auscultate. Plerique nouistis Ie-
 sum Nazarenum, quem uirum deus olim omnium pro-
 phetarum oraculis promissum exhibuit uobis, eumq; uobis
 commendauit multis ac magnis miraculis, ac prodigijs,
 quæ per illum gesit in conspectu uestro. Siquidem deus
 erat in illo. Rem loquor uobis non ignotam, siquidem fa-
 ma miraculorum eius peruagata est, non solum per uni-
 uersam Iudeam, uerumetiam ad quasdam ciuitates fini-
 timas. Quoniam autem ipse peragrauit totam hanc re-
 gionem, ubique uerbo sanans ægrotos, restituens debi-
 les, illuminans cecos, mundans leprosos, eiciens demo-
 nes: plerique uidistis quæ narro. Nihil horum gestum abs-
 que diuino consilio. Sic uisum est deo seruare mundum.
 Hunc igitur talem quum accepissetis, non casu aut fortui-
 to, sed ex certo dei consilio ac præscientia traditum in sa-
 lutem Israëlita gentis per manus impiorum militum suf-
 fixistis in crucem & occidistis. Siquidem milites nihil a-
 liud erant, quàm ministri facinoris. Cæterum occidit,
 quisquis ad mortem adegit. Res apertior est, quàm ut ne-
 gari possit. Hunc à uobis interfectum ita uolente deo, qui
 tradiderat occidendum, idem iuxta prophetarum oracula
 tertio die reuocauit in uitam, ut quod in hoc factum esset
 uirtute diuina, idem in se sperarent futurum omnes qui cre-
 diderint Euangelio. Siquidem ille uoluntati patris obtem-
 perans, patienter tulit ignominiam crucis, tota fiducia sa-
 lutis collocata non in humanis præsijs, sed in dei miseri-
 cordia, & ideo per illum liberatus à doloribus mortis &
 inferorum, quos ut homo quidem gustare potuit, cæ-
 terum ut immunis ab omni peccato, teneri uinciri que
 ab illis nullo modo potuit. Mors enim ac Tartarus non

habet perpetuum ius, nisi in eos, qui peccato sunt obnoxij. Proinde ut deglutire potuit illum mors, ita deuoratum tenere non potuit, sed tertio die coacta est reuomere, quæ admodum cetus reuomuit Ionam. Deus igitur ideo uoluit innoxium hæc omnia pati, ut per illum nos omnes & à peccatis, & à iure mortis redimeret, si modo totam fiduciam nostram ad exemplum Iesu Nazarenæ in deo collocemus. Quod narro uobis Israëlita, non oportet incredibile uideri, posteaquam Dauid afflatus cœlesti spiritu, prædixit hoc futurum. Sic enim in psalmo x v. loquitur de Iesu Nazarenæ, quem uobis prædicamus: Prouidebam dominum coram me semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear. Propterea lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe: Quod non derelinques animam meam apud inferos, nec committes, ut sanctus ille tuus uideat corruptionem. Notas mihi fecisti uias uitæ, replebis me iucunditate cum facie tua. Videtis quàm dilucide nobis depinxerit rex & propheta Dauid, quod in Iesu Nazarenæ gestum esse scitis. In deo collocarat omne præsidium suum, & huius unius auxilio fretus, uolens ac lubens passus est omnia, quæ uos illum passum esse scitis. Corde gaudens tolerauit dolores corporis. Exultauit illius lingua, nunquam tacens aut suppressens uoluntatem dei. Passus est sepeliri sese, nihil addubitans, quin pater illum esset ad uitam reuocaturus die tertio, nec sineret illum in sepulchro putrescere, qui nullius mali sibi conscius, spem omnem collocarat in deo. Quisquis enim spem salutis collocarit in suis operibus, aut in huius mundi præsidij, non erit par ferendis mortis doloribus, nec semel ab illa captus poterit semet extricare. Quisquis autem habet oculos iugiter intentos in deum, qui

misericos est in omnes, is nouit uias uitæ: & si quando deus uideatur ad tempus auertisse uultum ab eo, tamen breui reddet illi conspectum sui, pro' que cruciatibus temporarijs restituet æterna gaudia, pro morte reddet immortalitatem, pro ignominia terrena cœlestem gloriam. Per hunc itaque & nobis est ostensa uia ad uitam æternã. Fortassis erunt qui prophetiam hanc ad ipsum Dauid pertine re suspicientur, non ad Iesum. Scio quã magnifice sentitis de patriarcha Dauid, nec immerito ita sentitis. Fuit enim ille sanctus ac deo charus. Sed ut libere quod uerum est loquar apud uos uiri fratres, non tantum est tribuendum patriarchæ Dauid, ut illi quod est Messie adscribatur. Res enim ipsa loquitur hoc uaticinium nec in Dauid, nec in quenquam alium patriarcham aut prophetam competere. Siquidem, id quod nemini uestrũ ignotum est, Dauid defunctus ac sepultus est, nec unquam reuixit, quando sepulchrum eius est apud nos in hodiernum usque diem, nihil aliud habens quã ossa defuncti ex anima sicca que. Proinde uaticiniũ hoc non de seipso prodidit Dauid, qui sciebat sese more cæterorum sepeliendum & corrupendum in sepulchro iuxta corpus. Cæterum quum esset afflatus prophético spiritu, neque nesciret futurum, quod deus ipsi iureiurando confirmasset, uidelicet, ut Christus iuxta carnẽ ex ipsius lumbis existeret, ac iuxta spiritualem sensum sederet super thronum eius, regnaturus in æternum: præsciens uaticinatus est de his que nunc uidetis in Iesu Nazaræno peracta, qui sine controuersia iuxta carnem genus duxit à stirpe familia' que Dauid. Porro quum constet Iesum in hac uita nihil affectasse regni mundani, nec unquam sedisse in solio Dauid, sed extrema fuisse affectum ignominia, liquet aliud quoddam regnum fuisse

promissum, cuius nullum esse finem pronunciant oracula prophetarum. Non potuit sedere in solio David, si semel occisus nunquam reuixisset. Resurrexit igitur, & nunc sedet in solio David, hoc est, patris æterni, dominus omnium quæ in cælis sunt & quæ in terris. Hoc nimirum erat, quod David afflatus fatidico spiritu prædixit, & quod prædixit factum est. Quanquam enim anima Iesu descendit ad inferos, non tamen illic detenta est, sed detentas potius liberauit. Ita corpus illius tanetsi sepulchro conditum est exanime, tamen illic non computruit, sed deus qui mentiri nescit in promissis, animam ab inferis reuocatum restituit in corpus. Huius rei nos omnes, quos hic uidetis adstantes, testes sumus, qui familiariter cum illo uiximus, qui frequenter ab illo audiuius, quod & crucifigendus esset iuxta prophetas, & tertio die resurrecturus. Mortis & spectatores & auditores nos fuimus, resurrectionis testes nos sumus, quibus frequenter apparuit, non solum uisus & auditus, uerumetiam manibus contrectatus. Agnouimus uocem, agnouimus faciem, uidimus & contrectauimus uestigia uulnerum. Denique cibum unà nobiscum cepit, ut uerum & idem corpus esse sciremus, quod conditum erat in sepulchro. Itaque qui per homines deiectus erat usque ad extremam ignominiam, hunc deus extulit in fastigium æternæ gloriæ, quam olim patefaciet uniuersis hominibus in fine mundi, nunc interim uirtutem diuinam apud uos excrens occulta uisus spiritus sancti, quam à patre nobis promiserat, quum adhuc ageret in terris. Hunc reuersus in cælum, illinc nobis largiter effudit iuxta prophetiam Iobelis. Et hinc est illud miraculum uobis insolitum, quod uidetis & auditis nos loquentes linguis, quas uos ex diuersis linguis conflati

flati pariter intelligitis. Porro quemadmodum prophetia resurrectionis non potest accipi de David, sicuti docuimus: ita quod de ascensu in cœlum, deq; confessu ad dexteram dei patris, deq; regno perenni prædictum est, non potest ad David pertinere, quemadmodum ipsi pharisæi confessi sunt, cum domino disputantes. Neq; enim David unquam ascendit in cœlum rediuiuus. Et tamen ille spiritu prophético afflatus, sic loquitur in psalmo mystico: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis: Donec ponā inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Itaq; palam est in hac prophetia sermonem esse dei patris, qui Iesum filium David iuxta carnem, dominum iuxta spiritum euexerit in cœlum, & ut regni consortem sibi asidere iusserit. Itaque pro comperto habeat hoc uniuersa gens Israëlita, quòd deus hunc Iesum Nazarenum, quem uos sustulistis in crucem, euexerit ad regnum cœleste, quodq; illum exhibuerit, & dominum uniuersorum, & Messiam, hoc est, unctum illum, quem uos nomine Messie, tot seculis promissum à prophetis expectatis. Hæc oratio Petri terrorem iniecit animis auditorum. Erant sibi conscij quòd apud Pilatum clausissent: crucifige, crucifige, crucifige eum: & agnoscunt ex prophetia datum illi regni consortium ad dextram patris, donec omnes inimici eius subijcerentur scabello pedum illius. Vltorem metuunt iam regnantem, quem occiderat beneficientem. Est autem hoc initium salutis, agnoscere culpam, & formidare commeritam pœnam. Itaque corde compuncti, dicunt Petro, ac reliquis apostolis: Quid faciemus uiri fratres? Bene res habet, quum animus sibi male conscius non desperat, sed querit remediū. Hic Petrus mansueti pastoris imaginem exhibēs, quid facit? Non scuit cõuitijs, non

exaggerat admissum, non repellit ac differt, non præscribit uictimas & holo causta, sed compunctis paratum ostendit remedium, nihil distinguens inter eos qui Iesum crucifixerant, & inter eos qui non consenserant impio facinori: Nullus enim erat immunis à peccato. Ait itaque: Pœniteat uos uitæ superioris, & tingatur unusquisq; uestrû aqua in nomine Iesu Christi: & huius gratuito beneficio dabitur uobis remissio omnium peccatorum uestrorû: deinde puris ac purgatis dabitur donû spiritus sancti, quod uidetis effusum in nos. Ne quis expendat sua merita, gratuitum est totum quod datur, tantum adsit fiducia. Ad uos posterosq; uestros peculiariter pertinet prophetia Iobelis, quos filios & filias, quos seruos & ancillas appellat. Credite promissori deo, & accipite gratis quod promissum est. Nec ad uos tantum, qui estis gentis Israëlita, pertinet promissio prophetiæ, uerumetiam ad omnes gentes, quæ procul absunt simul & à cognatione generis Israëlitici, & à cognitione dei, quoscunque dominus deus noster ex sua bonitate dignabitur aduocare ad huius doni consortium. Indicauit & hoc prophetia, subiiciens: Et omnis qui inuocauerit nomē domini, saluus erit. Nec inuocat autem quisquis dicit, domine domine: sed qui in huius misericordia spem omnem salutis collocat. Prædictû est idē ab alijs prophetis, fore ut euangelicus sermo penetraret usq; ad terminos orbis terrarum. Mandauit & nobis dominus Iesus, ut uobis primum annūciaremus hanc gratiā, deinde gentes ad eandem uocaremus. Siquidem hæc uocatio non est ex meritis hominum, sed ex gratuita benignitate dei. His alijsq; plurimis uerbis Petrus testificatus est illis de Christo, proferens testimonia prophetarum & cum his cōferens ea quæ iam euenerant. Doctrina addidit exhorta

hortationem, quo magis extimularet hæsitantes. Agite fratres, inquit, amplectamini tam insignem, tam obuiã dei erga uos benignitatem. Nostis querelas omnium prophetarum de peruersitate, de duritie gentis Iudaicæ, qua semper sese præbuit rebellem domino deo suo, atq; huius ministris ad salutem ipsorũ missis. Quoties restitit Mosi? Quot prophetas occidit? Quoties suis sceleribus prouocauit iram dei? Vnde iure domus exasperatrix appellatur, ac uitis conuersa in amaritudinem, quæ pro dulcibus uuis dedit cultori suo labruscas. Quæstus est idem Ioãnes, appellans illam progeniem uiperarum. Neque raro idem quæstus est dominus Iesus, offensus inuincibili peruersitate multorum, qui uidentes non uidebant, audientes non audiebant, intelligentes non intelligebant. Salutiferam doctrinam aspernabatur, beneficia miraculorum tribuebãt spiritui Beelzebub. Proinde nationem peruersam appellauit, et incredulam: cui stens exitium denũciauit, quæ cederet, occideret, lapidaret, crucifigeret, omnes à deo missos. Subducite uos fratres ab imminente uindicta dei, exuite peruersitatem Iudaicæ gentis, quæ dum suam iustitiã tuetur, impia rebellat iustitiæ dei. Per fidem ac simplicẽ obedientiã est parata uobis omnibus salus æterna. Tum demũ eritis ueri Israelitæ, tum eritis germani filij Abrahamæ, tũ eritis uere Iudæi, si regem uestrum Iesum agnoueritis. Eximite uos à generatione ista carnali, quæ per suam incredulitatem perire mauult quàm seruari. Vos renascamini in nationem spirituale ac cœlestem, quæ seruatur per fiduciam erga Iesum. Hæc nimirũ erat eloquentia piscatoris, nõ ex præceptis rhetorũ comparata, sed cœlitus infusa, & ideo potēs & effiçax. Hic erat ille gladius qui pertingit usque ad dissectionẽ animæ & spiritus, cuius acie cõpuncta sunt corda

corda Iudaeorum. Hic est primus iactus retis, quo piscator hominū traxit copiosam multitudinem. Hoc erat semē ubiq; spargendum euangelici sermonis, quod iuxta doctrinam Iesu non descendit in animos omnium, & tamē hic protinus reperit terram bonam, quæ fructum edidit. Baptizati sunt enim & appositi numero discipulorum, qui tum erant perpauca, ferē ter mille. Hi nimirū sunt euāgelici prouētus felices primitiæ. Res noui testamēti hic quoq; congruit cū figura ueteris. Moses quinquagesimo à pascha die iussit celebrari primitiæ. Hic quinquagesimo die non spicarum, sed animarū primitiæ domino cōsecrantur. Iam aqua per doctrinā ac fidē purgarat ab omnibus peccatis, iā haustus erat cœlestis ille spiritus. Nunc cōsidera, quid agat in illis spiritus diuinus: nec enim est ociosus, quā sit igneus. Data est gratis innocentia, gratis data spiritus sancti gratia. Superest ut curemus, ne quod gratuito largitus est deus sua bonitate, nos nostra incogitātia perdamus. Hæc rudimēta sunt euangelicæ pietatis, hæc est uelut infantia primæ regenerationis in Christū. Quod hætenus traditū est doctrinæ, lac est, proficiēdum est ad solidum cibum. Vtrūq; cibum debēt habere paratū euāgelici pastores. Sic enim mādarat illis dominus: Ite, docete omnes gentes, baptizātes eos, docētes eos seruare quæcūq; præcepi uobis. Docete baptizandos euangelicæ philosophiæ rudimenta, quibus nisi quis crediderit, frustra tingitur aqua. Docete baptizatos, ut iuxta doctrinā meam uiuentes, semper ad perfectiora proficiant. Itaq; qui se iunxerāt numero discipulorum, perseverabant in doctrina apostolorū. (nam hinc profectus est uberrimus) atq; in sumēdo symbolo fœderis nunquam rumpendi, quam illi cōmunionem uocabant. Id à domino traditum erat huiusmodi. Frangebatur

batur panis, & ex eo cuique dabatur particula, atq; hoc agentes in memoriam dominicæ passionis, agebant gratias diuinæ benignitati, qui per unici filij sanguinē ipsos expiasset à peccatis, qui per eiusdē indebitam mortē ipsos cooptasset in hereditatem uitæ æternæ. Addebant puras preces, quibus rogabant, ut regnum domini Iesu in dies latius propagaretur, ut illius gloria per uniuersum orbē inclaresceret, ut illius uoluntati ubiq; obtemperaretur, ut qui fidem euangelicam semel essent professi, sacra doctrina cœlestiq; gratia quotidie proficerent ad meliora, atq; ita concorditer inter ipsos uiuerent, pacem habentes cum fratribus, ignoscentes iniuriam, si quid esset per humanā fragilitatē admissum, pacem habentes cum deo, qui se misere ricordē præbet ijs, qui se misericordes exhibent proximo, ut quotidiano numinis auxilio cōfirmati, subsisterent aduersus omnes satanæ incursus, donec post longa certamina daretur æternum præmium. Hæ tum erant uictimæ Christianorum. Liguarum miraculum, Petri tam uiuida exhortatio, tot hominum subita mutatio, tanta uitæ nouitas efficiebant, ut iam timor quidam corripere animos omnium sibi male conscios. Perspiciebant enim rem non esse conspirationis humanæ, sed uirtutis cœlestis. Siquidem apostoli, non solum loquebantur omnium linguis, uerum etiā multa prodigiosa miracula patrabant, inuocato nomine Iesu Hierosolymis, sanandis morbis, profligandis demonijs, excitandis mortuis. Hic metus ingens, magis etiam occupauit animos omnium. Erat hoc aliquod initium resipiscens populī. Sed ante omnia spiritus ille cœlestis mutuam beneuolentiam & concordia gignebat in omnibus, quos afflauerat. Nimirum hoc peculiari signo Iesus iusserat agnosci suos discipulos, si mutua charitate con-

gluti

glutinarentur. Quotquot enim crediderant Euangelio, frequenter aggregabant sese in unum locum, mutuis colloquijs sese consolantes & exhortantes. Multi erant, citraq; delectum personarum admittebantur omnes, iuuenes, senes, fœminae, uiri, serui, liberi, pauperes, diuites. Tãta uero concordia tam dispares copulabat Christi charitatis, insita cordibus eorum, ut quod inter germanos quoq; rarum est, omnia haberent inter ipsos communia. Quoq; paratior esset inter omnes cõmunicatio: quibus erãt prœdia, aliæ uel possessiones, eas diuendebant, atq; ex pretio collecto impartiebant omnibus, prout cuiq; erat opus, ita ut nec egerent, qui nihil possidebant, nec abũdarent, qui multa possederant. Sic autem largiebantur, non quasi de suo, sed quasi de communi. Nam uera charitas nescit rerum proprietatẽ, nec inter illos uidetur suæ quisq; rei dominus, inter quos idem est animus. Vix autem illic incidere potest egestas, ubi quisq; paulo contentus est, & ex cõmuni singulis distribuitur, non pro libidine, sed pro necessitate. Nihil horum præscribebant apostoli, sed ultro prœstabat charitas plus, quàm ulla Mosi lex exigere est ausa. Quin & in templo quotidie magno animorum consensu perseuerabant deprecantes, gratias agentes deo, ac multa confabulatione semet exhortantes, aliosq; quoscunq; possent ad euangelicum fœdus allicientes. Deinde toto die talibus studijs peractõ, per singulas domos frangebant panem, atque inuicem capiebant cibum, incredibili gaudio, ac syncerissimã simplicitate cordis collaudantes deum, cuius beneficio tantam gratiam erant consequuti. Apud uniuersam uero plebem erant fauorabiles & gratiosi. Quis enim non amaret homines innoxios, omnibus benefacere paratos, in quibus uidebant tantam dei

uirtutem cū tanta modestia tantaq; lenitate coniunctamē
 Annotabis hic Theophile, exordium ecclesiæ ex concor=
 dia & gaudio feliciter sumpsisse auspicia. Non potest nō
 esse concordia, ubi est spiritus ille pacificator omnium: nō
 potest nō esse gaudium, ubi pura est conscientia, & certa
 de promissis Euangelij fiducia. Ceterū ut in perdendo Ie=
 su, nusquā non adsunt pontifices, pharisæi, scribæ & pri=
 mores populi, ita hic in felicibus auspicijs nascentis eccle=
 siæ nulla horum mentio: nullus ad hoc contubernium coa=
 ctus uenit, nulla uis continebat eos in fœdere. Sponte per=
 seuerabant, qui accesserant, & dominus in dies alios atq;
 alios attrahebat, quos destinauerat ad salutem, paulatin
 emergente grano sinapis, late suos ramos sparsuro per or=
 bem uniuersum.

CAPVT III.

Simul autem cum alijs Petrus & Ioannes ascendebāt
 in templum ad horam uergentis iam dici nonam, qua
 quum alij uel ludere soleant ebrij, uel dormire, illi consue=
 uerant sacris precationibus uacare, ieiunantes usq; ad ue=
 speram. Procedebant duo proceres ordinis apostolici, nul=
 lis equis aut mulis, nullo satellitio regio, sed audi pompā
 apostolicam. Sedebat pro templi foribus quidam populo
 notissimus mendicus, qui fuerat claudus ab utero matris.
 Tantum autem erat corporis uitium, ut à baiulis gestare=
 tur. Huius calanitas, ut fit, multos alebat. Nā eū ad quæ=
 stum exponebāt quotidie ad portam templi, quam uulgus
 speciosam uocat, ut ab ingredientibus (nam hæc erat fre=
 quentissima) peteret eleemosynam. Habet suum ingeniū
 mendicitas, nouit eos qui templum ingrediuntur, aut sic
 esse affectos, ut libētius dent eleemosynā, aut sic affectos
 uideri uelle. Is ubi uidisset Petrum ac Ioannem ingressu=
 c C ROS

ros templum: comitatus autem indicabat illos esse alicuius precij, & uultus ipse benignitatem præ se ferebat, petebat ab eis eleemosynā. Hic spiritus sanctus submonebat apostolos, adesse tempus edendi miraculi. Itaq; Petrus unā cum Ioanne defixis in claudum oculis, ait illi: Aspice in nos. Ad intuitum ad hanc uocem factus alacrior mendicis, intendebat oculos in illos, sperans futurum ut aliquid ab illis acciperet. Stipem flagitabat, stipem expectabat, integritatem membrorum non ausus est emendicare, quia nō sperabat illos posse dare. Et tamen animus illi nescio quid bonæ rei præ sagiebat. Tum Petrus magnificam illam ac uere summo Christi uicario dignam uocem edidit, dicens: Argentum & aurum, quod tu expectas, non est apud me. Quod autē non ex meo, sed cœlesti benignitate ad manū est, quoq; tu magis eges, hoc tibi do. In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula. Simulq; apprehensa dextra claudi subleuauit eum. Nec mora protinus consolidatae sunt plantæ eius ac tali, sic, ut nō ægre assurgeret, sed exiliens confisteret pedibus suis, & ambularet quocunq; uellet. At ille letus tam insperato beneficio, unā cum apostolis ingressus est templum, ambulans alacriter ac præ gaudio saliens, ac gestiens, deumq; laudans, unde nouerat hoc beneficium esse profectum. Dei beneficia celare, ingrati tudinis est: homini ascribere, impietatis est. Totus autem populus, qui frequens aderat in templo, conspicatus est hominem à baiulis gestari solitum, nunc ambulantem alacriter suis pedibus, ac laudantem deum. Agnoscebant autem illum omnes, esse eūdem hominem, qui quotidie solitus esset sedere ad portam speciosam mendicandi gratia. Vident subito mutatum, audiunt agentem gratis deo. Quibus ex rebus uehemens quædam admiratio stu-

porq;

porq; corripuit animos omnium. Porro quum uiderent Petrum & Ioannem, qui tum ut apostolorum primores plerisque innotuerant, nā his adhærebat: qui fuerat claudus, & per hos sibi contigisse prædicabat sanitatem, factus est totius populi concursus ad illos. Erant autem in porticu quæ dicitur Solomonis, in qua solitus est uersari Iesus uerus ille Solomon, & in qua nonnunquam disputat cum phariseis. Rei nouitas omnium animos perculerat. Petrus ubi uidet populi concursum, nec ignoraret causam, rursus hunc in modum exorsus est dicere. Viri Israëlita, quur super hac re tātopere uos habet admiratio, quasi uobis sit infrequens ac rarum uidere miracula, aut quasi nō maiora uideritis superioribus temporibus? Nos uero quur intuemini, quasi nostra uel uirtute uel pietate sit effectum, ut hic claudus uobis omnibus notus nunc amulet? Non est humanum negocium quod geritur, neq; nouum est quod uidetis, sed olim per prophetas uestros à deo promissum. Vos religiose colitis deum Abraham, deum Isaac, & deum Iacob, quos gloriamini uos habere patriarchas, ac generis autores. Sed huius dei, à patriarchis culti, filium, ad uos uestre salutis causa missum humili specie, quo magis eum amplecteremini, similem uobis factum, affecistis extrema contumelia. Cæterum ille filium suum humana malicia deiectum, sua uirtute glorificauit, ut multis alijs modis, ita hoc quoque facto, per illum sub oculis uestris edidit innumera miracula, docuit cœlestem doctrinam. His tantis beneficijs uos nihil commoti, post multas contumelias tandem tradidistis illum in manus impiorū, ut occideretur. Quūq; Pilatus homo ethnicus, & à cognitione legis, & cognatione patriarcharum alienus, pronunciaffet illum absoluendum, ut regem ue-

strum, ut uirum sanctum ac iustum; uos qui ex prophetis debebatis illum agnoscere, palam & constanter abnegastis eum apud prætorium præsidis, dicentes, Nō habemus regē nisi Cæsarem: Tantoq; odio seuestis in illum, ut malueritis ad uestram postulationē uitā donari Barrabam, latronem & seditiosum, qui uitam alijs abstulerat, quā Iesum, qui uitam omnibus adferebat. Homicidæ impetrastis uitam, autorem ac principem uitæ immortalis ad mortem adegistis. Sed hunc à uobis interfectum deus, autor omnis uitæ, reuocatū à mortuis donauit immortalitate. Cuius rei nos testes sumus, quibus sese rediuuium exhibuit conspicendum, audiendum & cōtrectandū, quem & in cœlum uidimus ascendentem. Præcessit humilitas, quam uestra omnium causa assumpsit: nunc subuectus in gloriā à patre uirtutē exerit per nos, qui nihil aliud sumus, quā testes eorū, quæ uidimus & audiuius. Ac per fiduciā, quā habemus in nomine eius, hunc quē uidetis ambulātem, ac nouistis fuisse claudū natū, deus restituit integris pedibus.

Nihil hic nobis laudis debetur, neq; nostris meritis tribuendū est, nec huius qui restitutus est, sed ut dixi, deus nomē filij sui uoluit esse gloriosum apud omnes, in quo uult omnes suā ponere fiduciam, & spem uniuersæ salutis. Hæc fiducia restituit huic ex natiuitate debili, membrorum integritatem in conspectu omnium uestrum. Hæc non solum arguunt illum esse uiuum, quem putatis mortuum, uerum etiam declarant omnem salutis spem in uno illo collocandam. Nec est quod desperetis fratres, permissu consilioq; diuino sic factum est. Peccatum uestrum aliqua ex parte excusat ignorantia humana. Corporis enim imbecillitas obstabat quominus agnosceretis illius diuinam potētiam, quam ne principes quidē uestri perfecte nouerant: quam

si pernouissent, nunquam induxissent in animum, omnis
 gloriæ principē in crucē suffigere. Sic expediebat huma-
 ni generis salutē, sic deus ab æterno desinierat, sic per os
 prophetarum omnium prædixerat futurū, ut Messias quē
 redimendis uobis postremo missurus esset, extrema patere
 tur. Non est mendax deus: quem promiserat se missurum,
 misit: quem uoluit occidi, sicut uoluit occisus est. Hanc ui-
 ctimam uoluit immolari peccatis omnium expiandis: per
 uos immolata est, non sine culpa uestra, sed quæ sit remittē-
 da, si modo pœniteat erroris. Ita fiet, ut quod omnium bo-
 no peccastis, uobis quoq; cedat in bonum. Est autem fa-
 cilis ac parata uenia: Tantum pœniteat male factorum,
 non huius tantum, sed omnium, & ad uitæ nouitatem con-
 uertamini: Iesum quem prius negastis, profiteamini regē
 ac principem uniuersorum: quem ut nocentem damnastis,
 agnoscite omnis innocentie fontem & largitorem: quem
 ad mortem adegistis, credite immortalitatis autorem. Nūc
 uenie tempus est, properate interim ad pœnitentiam, &
 inuenietis misericordiam, ut quum denuo uenerit iudica-
 turus uiuos & mortuos, & pater quem semel misit humi-
 lem uestra causa, denuo miserit sublimem in nubibus, bo-
 na fiducia sustineatis faciem illius, quæ terribilis & intol-
 lerabilis erit his, qui non egerint pœnitentiam. Cæterum
 qui interim credentes in nomen Iesu, quem & propheta
 uobis ante multos annos prædicarunt, & nos iuxta pro-
 phetarum uaticinia de illo testificamur, pœnitentia dele-
 tis peccatis, per fidē illi sese subiecerint, illic refocillationē
 inuenient à iusto iudice, qui per pœnitentiam ac fidem in
 ipsum promisit salutem omnibus. Hactenus peracta sunt,
 quæcunq; peragenda propheta prædixerant. Nec dubi-
 tandum est, quin simili fide deus præsticurus sit & reliqua.

omnia quæ pollicitus est. Rediturus est Iesus Christus, et non statim rediturus est. Oportet enim prius per uniuersum orbem prædicari Euangelium dei, interea ille gloriosus uiuit, sedet ac regnat in caelis usq; ad tempus illud, de quo prædixit Iohel & Malachias, quo restituentur & consummabuntur omnia, perfectis cunctis, quæ deus loquutus est per os sanctorum prophetarum suorum omnium quotquot à seculo fuerunt. Omnes enim de hoc uno uaticinati sunt. Mosi grauißima est apud uos autoritas. Siqui dem hoc duce reliquistis Aegyptum, peragraftis desertum, accepistis legem. Atqui is uobis hunc Iesum Nazarenum quem occidistis, pronasit, ita loquens in libro Deuteronomij: Prophetam excitabit uobis dominus deus uester è fratribus uestris mei simile, ipsum audietis in omnibus, quæcunq; loquutus fuerit uobis. Futurum est autem, ut quisquis non audierit prophetam illum, exterminetur è populo. Agnoscite Mosi uaticinium, agnoscite uerum Mosen, agnoscite Iesum Christum, natum è stirpe Dauid, è tribu Iuda in ciuitate Bethlehẽ, iuxta prophetarum oracula. Hoc duce deus uocat uos in libertatẽ æternam, per hunc desinit nouam legem spiritualem & euangelicam, per hunc offert remissionem omnium peccatorum ac salutem æternã. Hunc ab omnibus uult audiri: Audit autẽ quisquis credit. Quicumque crediderit saluus erit, quicumque recuset credere, eiectus è consortio nomĩneq; Israëlitarum, peribit irreuerenter. Extra Iesum enim nulla est salutis spes. Si creditis Mosi, amplectamini Iesum, quem ille uobis commendauit suo uaticinio. Nec illic tantum de Iesu uaticinatus est, uerum & omnes propheta à temporibus Samuelis usque ad Ioannem Baptistam uaticinia prodiderunt, descriptores illius natiuitatem, doctrinam, miracula, afflictio=

nes, ignominias, crucem, sepulturam, resurrectionem, ascēsum in cœlum, emissionem sancti spiritus in uniuersos credentes: quorum nihil non uidetur esse factum ad propagationem Euangelij per uniuersum terrarum orbem, dominique; reditum gloriosum ad consummationem mundi. Quod si estis filij prophetarum, de quo nō iniuria gloria mini, ne diffidite promissis illorum: si filij patriarcharum, intelligite ad uos pertinere pactum, quod deus pepigit cū Abraham, dicens, Et per semen tuum benedictionem consequentur omnes familie terræ. Hanc benedictionem non præstitit in Isaac, qui mortuus est nec reuixit, sed in Iesu Nazarenō, cuius typum gessit Isaac, sponte semet offerens ad immolationem, quemadmodum Christus obediens patri mactatus est in cruce. Hoc est semen Abrahæ, per quod non tantum omnes Israëlitæ, uerumetiam omnes totius orbis nationes, si crediderint Euangelio, liberabuntur à maledictione peccati, & hanc benedictionem consequentur, ut accepto cœlesti spiritu uocentur filij dei uiuentis. Ergo promissio dei pertinet quidem ad omnes mundi nationes, sed tamē hoc honoris uobis haberi uoluit, ut uobis primis omnium offerretur, ac iuxta Mosi prophetiam de gente uestra suscitaret ac mitteret uobis, nō quēlibet prophetā, sed unicum filium suum Iesum, qui deferret benedictionē Abrahæ promissam à deo. Hæc est autem benedictio, ut unusquisque parens euangelico sermone, conuertat sese à malicia sua, ac Iesum salutis autorem profiteatur.

CAPVT IIIII.

DVm Petrus cœlestis orator, & Ioannes illius collega his atque huiusmodi sermonibus exhortarentur populum ad amplectendum Euangelium, nemini palpatēs, suadentes testimonio prophetarum, terrentes for-

midine futuri iudicij, rursus lenientes ac pellicientes facilitate paratæ ueniæ, ac certitudine promissæ salutis, colloquium salutarum interrumpunt superuenientes sacerdotes, ac magistratus tēpli: cumq; his Sadducei. Sacerdotes ac magistratus hoc habebat male, quod homines idiotæ in tēplo regnarent, ac docerēt populū, in quo nō oportebat loqui nisi rabbinos, phariseos, ac scribas, quodq; tam magnifice prædicarent de Iesu, quem ipsi ueluti nocentem ad mortem adegerant, cuius nomen abolitum esse cupiebant. Sadduceos autem illud peculiariter urebat, quod prædicarent Iesum à morte reuixisse, quodq; per hūc omnibus pollicerentur resurrectionem. Nam Sadducei nec angelos esse credunt, nec animas à morte corporis superstites. Proinde mentionē resurrectionis nō ferunt. Hic rursus oritur pugna pontificum impiorum aduersus Euāgelium, quod Iesus suis discipulis prædixerat fore. Sed quæ admodum malicia, quo magis oblectata est, hoc magis illustrauit gloriā Iesu: ita quo magis rebellant aduersus Euāgelij præcones, hoc uehementius erumpit uis euangelici sermonis. Quid fit? Non disputatur, sed iniiciuntur manus in apostolos. Pertrahuntur in carcerem, producēdi in diē crastinum. Cum enim appetebat uespera. Non deerat impia uoluntas sacerdotibus inibi statim occidendi discipulos Iesu, sed obstat rursus metus populi, & queritur prætextus nefario sceleri, ut quod facerent, iure facere uiderentur. Sed quemadmodum in Christum nihil ualuit illorum malicia, nisi posteaquam ipse mori uoluit, ita in Christi discipulos nihil poterit illorum conspiratio, prius quam ueniet ille dies, quæ cuiq; præscripserat cœlestis pater. Christus enim erat in apostolis. Nec tamen fuit infrugifera cōcio duorum apostolorum, licet interrupta per sacerdotes.

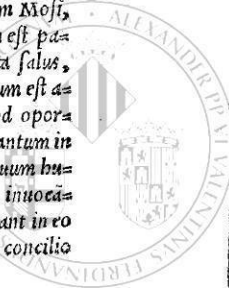
Multi

Multi siquidem ex his qui sermonem apostolicum audierant persuasi crediderunt. Crescit sagena, dilatatur granum sinapis, spargit se uis euangelici fermenti. Iam enim numerus credentium accreuerat usque ad quinque uirorum milia. Agnosce popularem esse rem Euangelium, quicum raro conuenit huius mundi magnatibus. Agnosce successum euangelicum. Primores ducuntur in carcerem, nec oblitantur ipsi, nec tumultuatur populus, nihil aliud doctus quam obedire et fidere Christo. Postridie coit sceleratum concilium, nusquam concors nisi ad perdendum Iesum, et ad opprimendam ueritatem. Conueniunt sacerdotes cum templi magistratibus, simulque populi seniores cum scribis Hierosolymitanis. Ad haec Annas summus pontifex, et Caiaphas ob affinitatem huic adherens, praeterea Ioanes et Alexander, tum inter sacerdotes praecipui, denique quotquot erant ex genere sacerdotali, in quo tum quisque erat autoritate superior, hoc erat sceleratior. Atque haec ipsa primorum tam anxia diligentia satis arguit rem non esse uulgarē, in qua coercenda tam sunt solliciti. Quid enim est quod sibi metuant a paucis, obscuris et indoctis, hominis damnati et crucifixi discipulis? Producentur e carcere Petrus et Ioannes, statuuntur in medio tanquam rei. Quis idiota non obstupesceret conspecto concilio tam frequenti, tamque magnifico? Magno fastu confidebant pontifices et sacerdotes religionis proceres: tum magistratus, deinde seniores populi, nihil aberat autoritatis. Inelegantiam uero et iniquitatem iudiciorum iam uiderant in praepatore suo Iesu, et tamen adsunt serenis et intrepidis uultibus. Nimirum dominus Iesus illis haec omnia praedixerat euentura, et animos illorum aduersus huiusmodi casus armauerat. Hic mihi rursus agnosce exemplum eius

iudicij, quo damnatus est Iesus. Interrogatione captus est. Percontantur igitur & hi de claudio restituto. Qua uirtute aut quo nomine facitis istud? Poterát hoc in templo scisciari prius quàm eos ducerent in carcerem, poterant cū ipso populo didicisse: quādoquidem Petrus huius facti dilucide reddidit rationem. Sed maluerunt auspicari à contumelia. Nec post queritur ueritas, sed ledendi captatur occasio. Erat hoc argumentum mox desituri sacerdotij, quum pleni uitijs nihil haberet, quo tuerentur autoritatē suam, nisi coniurata concilia, carceres & mortes. Quid hic agit Petrus ille, qui ad minas mulierculæ ancillæ ter abiurauit dominum? Nō expauescit? Num obortis tenebris obstupescit? Num uox faucibus hæret? Nihil horum. Quid ita? Nimirum alius erat factus. Tunc humano ductus spiritu, pollicebatur ingentia: ac mox oblitus temere promissorum, fugit & peierauit: hic autem plenus spiritu sancto, fortiter atq; ex tempore causam perorauit, admirabili prudentia temperās orationem, ut nec libertas exiret in conuitiū, nec lenitas saperet adulationem aut metum, sed huc tenderet totius dictionis apparatus, ut per Iesum salus contingeret omnibus. Petrus itaq; hunc in modum loquutus est. Principes populi & seniores audite: E quidem demurabar quamobrē essemus iussi duci in carcerem, quum nobis nullius essemus facinoris conscij, quandoquidem principes non nisi ob malefacta solent homines in carcerem ducere. Nunc si, ut uideo, nullum crimen intenditur, neque maleficium obijcitur, sed de beneficio collato in hunc hominem antea debilem & contractum, nunc sanum & integrum, examinamur, non grauiabor uobis reddere rationem. Est enim hoc nostri muneris, omnibus placide reddere rationem de fide euangelica, si quis

quis cupiat discere. Proinde notum sit hoc omnibus uobis qui primores estis, nec uobis tantum, sed & uniuerso populo Israëlitico: quod enim docemus, ad omnium salutem pertinet, siue principum, siue plebeiorum: quòd hic què uidetis adstare nobiscum membris integris ac sanis, quum omnibus notum sit, antehac à baiulis gestari solitum, beneficium hoc nec arte magica, nec humana uirtute, nec nostris meritis fuerit consequutus, sed per inuocationem domini nostri Iesu Christi Nazareni, quem uos ante dies paucos per Pontium Pilatum adegistis in crucem. Verum hunc deus suscitauit à mortuis, & immortalitate donatum præfecit uniuersis. Itaque nunc nominis illius uis idem agit in sanandis & seruandis hominibus, quod ipse præsens agere consueuit in terris. Nimirum hoc est, quod prædixit psalmi propheta de lapide ab hominibus reijciendo, sed à deo subuehendo: hic est enim lapis ille, qui reprobatus est à uobis ædificantibus synagogam: unde uos illum ceu reprobum eiecistis, sed à deo factus est caput anguli, suo robore totum ædificium ecclesiæ, ex utroque populo gentium & Israëliitarum ædificandæ, complexus. Per hunc pater cælestis offert salutem omnibus, nec est cuiquam ulla salutis spes, nisi per Iesum. Scio apud uos grauem ac sacrosanctam esse auctoritatem Mosi, patriarcharum & prophetarum. Sed ita uisum est patri, ut per solum filium suum omnibus sit parata salus, unde & Iesum appellari uoluit. Nec enim datum est aliud nomen sub cælo, nec dabitur aliud, per quod oporteat saluos fieri. Non est igitur quod miremini, tantum in hoc claudo ualuisse nominis huius inuocatione, quum huius uirtute sit parata salus æterna omnibus ipsum inuocantibus. Hæc ubi loquutus est Petrus, quot quot erant in eo concilio

concilio, perspecta libertate cōstantiaq; Petri & Ioānis,
 quæ sese ipso etiam uultu proferebat, iamq; comperisset,
 quòd homines essent illiterati ac plebeij, admirabātur, un-
 de tantum fiducia, unde tantum eloquentiæ, unde prophe-
 tarum cognitio. Deniq; cœperunt eos agnoscere, quòd
 fuissent affectatores Iesu, quem per inuidiam occisum fuis-
 se, ipsi sibi erant consciij. Magnum scrupum iniciebat a-
 nimis illorum, tam imperterrita plebeiorum & illiterato-
 rum hominum libertas, quos nec domini supplicium, nec
 tam celebris concilij splendor & autoritas uel tantillum
 commoueret. Conspiciebant hominem ipsum adstare toti
 populo notū, qui natus insigniter claudus, iam alacriter
 ambularet. Res erat peracta subito, nec in occulto, sed pro-
 templi foribus, non magicis artibus, sed inuocatione nomi-
 nis Iesu, quem illi iam putabant extinctum. Factum erat
 euidentiū, quàm ut negari posset. Nec erat calumniandi
 occasio. Quid enim fauorabilius, quàm misero gratis da-
 re sanitatem? Nihil itaq; respondent apostolis, nec enim
 erat quod responderent, quandoquidem quod factū erat,
 nec refellere poterant, nec probare uolebant. Proinde ius-
 sis apostolis unà cum sanato è concilio secedere, consul-
 tant inter sese, conferuntq; consilia dicentes: Quid facie-
 mus hominibus istis, quamlibet literarum rudibus ac ple-
 beijs? Quandoquidem hoc insigne miraculum per illos
 editum esse, notius est omnibus habitantibus Hierosoly-
 mis, quàm ut inficiari possimus. Si negemus factum, nihil
 aliud lucrifaciemus, quàm impudentiam: si damnemus ac
 puniamus, uidebimur inclemētes & iniqui, ac magis etiā
 populum in nos iritabimus. Nihil superest, nisi ut mitiore
 consilio utentes, curemus ne malum hoc, ut cunq; natum,
 latius serpat ac diuulgetur in populū. Solent enim huius-
 modi

modi pestes semel natæ, si exagites, inualescere, latiusq;
 grassari, quàm si negligantur. Consultum itaq; uidetur,
 ut abstinemus à supplicio, sed atrocibus minis terri-
 mus eos, ne posthac cuiquam hominum, neq; Iudæo, neq;
 alterius nationis uerba faciant de nomine Iesu. Hæc sentē-
 tia, qua nulla dici potuit stultior, placuit toti concilio, &
 in hanc itum est pedibus magno consensu. Iam conspexe-
 rant constantiam ac fortitudinem apostolorum. Videbant
 rem esse notam toti populo, intelligunt nomen illud Iesu,
 tam efficax tamq; salutiferum esse. Qua nam igitur fron-
 te iubent aut sperant posse supprimi, præsertim, quū ipsis
 per idem nomen liceat assequi salutem æternam? Nimirū
 talia sunt consilia principum & pontificum, sacerdotum
 ac primorum, quoties humano spiritu cogitur cōcilium.
 Sunt & illic nonnunquam, qui quicquid rectum sit per-
 sbiciant, uerum id si sequantur, uident paratam iacturam
 suæ gloriæ, dispēdium rei, aut aliud huius generis incom-
 modum. Comprobata suffragijs omnium hac sentētia, re-
 uocantur apostoli, denūciatur illis totius concilij nomine,
 ne cui mortalium, uel clām, uel palām, uel publice, uel pri-
 uatim, uel domi, uel foris docerent Iesu doctrinam, aut o-
 mnino mentionem eius nominis facerent. O stultam mundi
 sapientiam. Extinctum in sepulchro retinere non potue-
 runt, & nomen quod semper à morte solet inclarescere,
 conātur sepelire. Petrus & Ioannes, ubi magna cum au-
 toritate recitatum esset cōcilij decretum, fortiter quidem,
 sed citra contumeliā responderunt: An iustū sit in cōspe-
 ctu dei uestris iussis obtemperare potius quàm dei, uos qui
 legis præcepta tenetis iudicate. Sic deus per ora prophe-
 tarum futurum prædixit, sic Christus dei filius nobis præ-
 cepit, sic spiritus coelestis, quem ille se nobis à patre missu-
 rum

rü promiserat, animis nostris dictat ac suggerit, ut ad salu-
 tē omniū prædicemus nomen domini Iesu Christi, testifi-
 cantes quæ uidimus & audiuius. Si quod rectum est iu-
 dicaueritis, submittetis & uos ipsos iudicio diuino. Sin se-
 cus, quicquid de nobis statueritis, nos certe nō possumus
 non loqui, quod oculis uidimus, quod auribus audiuius,
 & quod deus omnibus hominibus præferendus uult apud
 omnes prædicari. Hoc responso tam masculino, tamq; libe-
 ro accepto, consultores illi nihil aliud quàm minitantur,
 ac territare conantur. O deploratum concilium, non ha-
 bent argumenta, quibus persuadeant: non habent ratio-
 nes, quibus coarguant: non habent testimonia scriptura-
 rum, quibus doceant. Tota autoritas in minis est. O sem-
 per timidam impiorum conscientiam. Cupiebant punire
 innocentes, aderat peruersa uoluntas, sed principes me-
 tuunt plebeios, magistratus priuatos, tam multi paucos,
 armati inermes, docti indoctos. Non habent apostoli satel-
 litium, non coniuratos dignitatum ordines. Sed habent
 quiddam, quod nulla potestas mundi præstare ualet: In
 nomine Iesu surge & ambula. Ad benefaciendum poten-
 tes sunt, ad lædendum inermes. Itaq; apostoli ex eo con-
 cilio tum quidem dimissi sunt, minis onusti. Non enim pri-
 mores deposuerant animi maliciam, sed differebant occa-
 sionem aliam uenaturi. Non enim inueniebant rationem
 puniendi eos, idq; ob populum, quem deo contempto me-
 tuebant. Omnes enim laudibus uehebant id, quod factum
 erat in sanando claudio. Et hoc factum apud omnes erat
 euidentius, quod is in quo proditum est hoc miraculi, na-
 tu maior esset annis quadraginta. Sic natus erat, & tot an-
 nis ostentarat mendicus suum malum, ut nemo calumnia-
 ri posset, uitium fuisse simulatum aut leue. Petrus autem

& Ioannes dimissi à concilio redierunt ad suos, congregatos in cœnaculo, iam de euentu sollicitos, atq; illis exposuerunt rem omnem ordine, quid obiecissent principes, quid ipsi respondissent. Hic uero mutua charitas gaudia cumulauit. Gaudebant discipuli dimissos apostolorum proceres. Gaudebant apostoli, gaudium hoc discipulis benignitate domini contigisse. Sic deus omnia temperat suis famulis, ut leta tristibus misceat, quo possint suslinere, utq; uicissim pro latis agant gratias, pro tristibus dominum deprecentur. Cœtus itaque posteaquam audisset narrationem apostolicam, magno consensu sustulit uoces suas ad dominum, cuius beneficio cœpisset succedere res euangelica, dicens: Domine deus omnipotens, qui uerbo tuo condidisti cœlum, terram ac mare, & quicquid in his est: cuius sanctissimæ uoluntati nulla uis hominum potest resistere: cuius æterna decreta, nulla potest hominum conspiratio labefactare, quod nunc fieri uidemus, hoc olim spiritus tuus sanctus per os patriarchæ nostri Dauid, tui cultoris, proloquutus est futurum dicens: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Asciterunt reges terræ & principes conuenerunt in unum aduersus dominum & aduersus Christum eius. Agnoscimus fidem uaticinij. Quod ille spiritu tuo afflatus uidit futurum, hoc nos re ipsa & factum & fieri uidemus. Vere enim in hac ciuitate, quæ pietatis habet professionem, aduersus omnis pietatis magistrum ac ducem sanctum filium tuum Iesum, quæ tu unxeras unctiōe cœlesti, conuenerunt terreni reges Herodes & Pōtius Pilatus, unà cum gētibus & populis Israël, impijs cōsilijs agitantes, ut ea facerēt, quæ tu inuincibili uirtute tua & æterno cōsilio tuo decreueras, ut ad salutē humani generis fierent. Quisquis autem conspirat aduersus

aduersus filium tuum Iesum abs te missum, is cōspirat ad-
 uersus te. Et ecce rursus coit concilium frequens primorū
 aduersus sanctum nomen filij tui Iesu. Tu uero quē admo-
 dum Iesum ab illis interfectū excitasti à mortuis, & in cœ-
 los ad regni consortium subuexisti, irrisis illorum confi-
 lijs, ita nunc quoq; aspice in minas illorum, ne præualeāt,
 sed da seruis tuis robur ac fiduciam, ut summa constantia
 proloquantur sermonem euangelicum, qui tuus est, nō ho-
 minum, nimirum nobis abs te per filium tuum delatus in
 terras: & quemadmodum claudi sanati miraculum pluri-
 mos attraxit ad professionem nominis Iesu, coniuratos au-
 tem aduersus Iesu gloriam principes terruit, ita & in po-
 sterū adsit illis manus tua omnipotēs, ut sanādis & alijs,
 ac simulibus miraculis & prodigijs edendis per nomē san-
 ctum filij tui Iesu, clarius ac latius elucescat Euāgelij tui
 gloria, frustra frementibus his, qui tibi tuoq; filio rebel-
 lant. Hæc quum unanimiter essent precati, commotus est
 locus, in quo erant congregati. Nam eo signo dominus
 indicabat preces exauditas, ac uota rata fore. Nihil enim
 tam efficax quàm deprecatio consentientis ecclesiæ. Siqui-
 dem magna uis sit oportet, quæ terram immobilem con-
 cutiat. Non erat hoc inane signum, ilico renouatus &
 auctus est in omnibus uigor sancti spiritus, adeo ut non so-
 lum ob minas principum non ceciderent euangelicam do-
 ctrinam, uerum etiam liberius ac fortius, atq; etiam plures
 quàm antè prædicarent nomen domini Iesu. Hæc est enim
 natura profectus euangelici, ut sicuti crocum & alia nō-
 nulla per iniuriam feliciter proueniunt, ita aduersus oppri-
 mentem mundum magis insurgat & eluctetur. Iam intra
 paucos dies accreuerat ingens numerus profitentium no-
 men Iesu. Et ut intelligas hanc conspirationem non esse
 humanā

humanam, inter tam multos nulla erat ambitio, nulla inuidia, nulla rixa, nulla contentio, sed tantus erat consensus, tanta tranquillitas, ut diceret, omnibus esse cor unum & animam unam. Iam enim desiderat suo quisque duci spiritu, qui tam uarius est in hominibus, ut a gre reperias duos germanos, qui inter sese consentiant. Sed uno spiritu Iesu reguntur omnes. Hinc ille tantus consensus tot hominum, alioqui sexu, etate, fortunis inter sese dissimilium, ut non solum illa essent omnium communia quae sine dispendio impartientis communicari solent, quod genus sunt doctrina, consilium, admonitio, consolatio, exhortatio, uerum etiam facultates, quae dispendio possessoris communicantur alijs, & ideo uix inuenias, qui sustineant hic esse liberales. Inter hos autem harum quoque rerum tanta erat communio, ut nemo ex his, quae possidebat, uel diceret aliquid esse suum. Proinde quae de suis facultatibus impartiebat, nihil gratiae reposebat ab his, quibus communicabat, quod id quod dabatur, iudicaret esse eius, cui erat opus: sibi quoque raptor & iniquus uideretur, si quid apud se detinisset, quod fratris egestas postulabat. Apostoli uero qui huius nouae ciuitatis uelut principes erant, inopes rerum, sed spiritus sancti dotibus opulenti, in dies magis ac magis augebant multitudinem, ingenti animi robore, magna quoque potentia miraculorum testificantes de resurrectione domini nostri Iesu Christi. Hoc enim in primis erat testimonio miraculorum persuadendum. Nam morientem plerique uiderant, & sepultum non pauci nouerant. Itaque sub fortissimis ducibus nouus ille populus felicissime degebat, concordia sacrae quae deerat facultatibus. Quum enim essent plerique tenues, tamen nullus erat inter illos egens. Quotquot enim erant possessores agrorum, aut adium, diuendebant, ac

precia rerum uenditarum adferebant ac deponebant ad pedes apostolorum, ut illorum arbitrio, quos habebant patrum loco res communis distribueretur. Porro quanta erat simplicitas in his, qui precia possessionum suarum adferebant, tanta erat sinceritas in his, qui distribuiebant. Rara est inter pecuniarum dispensatores fides. Hic nullo delectu personarum pro cuiusque necessitate distributio peragebatur. In hac multitudine erat Ioseph, cui cognomen tum ab apostolis additum est Barnabas, quod apud Syros sonat, filius consolationis, genere leuites, patria Cyprius. Hic quoniam magnis dotibus inter ceteros eminebat, unde ob gaudium, quod ex huius accessu contigit multitudini, dictus est Barnabas, multis exemplo fuit, ut euangelicam imitarentur liberalitatem. Quum enim haberet in Cypro fundum, uendidit illum, & attulit precium ac deposuit coram pedibus apostolorum, ueluti rem uilem & aspernandam. Tanta autem erat apostolorum sanctitas, ut hinc sibi nihil decerpent praeter ceteros.

CAPUT V.

Quemadmodum autem Barnabae simplicitas multos commouit ad liberalitatis emulationem, ita paratum est exemplum ad deterrendos omnes, ne quis in negotio spiritali fraudulentiam admisceret. Amat enim spiritus simplicitatem cordis, & odit omnem fucum ac simulationem. Sic inter duodecim apostolos paratum est exemplum Iudae, ne sibi quisquam fideret, sed omni solitudine perseveraret in officio. Erat autem in hac multitudine uir quidam nomine Ananias, parum respondens suo nomini, propterea quod ipse parum responderet gratiae dei. Huic erat uxor nomine Sapphira, marito similis. Ananias igitur, quum uideret aliorum simplicem ac spon-

taneam benignitatem apud omnes laudibus uehi, gloriae studiosior, quam pietatis, uendidit agrum suum, ac precij portionem aliquam detraxit ac seposuit, idq; conscia ac probante uxore, ueluti partiens pecuniam, ut altera parte mercaretur laudem & opinionem pietatis, alteram sibi seruaret, si qua necessitas incideret: nimirum diffidens spiritui sancto, magisq; sibi prospiciens, quam fratrum contubernio: sic cogitans apud sese, si ceteri periclitabuntur fame, tibi certe prospectum est. Haec cogitatio nec erat toto pectore fidentis Christo, qui pollicitus erat nihil defuturum quaerentibus regnum dei & iusticiam eius, nec erat habentis cor unum & animam unam cum ceteris. Quum igitur ex precio diuenditi agri partem aliquam precij attulisset ad pedes apostolorum, Petrus afflatu spiritus diuini, quo plenus erat, intelligens hominis impiam simulationem, ait, Anania, quum te semel spiritui sancto dedicaris, quumq; huius uim tot argumentis perspexeris, quur rursus impleuit animu tuum spiritus satanae, ut mendacio uelut illudens spiritui sancto, qui falli non potest, surtim detraheres de precio fundi tui, & istud omnium perniciosissimum exemplum induceres in hac congregationem? Si nos nolentem impulissemus te ad uendendu agrum tuum, erat fortasse quur simulares, nunc quum ultro feceris quod fecisti, quorsum attinebat benignitatis exemplum fucum simulationis uitare? Non ne prorsus tibi manebat fundus tuus, si uoluisses? Non ne etiam posteaquam uenderas, licebat totum premium seruare tibi? Laudatur eorum simplicitas, qui sponte quod habet proferunt in mediu. Nemo uero cogitur a nobis id facere, si nolit. Vnde igitur induxisti in animu facere fucum in hoc negotio? Non es mentitus hominibus, sed deo. Quod si deum credis posse

falli, impie de illo sentis. Sin credis illum nihil latere, aut contemnis illius iusticiam, aut putas fauere fraudulentia. Ananias autem sentiens, animi sui fraudulentiam nequaquam fugere apostolos, obiurgatione tam seuera percussus, subito concidit & expirauit. Perijt unus, ut multorum saluti consuleretur. Nam huius facti rumor ubi permanauit ad ceteros, omnibus magnum terrorem iniecit, ne quid simile auderet aduersus spiritum sanctum. Iuuenes autem surgentes amouerunt cadauer, & elatum sepelierunt. Non merebatur ille sepulturam, sed amouendus erat, ne funestaret puram & sanctam congregationem. Fortassis succurret hic alicui demirari Petri austeritatem in Ananiam, qui tanta lenitate dudum ad ueniam inuitarit eos, qui crucifixerant Iesum, tribuens ignorantiae quod factum erat, & offerens poenitentibus salutem eternam. Hic ob paululum pecuniae detractum a benignitate, seua obiurgatio, nec ulla uenie spes ostenditur. Nimirum dominus Iesus, qui per baptismum uniuersos homines inuitari iusserat ad salutem, condonatis peccatis omnibus, paucorum exitio docere uoluit, quanto grauius sit post acceptam Euangelij gratiam ac lucem relabi in peccatum, non iam per incogitantiam aut inscitiam, sed per destinatam simulationem. Sciebat autem praecipuam euangelicae sinceritatis pestem ex hypocrisis & auaritia nascituram, & ob id in ipso statim ecclesiae nascentis exordio editum est exemplum insigne, per quod admonerentur omnes, neminem euitaturum ultionem diuinam, quisquis Ananiam imitaretur, etiamsi hic non statim nocentem sua poena corripere. Non enim hic agebatur de iactura precij, sed diffidentia erga deum, de irrisione spiritus sancti. Petrus autem non inflixit poenam, sed obiurgationis insudit acrimoniam, ut sanaret. Ille uero nec

pro

prorumpens in lacrymas : nec pœnitentiæ uocem edens,
 ultione diuina percussus est. Ac mira dei clemētia percus=
 sus est unus , ut seruarentur multi. Iusticiæ exemplum est
 editum in eum, qui perijt: misericordiæ donum effusum est
 in plurimos, qui huius exemplo cauerunt à peccando. In=
 tercesserat trium ferme horarum interuallū & ecce con=
 iunx Ananiæ, nesciens quid accidisset marito, ut homines
 ferè domestica mala sua resciscunt ultimi, ingressa est,
 conscia fraudulentæ mariti, falsæ laudis portionem sibi
 quoq; uindictura, cuius impijs cogitationibus respondēs
 Petrus ait: Dic mihi mulier, num tanti uendidistis agrum,
 & non pluris, quàm hoc habet precium? Illa nimirum ma=
 rito similis, impudenter respondit: Etiam, tanti uendidi=
 mus. Tum Petrus ad illam: Quid ita conspiratum est inter
 te & maritum tuum, ut mendacio tentaretis non nos, sed
 spiritum domini, quem uidetis operantem in nobis? Quo=
 niam autem tibi libuit esse sociā marito in hac impia si=
 mulatione, eris & supplicij consors. Ecce pedes eorū, qui
 sepelierunt uirum tuum adsunt ad ostium , ijdem efferent
 te. Ad hanc uocem ilico collapsa mulier expirauit. Simul
 ingressi sunt iuuenes , ac repererunt mulierem mortuam.
 Extulerunt igitur eam , ac sepelierunt iuxta uirum suum.
 Seuerum exēplum, sed salutiferū, nec sepius quàm semel
 ab apostolis proditum. Quanquam Petrus, quo nihil erat
 mitius, non hic inflixit suppliciū , sed afflatus spiritu de=
 nūciavit. Petrus tum instinctu diuini spiritus sciebat quid
 esset actum, & quid esset futurū. Deus autem quem nihil
 fugit , pœnam sumpturus est de his qui fūco illudunt uiris
 apostolicis, etiā si tales sint, ut falli possint. Nec enim hoc
 donum spiritus, quod tum aderat Petro, perpetuum est o=
 mnibus. Nunc uide mala ex re bonum fructū. Ex deorum

iusto interitu, ingēs timor obortus est per uniuersam eccle-
 siam credentium, quin & alios, qui nondum crediderant,
 huius exempli terror inuaserat. Caterum per apostolos
 multa & magna miracula prodebatur apud populū, quo
 perspicuum esset omnibus, rem nō esse uirium humanarū,
 sed uirtutis diuinæ. Quotquot autem adhæserant Euange-
 lio, uersabantur unanimiter in porticu, quæ dicitur Solo-
 monis. Non enim iam latere cupiunt, sed tempus erat, ut
 candela imposta candelabro luceret omnibus ingrediēti-
 bus domum. Caterorum autem, qui nondum dederāt no-
 men in baptismo, nullus audebat se illis coniungere. Vide-
 bant enim populū deo sacrum, ac religione quadam ab-
 stinebant ab illorum congressu, quæadmodum solent pro-
 fani ab his, quæ templo dicata sunt, temperare. Nec enim
 oderat eos populus, sed ob insignem dei uirtutem in illis
 resurgente suspiciebat ac reuerebatur. Quanquā & Ana-
 niæ Sapphiræq; exemplum multis incusserat terrorem, ne
 quis fecte semet adiungeret. Porro magis ac magis in dies
 accrescebat multitudo credētium domino, uirorum simul
 ac mulierum, in tantum ut uulgo in plateas exponerent
 ægrotos, quiq; pedibus suis ingredi nō poterāt ob morbi
 magnitudinē, eos in lectulis ac grabbatis proponebant in
 publicum, ut adueniente Petro, uel umbra prætereuntis
 obumbraret aliquem illorum. Nimirum his exhibita est
 promissio domini Iesu, qui de discipulis dixerat: Et his ma-
 iora facient. Contactu simbriæ Iesus sanauit aliquot, um-
 bræ cōtactu neminem sanauit. In dies latius sese spargebat
 miraculorum fama, adeo, ut ex uicinis quoque ciuitatibus
 magna uis hominum accurreret Hierosolymam, adducens
 secum uarijs morbis obnoxios, & ab impuris spiritibus
 uexatos, qui sanabantur omnes. In tam admirabili rerum
 successu

*successu conuenit obseruare inuictam apostolorum mode-
 stiam, qui nihil hinc sibi uendicabant gloriae, sed laudem
 uniuersam in nomen domini Iesu referebant. Quum igitur
 hunc in modum feliciter inclaresceret nomen Iesu Chri-
 sti, seseq; quotidie latius diffunderet euangelicae doctrinae
 fragrantia, non tulit uerae religionis incrementum falsae
 religionis antistes Annas. Huic praeter ceteros potissi-
 mum adhaerebant, qui pertinebant ad sectam Sadduceo-
 rum, quod praecipua testificatio apostolorum erat de re-
 surrectione domini nostri Iesu Christi. Quae res mitiores
 fecerat phariseos, qui resurrectionem asserunt aduersus
 Sadduceos. Decretum erat, ut res orta, dissimulatione
 consorpiretur. Sed malicia uicit consilium, ac furor me-
 tum excussit. Nam sacerdotum princeps commotus ze-
 lo satanae, unam cum Sadduceis manus iniecit in aposto-
 los, ac posuerunt illos non iam in priuato carcere, uelut
 examinandos, sed in publico tanquam in manifesto sce-
 lere deprehensos. Delectus erat carcer insigniter muni-
 tus, ne qua possent elabi, neue per tumultum plebis e-
 ripi. Verum euangelicus sermo, nec uinciri nec includi
 potest consilijs humanis. Iesus enim qui protector est su-
 orum, misit angelum suum, qui noctu reseratis carceris
 foribus eduxit illos, & ait: Ne quid uos perturbet sa-
 cerdotum malicia, quin potius tanto constantius, qua coe-
 pistis pergite. Ite, & in ipso templo stantes praedicate
 populo, quicquid uobis mandauit praedicandum apud
 uniuersas orbis nationes. Erat aliquando tempus, quum
 se uetaret praedicari Christum. Nunc adest illud tempus,
 de quo uobis dixerat: Nihil occultum, quod non reue-
 labitur: & quae nunc in aurem auditis, praedicate in te-
 stis. Hac exhortatione angeli, facti animatiores apostoli, di-*

luculo ueniunt in templum, atque ex more docent frequē-
 tem multitudinem. Summus autem pontifex ignarus, quid
 gestum esset noctu per angelum, adiunctis sibi Sadduceis,
 & quos habebat certos suæ sententiæ suffragatores, ue-
 nit in concilij locum. Eò conuocatum est uniuersum conci-
 lium sacerdotum, magistratum unà cum toto ordine se-
 niorum gentis Israëliticæ. Iam enim ob contumaciam fa-
 cti iritatiores decreuerant atrocius aliquid in eos statue-
 re. Atq; hic interim considera lector maliciosam impudē-
 tiam sacerdotū, qui quum nihil haberent, quod merito cri-
 minarentur in apostolis, tamen frequenti cōcilio peragūt,
 quicquid libuit, ut quod erat impium, hoc ipso iustum ac
 rectum uideretur, quòd totius concilij consensu decretum
 fuisset. Vbi magnifice suo quisq; loco confedere proceres,
 nisi sunt uiatores, qui reos è carcere eductos sisterent in
 confessu. Ventum est ad carcerem, reperti sunt custodes ad
 ostium carceris excubantes. Apertum est ostium. Ingressi
 nullum apostolorum repererunt: nec ullum uestigium,
 quā fuissent elapsi. Itaque ministri reuersi ad concilium,
 quod uiderant renunciant. Carcerem quidem, inquit,
 inuenimus summa diligentia clausum, & custodes adstan-
 tes ad ostium. Caterum ubi patefacto sumus ingressi, ne-
 minem illic offendimus. Ea res uehementer perturbauit o-
 mnium animos, præsertim eorum, qui magistratus erant
 templi, ac sacerdotum principes, iamq; ancipites consilij
 ambigebant, quorsum hæc res esset euasura. Interea dum
 hærent, dum consultant, dum trepidant, interuenit quidā,
 qui tristi nūcio magis etiam illorum animos perturbaret:
 Ecce, inquit, uiri illi quos heri inclusistis carceri, nunc
 in templo stant ac docent frequentem populum. Tum ex
 sacerdotum sententia magistratus tēpli, quoniam ad ipsos
 proprie

proprie pertinebat curare, ne quid fieret in templo secus
 quam oporteret, abeunt in templum adiuncto sibi satelli-
 tio ministrorum aduersus uim populi. Reperiunt id quod
 erat nunciatum, stantes illos in templo, ac frequenti mul-
 titudini concionantes de Iesu. Non tamen iniiciunt ma-
 nus: quemadmodum antè fecerāt. Videbāt enim numero-
 sam populi multitudinem, ac metuebant, ne si quis tumul-
 tus fuisset exortus, lapidarētur. Sed nec talis erat illa multi-
 tudo, ut uim pararet, nec tales apostoli, ut ui defendi cupe-
 rent. Aderat infracta animi constantia, sed absq; ferocia.
 Vident eos per quos pridie fuerant ducti in carcerē. Nec
 sibi tamen metuunt, nec fugiunt, nec sermonē euangelicū
 interrūpunt, donec magistratus illis placido sermone per-
 suaderet, ut uenirent in concilium. Paruerunt apostoli, ne
 publicam potestatem uiderentur contemnere. Dominus e-
 nim non docuerat illos, ne irent uocati, sed ut intrepide lo-
 querentur. Ventum est in concilium, Statuuntur in medio
 tam magnifici confessus, duo piscatores, cum simili comi-
 tatu. Tum Annas sacerdotū omniū princeps, magna cum
 autoritate, nec minore supercilio, sic exorsus est: Nonne
 proximo concilio ex tantorum uirorum autoritate etiam
 atq; etiam præcepimus uobis, ne pergeretis docere popu-
 lum, aut ullam nominis Iesu, quod abolitum esse uolumus,
 mentionem faceretis apud ullum hominem, nec exterum,
 nec Iudæum, nec publice, nec priuatim? Et ecce contēpta
 totius autoritate concilij, non solum non siluistis, uerume-
 tiam tanto uehementius prædicastis, adeo ut impleueritis
 totam Hierosolymam uestra doctrina, rumore eorum, quæ
 facitis ad finitimas etiam ciuitates peruagante. Vultis igitur
 malicioso studio nobis impingere inuidiam mortis ho-
 minis istius. Prædicatis enim palam illum per nos occisum,

id quod negari non potest. Eundem prædicatis iustum & sanctum ac deo probatum, & in nomine illius editis miracula, nos uidelicet apud multitudinē traducentes & condemnantes impietatis, qui talem ad mortem adegerimus. Hæc erat oratio summi pontificis, quæ nihil habet iustæ defensionis, tantum autoritate territat, ut quod uerū erat, & ob salutem omnium omnibus prædicandum, ob impiorum gloriam sileretur. Nunc contra audiemus piscatorē & euangelicum pontificem fortissimè quidem, sed admixta mansuetudine respondentem apostolorū omnium nomine, Magnifice pōtīfex, inquit, magistratus, seniores, reliquiq; uiri præclari, qui considetis in hoc concilio, nos uestram autoritatem nequaquam contemnimus, sed autoritatem diuinam humanæ præferimus, idq; nos esse facturos respōdimus, quum nobis interdiceretis, ne nominis Iesu mentionem faceremus. Neq; puto quenquā esse in hoc concilio, qui putet æquum esse, ut ob hominum interdicta negligamus iussa dei, & dum metuimus iram uestram, incurramus in iram dei. Si uestra iussa consentirent cum uoluntate dei, libenter & uobis & illi satisfacere. Nunc quum interdicta uestra prorsus pugnent cum illius editis, quoniam utrisq; satisfacere non possumus, malumus obedire deo quàm hominibus. Neq; cuiquam inuidiā per nomen Iesu conslare cupimus, sed omnibus conciliare salutem. Ac uobis etiam magis expedit, ut uestram autoritatem submittatis uoluntati diuinæ, quàm ut uos huc adigatis nolentes, ut diuinæ uoluntati repugnemus. Nulli non patet remissio peccatorum, si ueritatem euangelicam amplectens, resipiscat. Ea sic habet, quemadmodum & antea uobis exposuimus: Deus patrum nostrorum, quem uos nobiscū colitis, & nos nobiscū, excitauit à mortuis Iesum filium

filium suum, quem uos interfecistis, suffigentes in crucem.
 Sic enim erat definitum diuino consilio, sic erat predictum
 à prophetis, ut unus pro salute mundi mortem obiret. Hunc
 iuxta corporis imbecillitatem ab hominibus interfectum,
 deus reuocatum ab inferis, sua uirtute subuexit in hanc glo-
 riam, ut omnibus dux esset & salutis autor, sed precipue
 populo Israëlítico, & per hunc esset omnibus parata re-
 missio peccatorum omnium, qui malorum suorum agentes
 penitentiam, nomen illius profiterentur. Atque horum, quæ
 dicimus, nos sumus testes, qui prius quam moreretur, do-
 mesticam cum illo consuetudinem egimus, & à mortuis
 rediuiuum frequenter audiuius, uidiuus & contrectaui-
 mus, donec omnibus nobis uidentibus ascenderet in cælum.
 Quod si leue pondus apud uos habet nostrum testimonium,
 testificatur idem spiritus sanctus, quem ut uidetis effundit
 in omnes, qui obtemperant euangelio. Auditis nouas lin-
 guas, uidetis edimiracula. Nihil hic nostrum est. Iesu spi-
 ritus est, qui per suos ministros exierit uim suam. Hæc uere
 apostolica oratio, quæ uel terrere debuerat illos metu sup-
 plicij, uel allicere spe paratæ salutis, magis exasperauit il-
 lorum animos, adeo, ut ira dirumperentur, & inter se con-
 sultarent de occidendis illis. Iam assueuerant homicidio sa-
 cerdotes, & laniandis pecudibus in templo, ad nihil aliud
 profecerant, nisi ut facilius & homines iugularent. Nulla
 hic mentio scripturæ diuinæ, nulla doctrina, nulla ratio.
 Tantum sic iubemus, sic uolumus, aut obtempera, aut mo-
 rere. Sedebat in eo concilio Gamaliel, secta phariseus, ad
 cuius pedes Paulus apostolus legem didicit, uir ob insignem
 legis peritiam ac singularem prudentiam summo in precio
 habitus apud uniuersum populum Israëliticum. Is ubi uidit
 illos tendere ad perditia consilia, surrexit ac postulauit, ut
 iube

iuberent apostolos paulisper è cōcilio secedere. Eo factō sic uerba fecit apud cōsidentes: Viri Iſraëlitæ, nolite præcipitare consilium, neq; temere decernatis quicquam, cuius uos post frustra pœniteat, sed etiam atq; etiam uideate, quid statuatis de hominibus istis. Ex præteritis sumite consilium quid in futurum oporteat decernere. Non repetam prisca exempla. Vestra omnium memoria gestum est, quod dicā. Superioribus hisce diebus extitit Theudas magus & impostor, qui se iactans apud populum, ac prodigiosa pollicens, satis magnum hominum numerum attraxit in suam factionem, ferè usq; ad quadringentos. Sed huius rei, quoniam erat ex humana malicia, fuit infelix exitus. Siquidè & de ipso sumptū est supplicium, & omnes quotquot illi adhæserant partim interfecti sunt, partim capti. Ita dissipatis omnibus, tota est secta redacta in nihilum. Post hunc extitit Iudas Galileus, patriā habens communem cum istis, de quibus nunc consultatis, eo tempore, quum ex edicto Cæsaris Augusti describeretur uniuersus orbis. Et hic, quoniam popularia docebat, non oportere populum deo dicatum tributa pendere Cæsaribus idololatrias, bonam plebis partem attraxit ad sese. Et ipse dux huius factionis periit, & quotquot illi consenserant dissipati sunt. Proinde mihi sic uidetur, Consultius facietis, si temperetis ab hominibus istis, ac sinatis illos, quādo neminem adhuc lædunt. Quoniam si hoc, quod inceptant aut moluntur, profectum est ex humano consilio, dissipabitur sua sponte. Sin deus est autor istius negocij tam admirabilis, & impium fuerit uelle dissipare quod autore deo geritur (quid enim hoc aliud esset quā repugnare deo?) & imprudentiæ sit uelle conari quod non possitis efficere. Quis enim resistet uoluntati dei? Hæc sententia tantum ualuit apud

apud concilium, ut decretum de occidendo differretur in aliud tempus. Et hæcenus itum est pedibus in Gamalielis sententiam, non ut in totum abstinere ab apostolis, sed ut uocatis simul omnibus duodecim ac cæsis denunciaretur, ne post ullam mentionem facerent nominis Iesu. Et hac pœna contenti dimiserunt illos, sperantes futurum, ut qui dictis ac minis non paruerat, cruciatu corporis admoniti saperent: æstimantes apostolos in speciẽ humiles ac plebcios ex barbarorum ingenio, qui plagis emendantur. Verum ex huiusmodi malis robur colligere solet uigor spiritus euangelici. Apostoli siquidem agnoscentes uerum esse sermonem quem dixerat Iesus, quod essent in ius uocandi, quod in synagogis flagellandi, non ob ullum maleficium, sed ob professionẽ salutiferi nominis, alacres & gaudentes discedebant à conspectu concilij, uirgarum ignominiam, quam alij putabant esse intolerabile, sibi gloriæ ducentes, quod deus agnosceret suos apostolos, quos hoc honore dignatus esset, ut pro nomine filij ipsius contumelijs afficerentur. Meminerant autem quod ante prædixerat illis Iesus: Gaudete & exultate, quoniam merces uestra copiosa est in cœlis. Tantum autem absuit, ut hac pœna ac principum denunciatione redderentur segniores ad prædicandum nomẽ Iesu, ut alacriores etiã redditi, & publice in templo, & priuatim in singulis domibus incessanter docerent, quæ acceperant à domino Iesu, ac letum nuncium omnibus adferebant, hunc esse uerum Messiam, per quem oporteret omnes saluos fieri.

C A P V T V I.

Per id tempus quum in dies accresceret numerus discipulorum (sic enim tum uocabantur, qui post Christiani dici cœperunt) obortum est murmur Græcorum, hoc

hoc est, Iudæorum, qui non in Iudæa, sed apud gentes nati fuerant, aduersus Hebræos. Causa murmuris ex pietate nata est. Quum enim mulieres aliquot circumferrent apostoli, quæ illis ministrabant, Græci dolebant, non idem honoris haberi suis uidebant, ut quotidiano ministerio liceret apostolis ac discipulis inferuire. Hanc enim dignitatem interpretabantur. Et hæc erat prima in ecclesia ambitio. Et tamen ut intelligas quantopere displiceat bono pastori quamlibet leue dissidium, statim duodecim apostoli, conuocata discipulorum multitudine, quo plus haberet autoritatis quod omnium consensu decretum fuisset, hunc in modum uerba fecerunt: Videmus nescio quid murmuris ortum inier nos de ministerio mulierum. Prouidendum igitur est, ne nos huiusmodi curis leuioribus identidem interpellemur, nimirum altiori functioni destinati. Nobis iniunxit dominus, ut doceremus Euangelium. Non est igitur probandum, ut nos omisso delegato munere prædicandi Euangelij ministremus mensis. Quemadmodum enim in corpore uaria sunt membra, ac suo quodque membrum officio fungitur: ita tumultus et confusio uitari non potest in tanta multitudine, nisi diuersæ functiones in uarias personas distribuantur, sic tamen ut omnia referantur ad utilitatem uniuersi corporis. Nec enim oculus sibi uni prospicit, sed omnibus membris. Nec manus sibi tantum laborant, sed toti corpori. Proinde fratres circumspecte ex uestro numero septem spectate probitatis uiros, plenos spiritu sancto, ac singulari præditos sapiëntia, quibus ex uestra uoluntate delegemus hoc negocij, quo nos hæctenus occupamur, non sine dispendio functionis euangelicæ. Nos uerò per illos quietiores facti, his quæ proprie nostrarum sunt partium incumbemus, precatiõni et admini

administrando sermoni doctrinae euangelicæ. Illi curam ge-
 rent pascendorum corporum, nos animis uestris pascendis uo-
 cabimus. Hæc oratio placuit uniuersæ multitudini. Itaque
 consensu congregationis delecti sunt septem, Stephanus
 spectatus fidei ac plenus spiritu sancto, Philippus, Procho-
 rus, Nicanor, Timon, Parmenas, & Nicolaus religione
 profelytus, patria Antiochenus. Hos electos statuerunt in
 conspectu apostolorum, ut illorum autoritate quod factum
 erat comprobaretur. Apostoli uero suscipis ad deum ex more
 precibus, imposuerunt illis manus. Nam hoc ritu primum
 delegabantur sacra ministeria, exemplo sumpto à domino
 Iesu, qui quibus benedicebat, solitus est manum imponere.
 Quod si quis roget, quid opus fuerit his ritibus ad desi-
 gnandos ministros, qui mensæ curam agerent, sciat profa-
 nam quidem esse functionem tractare pecuniam, maxime
 communem, sed quæ requirat fidem non uulgarem & ani-
 mum incorruptum. Testis est Iudas, quem auaritia corru-
 ptus animus ad domini sui proditionem adegit. Tum autem,
 quoniam prescribebant & alijs quid in huiusmodi nego-
 cijs oporteret fieri, addenda erat & autoritas, quo magis
 omnes illis, tanquam apostolorum socijs & autoribus pare-
 rent. Præterea discipulorum conuiuia, non erant qualia sunt
 uulgi, sed magna cum religione capiebatur cibus, quoties
 capiebatur. Omnis panis fractus illis representabat corpus
 domini, omne uinum admonebat sanguinis dominici. Denique
 & corpus ipsum dominicum & sanguis domini per diaco-
 nos administrabatur multitudini. Et si quando uacabat
 per ministerium, predicabant & ipsi sermonem euangelicum,
 uelut apostolis proximi. His rebus factum est, ut euangelica
 doctrina in dies latius ac latius spargeretur, magnoque suc-
 cessu multiplicaretur numerus discipulorum Hierosolymis.

Nec

Nec enim solum è plebeijs plurimi accedebant Euange-
 lio, uerum etiam complures ex ordine sacerdotũ, qui prius
 conspirauerant aduersus Christum & apostolos, tacti pœ-
 nitentia, ac posito fastu submiserunt sese iugo euangeli-
 co. Inter diaconos autẽ peculiarius emicuit Stephani pie-
 tas. Sic enim se gessit in delegato munere, ut ob insignem
 morum mãsuetudinẽ gratiosissimus esset apud uniuersam
 multitudinem credentium: & erga rebellantes Euange-
 lio fortem & inuictum animum præstabat, adeo ut apo-
 stolicarum etiam uirtutum æmulus, in nomine Iesu multa
 magnaq; miracula ederet apud populum. Quoniam au-
 tem eximia uirtus semper ad sese trahit inuidiam, quemad-
 modum Cæcias nubes, exorti sunt aduersus Stephanum
 quidam è diuersis sodalitatibus, quarum una uocatur Li-
 bertinorum, alia Cyrenensium, alia Alexandrinorũ, alia
 eorum, qui uenerant à Cilicia, & Asia. Nam in hæc loca
 Syriae uicina potissimum erant dispersi Iudæi. Hi omnes
 uelut coniurati coorti sunt aduersus Stephanum, dispu-
 rantes aduersus illum. Nec poterant quamuis multi resi-
 stere unius iuuenis sapientiæ, ac uigori pectoris, propter-
 ea quòd spiritus sanctus, quo plenus erat, per illum loque-
 retur. Hic agnosce morem improborum. Vbi ueritate di-
 scedunt impares, ad mendacia confugiunt, & uicti sapien-
 tia spiritus, ad diabolicas fraudes sese cõuertunt. Suborna-
 runt enim uiros quosdã, qui dicerent sese audisse Stephe-
 num proloquẽtẽ uerba blasphema in Mosen ac deũ. Nul-
 lum autẽ crimen apud Iudeos capitalius, quàm blasphe-
 miæ, nec apud populũ atrocius. Hic agnosce lector machi-
 nas similes aduersus famulũ, quales fuerant aduersus domi-
 num. Subornantur sycophantæ, ne uideantur ipsi uelle do-
 lore ulcisci suũ, quòd à disputatione discessissent impares.

Queritur crimen atrox, & maliciæ prætextitur religio-
 nis studium. Ab his igitur submissitijs sycophantis conci-
 tatus est populus unâ cum senioribus ac scribis aduersus
 Stephanum, adeo ut concursu facto rapuerint illum, &
 pertraxerint in concilium. Hic prodeunt conducti testes
 qui suam peragerent fabulam ac dicerent: Hic homo nullû
 facit finem euomendi blasphemias aduersus locû nobis o-
 mnibus sanctû ac uenerabilem, contraq; Mosi legē nobis
 à deo traditam. Audiuimus enim illum dicentem, quòd iste
 Iesus Nazarenus demoliturus sit locû hûc, ac mutaturus
 instituta, quæ tradidit nobis Moses. Stephanus ex relatio-
 ne apostolorû dixerat, à Iesu prædictum esse, futurum ut
 templum hoc & urbs funditus ab hostibus dirueretur ob
 gentis incredulitatē. Hoc dictum deprauant ad calumniã.
 Dicas hos eosdem esse, qui Iesum accusantes dicebant: Au-
 diuimus eum dicentem: Destruam templû hoc, aliud in tri-
 duo excitaturus. Ad hanc tam atrocem criminationem ni-
 hil commotus est Stephanus, sibi bene conscius, ut in ipso
 etiam uultu reluceret mentis innocentia. Res enim est pa-
 uida, sibi male cõscijs animus. Hæc constantia frontis sta-
 tim coarguit calumniatorû impudentiam. Etenim hi, qui
 considebant in eo concilio, intuētes eum, & obseruantes,
 qua fronte crimen obiectû exciperet, uidebant illum adeò
 non deiici aut exanimari, ut facies illius quiddam homine
 maius, & angelicam quandã alacritatem simul ac maiesta-
 tem præ se ferre uideretur. Tum princeps sacerdotum, ut
 hic quoq; speciē legitimi iudiciij exhiberet, quemadmodû
 fecerant in condemnando Iesu, percontatus est reum: nun-
 quid haberet quod ad hæc responderet, & an crimē obie-
 ctum agnosceret. Tum Stephanus afflatus diuino spiritu,
 sic causam dicere exorsus est, altius repetito principio.

Viri quotquot adestis, uel genere fratres, uel etate atq; autoritate patres, qui paciēter audistis calūniantes, audite & ueritati patrocinantem. Nos nec in deū, nec in Mosē, nec in templum hoc contumeliosi sumus, sed cū Mose consentientes, dei gloriam prouehimus, ac templum spirituale, quo deus, qui spiritus est, potissimum delectatur, quemadmodum diuinitus iussi sumus extruimus. Non est blasphemia, hoc pro uiribus agere, quod figuris adumbravit Mosēs, quod prophetae dei spiritu afflati prädixerūt, quod dei filius ob id in terras missus & orsus est, & suis perficiendum mandauit, quod spiritus sanctus ad salutem omnium gentiū nunc per eos qui credūt Euangelio, peragit. Sed impietas est, blasphemia est, tam manifestae, tamq; benignae dei uoluntati tam pertinaciter obluētari. Quod quidem haec natio non nuper facere coepit, sed quod iam olim facere instituit, nunquam facere desinit, ut nec mirū, nec iniquum uideri debeat, si eueniat, quod Iesus Nazarenus futurū prädixit, uidelicet ut hoc templum quo gloriamini, utq; haec ciuitas in qua regnatis, ut sacerdotiū, ut lex, quibus abutimini ad quæstum & gloriam uestram, à uobis auferatur, atq; haec gloria transferatur ad eos, qui per fidem euangelicam pure deum colunt, ac legem spiritualiter obseruant, seq; ipsos præbent templum uiuum ac sanctū spiritui sancto. Huc quum tot modis deus maiores nostros prouocauerit, tamen semper spretus est ab hoc rebeli & pertinaci populo. Ut enim à primo gentis huius patriarcha repetā, cuius obedientiam utinam imitarentur hi, qui se iactant filios eius: Deus, cui debetur omnis gloria, quemq; nos uobiscum pie colimus, olim apparuit patriarchae nostro Abraham, quū esset in Mesopotamia, prius quam

quam cōmoraretur in Charram, & dixit ad illum, Exi de terra tua & cognatione tua, & ueni in terrā, quam monstraui tibi. Ille obteperans iussis dei, egressus est, è terra Chaldaeorum, & habitare cœpit in Charrā, uelut per occasionē longius emigraturus. Rursum hinc trāstulit illum deus in hanc terrā quā uos nūc incolitis, idq; mortuo patre illius Thare, ob cuius senectutem distulerat emigrationē. Trāstulit autem, ut hospitem ac peregrinū, nullam illi tribuens hic hæreditatem, adeo, ut ne pedis quidem uestigiū in ea possideret, nisi precio redemptū: sed pollicitus est deus se daturū huius terræ possessionem posteris illius post eius obitum, quum id temporis Abraham nō haberet filium. Id quum uideretur incredibile, tamē & Abraham credidit, & deus præstitit, quemadmodum & in cæteris, quæ prædixit deus, repertus est uerax. Sic enim tum illi loquutus est, Erit semen tuum peregrinū in terra aliena, & gentes, apud quas peregrinabuntur posteri tui, subijcient illos in seruitutem, & inclementer tractabunt illos annis quadringentis triginta. Tandem eripiam illos à seruitute, ac gentē cuiusq; seruerint, ego iudicabo & ulciscar, dicit dominus. Deinde liberi à seruitute hominū, seruient mihi in loco hoc. Quoq; sibi magis assereret populū suū, dedit Abrahæ uelut signaculum fœderis, circumcisionem. Atq; ita filius dei promissis, genuit Isaac: ac memor pacti sui, circumcidit puerum die à natiuitate octauo. Isaac rursum circumcidit Iacob, Iacob duodecim filios suos nostri generis patriarchas. Inter hos erāt, qui parū memores diuini fœderis, inuidia moti, hoc moliti sunt aduersus fratrem suum Ioseph, quod illorum posteri moliti sunt aduersus Iesum Nazarenum. Abiecerant eum in cisternam, mox uendiderunt illū negotiatoribus, à quibus perductus est in

Aegyptum. Sed quemadmodū deus suscitauit occisum, & euexit deiectum Iesum, ita tū eripuit Ioseph ex omnibus afflictionibus suis, effecitq; ut moribus & sapientia diuinandi graciosus esset apud Pharaonem regem Aegypti, adeo ut præfecerit cum toti Aegypto domuiq; suæ. Ceterum oborta est fames per uniuersam Aegyptum & Chanaan, & grauis afflictio, adeo ut patres nostri non inuenirent quod ederent. Iacob autem ubi cognouisset in Aegyptio copiam esse frumēti, misit eò patres nostros, ut inde adferrent frumentum. Vbi uero illos iterum eadem de causa misisset illuc, Ioseph agnitus est à fratribus suis. Eares innotuit & Pharaoni, quòd Hebræus esset, & patrem ac fratres undecim haberet uiuos. Ioseph itaq; accersiuit Iacob patrem suum, totamq; cognationem suam in Aegyptum, ne quid illis deesset. Erant autem numero LXXV. Iacob itaq; commigrauit in Aegyptum, ac defunctus est ipse cum duodecim filijs suis patribus nostris, conditiq; sunt in sepulchro, quod emeratus fuerat Abraham centum siclis argēti à filijs Emor, qui fuit filius Sichem. Nullus horum adhuc quicquā possedit de terra promissa posteris Abrahæ. Quum autem iam instaret tēpus, quo deus præstaturus erat, quod promiserat Abrahæ, creuit populus Hebræorum & multiplicatus est in Aegyptio, donec mortuo Pharaone succederet alius rex, apud quem non esset perinde graciosus Ioseph. Hic metuens ne plus satis incresceret Hebræorum populus, arte opprimens genus nostrum, afflixit patres nostros, edicto submonitis obstrictibus, ut masculos infantes exponerent, ne possent uiuere. Hoc tempore natus est Moses, aduersus quem isti falso me prædicant protulisset blasphemiam. Is fuit gratus deo, qui non passus est illum perire, sed furtim enutritus est tribus

bus mensibus in domo patris sui. Cæterum ob metum edicti regij expositus est in Nilum in fascella lita bitumine, forte sustulit illum filia Pharaonis capta infantis elegantia, ac filij loco nutriuit eum domi suæ. Moses igitur habitus pro Aegypto, ac primis annis institutus est in omni sapientia Aegyptiorum, eratque potens tum factus, tum dictis. Porro quum iam peregisset annum quadragesimum, uenit illi in mentem, ut inuiseret fratres suos Israël. Spirabat enim charitatem erga genus suum. Inter hos uersans, quum uidisset Israëlitam quendam affici iniuria ab Aegypto, iam tum boni ducis indolem exerens, ultus est Hebræi causam, interfecto Aegypto. Existimabat autem hoc Hebræis iam innotuisse, quod deus per istum statuisset seruare populum suum, exemptum à seruitute Pharaonis. Atque hic Moses Iesu Nazarenæ figuram gerebat, quem deus uere delegit redimendis omnibus à seruitute peccatorum. Cæterum quemadmodum hæc Israëlita non intellexerunt in Iesu, ita nec tum in Mose intellexerunt. Postero die rursus inuisens suos, offendit duos Israëlitas inter se litigantes, ac dirempta pugna redigere conatus est eos in concordiam, dicens: Quid facitis o uiri? Quum fratres sitis, & eiusdem gentis, quum alter lædit alterum? Is autem, qui faciebat iniuriam proximo, repulit pacificatorem, dicens: Quid tu te inseris causæ nostræ? Quis te constituit principem ac iudicem super nos? Num me quoque uis interficere, quemadmodum heri interfecisti Aegyptium? Hic statim inuentus est inter Israëlitas, qui rebellaret Mose, quum is hæc afflatu spiritus faceret. Hoc audito, Moses, sentiens rem non esse clam, sibi metuens ab Aegyptijs, fugit in terram Madian, ubi genuit filios suos. Rursus post annos quadraginta apparuit Mose angelus domini in deserto montis Sina

è rubo, qui uidebatur conflagrare. Hoc spectaculo stupefactus Moses tētavit accedere propius, ut uideret quid hoc esset rei. Sed uetuit illum uox domini, sonās è rubo: Ego, inquit, sum deus patrum uestrorum, deus Abraham, & deus Isaac, et deus Iacob. Hoc audito nomine tremefactus est Moses, nec audebat propius inspicere. Tum dominus: Solue calciamenta pedum tuorum. Siquidem locus, in quo stas, terra sancta est. Paruit Moses domino. Tum ille pergit loqui: Etiam atq; etiam uidi afflictionem populi, qui est in Aegypto, ac genitum meorum audiui. Eoq; misertus descendi, ut liberem eos. Nunc igitur ades, & hac gratia mittam te in Aegyptum. Animaduertite quàm nō obscure in Mose designatus sit Iesus Nazarenus. Mosen adhuc ignotum negarat populus Israëliticus, dicens: Quis te constituit principem & iudicem super nos? Itidem audiuit Iesus à nostris: In qua potestate hæc facis, & quis tibi dedit hanc potestatem? Nondum enim nouerāt, quòd tunc deus misertus gentis nostræ, misit ducem ac principem libertatis, & autorem uitæ æternæ. Ac Mosen quidem à suis contemptum, deus euexit, & constituit ducem, principem & liberatorem populi sui. Et adfuit illi uirtus angeli, qui apparuerat ei de rubo flagrante. Huius ope populum suum eduxit ex Aegypto, editis multis prodigijs ac miraculis in terra Aegypti, mox in mari rubro, deinde & in deserto per annos quadraginta. Quod fuit Moses uni populo, hoc uere est Iesus Nazarenus omnibus ipsius ductum sequi uolentibus. Iam ne quis existimet eos, qui prædicant Iesum Nazarenum aduersari Mosi, hic ipse Moses uobis Iesum Nazarenum commendauit, tot retro seculis uenturū promittens, quem nunc uidetis aduenisse. Ait autem: Prophetam uobis suscitabit deus de fratribus uestris

uestris, similem mei, ipsum audietis. Hic est, in quã, ille Mo-
 ses, qui quẽadmodum prius solus fuerat colloquutus cum
 angelo iuxta rubum, ita post iam teste multitudine collo-
 cutus est cum eodem in deserto, in monte Sina, ac uicissim
 colloquutus est cum maioribus nostris, ad quos deferebat,
 quod audierat à domino. Acceperat enim ab eo legem,
 quæ uitam conferret obseruantibus, ut eam nobis trade-
 ret. Tanta cum esset autoritas Mosi, tamen patres nostri
 noluerunt obedire illi, sed repulerunt eũ: & oblitì à quãm
 misera seruitute fuissent liberati, conceperunt animo de-
 siderium Aegypti, ut relicto duce salutifero et redẽptore,
 sprete lege uiuifica, redirent ad mores idololatrarũ. Itaq;
 colloquente Mose cum angelo, dicunt Aaron: Fac nobis
 deos, qui præcedant nos. Nam Mosi isti, qui nos eduxit
 è terra Aegypti, nescimus quid acciderit. Moxq; ad ex-
 plum Aegyptiorum, qui bouem Apin adorant, fecerunt
 sibi uitulum ex auro conflatilem, atq; huic ex animi deo
 immolarunt hostias, spreto deo uiuente, cuius misericor-
 dia seruitutem effugerant, & in tam impio facinore, quasi
 re bene gesta, saltabant, & epulabantur, auersantes deum
 uerum, qui condidit uniuersa, & exultantes in dijs mutis,
 quos ipsi sibi suis manibus fecerant. His rebus offensus
 deus, auertit sese uicissim ab illis, & passus est illos obse-
 qui animo suo, ut tandem exemplo gentium, colerent iam
 non unum deum, sed totam cœli militiam, Solem, Lunam,
 Stellas, Martem, Mercurium, Venerem, Saturnum, quibus
 impiæ sãbulæ diuinitatem tribuunt, quum sint corpora à
 deo condita ut seruiant usibus hominũ. Non potest negari
 quod loquor. Nimirũ hoc est, quod stomachatur deus per
 Amos prophetã dicens: Nũquid uictimas & hostias obtu-
 listis mihi annis quadraginta in deserto domus Israël? At

pro tēplo dei amplexi estis tabernaculum Moloch, id est
 idolum Ammonitarum, ac sidus dei uestri Rhæmpham, is
 est Lucifer, siue Venus, quam colunt Saraceni. Hæc muta
 simulachra uobis finxistis ut adoraretis, contēpto uiuo ue
 roq; deo, qui solus condidit uniuersa. Quoniam autem in
 his est animus uester, transferam uos in Babylonē, ut de
 nuo seruiatis idololatri. Arbitror satis esse demonstratū,
 nos nec blasphemus esse in deum, quem pure colimus, nec
 in Mosen, cuius prophetiā amplectimur, sed illos potius,
 qui uestigia maiorum imitantes, & deum contempserunt
 olim in Mose, & utrunq; hodie contemnunt in Iesu Na
 zareno. Aduersus legem autē nos nequaquam blasphemus
 sumus, qui, quem lex designauit, quem prophætæ omnes
 promiserunt, amplectimur: sed illi potius, qui patrum im
 piorum ingressi uestigijs, à quibus contempta est lex per
 Mosen lata, nunc aspernantur legem euangelicam, quam
 omnibus tulit Iesus Nazarenus, quæ Mosi legem nō ab
 rogat, sed perficit. Nunc de templo, in quod dicor fuisse
 blasphemus, paucis accipite. Scio & templum hoc iussu
 dei ædificatum, ut esset figura templi sanctioris, ac cederet
 meliori: quemadmodum templo. cessit tabernaculum testi
 monij, in quo erat arca fœderis, quam circumferebant pa
 tres nostri in deserto. Præscripserat enim deus, loquēs per
 Mosen, huius tabernaculi formam, ad quam esset ædifican
 dum. Id amplexi sunt patres nostri, duce Iesu, & inuexe
 runt in possessionem gentium, quas expulit deus à facie
 patrum nostrorū, usq; ad tempora regis Dauid. Qui cum
 esset uir pius, & ob id deo gratus, petijt ab eo, ut pararet
 tabernaculum dignum deo Iacob. Solomon autem, quo
 niam pacificus erat, primus ædificauit illi tēplum hoc ma
 gnificū, de quo uos gloriamini, dicētes: templum domini,
 templum

templum domini, templum domini. Verum hoc templum nihil aliud est, quàm figura ueri tēpli spiritualis, quod est ecclesia, quæ nunc ædificatur per Iesum Nazarenū regē uestrum, cuius typum gerebat Solomon. Deus enim quū sit spiritus, nō habitat in ædificijs manu factis, nec circumscribitur parietibus, qui immensus est, & implet omnia. Nimirum hoc est, quod ipse testificatur per prophetam Esaiam loquens: Cælum mihi sedes est, terra autē scabellum pedum meorū. Quam domum ædificabitis mihi, dicit dominus, aut quis locus requietionis meæ? Non ne manus mea fecit hæc omnia? Deus igitur qui condidit uniuersa, prius in seipso quietem habuit, antequā conderet omnia. Et si requiescit, non requiescit in ædificijs hominū manu factis, quū alioqui cælum illi sedes sit, et terra scabellum: sed gaudet requiescere in animis quietis & obtemperantibus spiritui sancto. Itaq; qui pectus habet sceleribus inquinatū, is uiolat templū dei. Qui negotium facessit his, qui spiritui sancto obtemperāt, ille uiolat templum domini. Quemadmodum autē non lædit Mosen, qui Iesum illi præfert, nec uiolat legē ab eo latam, qui illi præfert Euan gelium: ita nec templum hoc uiolat, qui præfert illi templum spirituale, quò magis delectatur deus. Aequum est enim, ut umbræ cedant ueritati, quæ nunc sese profert in lucem. Par est, ut quod carnale est, cedat spiritualibus. Nimirum hæc est immutabilis dei uoluntas, & huius rei gratia misit unicum filium suum in terras, misit spiritum sanctum, ut ad omnes gētes permaneret lux ueritatis euāgelicæ. Vos autem mordicustuentes, quod carnale est, rebelles estis spiritui dei, qui uos iam olim dixit duræ ceruicis populum. Et uobis uidemini Israëlitæ ac filij Abrahamæ, quod præputij pelliculam habetis circumcisam, quum & cor

eE 5 habeatis

*habeatis incircuncisum, & aures. Posthac ueri sunt filij
 Abrahæ qui cor habent repurgatum ab impijs cupiditati
 bus, qui aures habent obediētes præceptis dei, ac repur-
 gatas à crassitudine sensus carnalis, ut sensum spirituale
 legis nō queant percipere. Quemadmodū autē patres ue-
 stri ob crassitudinē mentis & aurium hebetudinē semper
 resisterūt spiritui sancto: ita et uos nō degenerātes ab in-
 genio maiorū, nunc spiritū sanctum oppugnare nō desi-
 stitis: pridē in Iesu Nazarenō, quē suffixistis in crucem,
 nunc in apostolis illius. Mosi quoties rebellarūt patres ue-
 stri? Vestros enim cur non dicam, quos imitāmini? Quem
 prophetarū non sunt persecuti patres uestri? Nec affli-
 xerunt solū, uerum etiā occiderunt eos, qui prædixerunt.
 uobis uenturū iustum illū, per quē unum iustificarētur o-
 mnes. Odistis illos qui uenturū nunciabāt, & uenientem
 et omnia præstantē, quæ illi prædixerāt, nō solū amplexi
 nō fuistis, sed prodidistis illū in manus Pilati, & per hūc
 occidistis sceleratius, quā si facinus manibus uestris per-
 egissetis. Atq; hæc omnia facitis prætextu defendendæ le-
 gis, quum nec maiores uestri legē per angelos traditā ser-
 uauerint: nec uos qui quē lex promisit ac designauit, pri-
 dem occideritis, nunc etiam occisum persequamini, uobis
 ipsis inuidentes salutis æternæ donum, quod offertur: &
 accersentes exitium quod sine causa imputatis nobis &
 Iesu Nazarenō. Hæc oratio tam uera, tamq; libera, uehe-
 menter concitauit animos omnium, qui erant in concilio,
 adeo, ut rumperentur illorum corda, ac dentibus striderēt
 in illum. Stephanus autem nihil istis cōmouebatur, ninū-
 rum plenus sancto spiritu, sed ad extrema perferenda pa-
 ratus, iuxta Iesu Christi exemplum intendit oculos in cœ-
 lum, unde præsidium onne petendū est Christianis. Mox
 aduer*

aduersus futurum certamen corroboratur egregius athleta. Diducit se cœlum, uidet maiestatem dei, et Iesum quem profitebatur stantem à dextris dei. Nec hoc tacuit apud impiam multitudinem. Non enim oportet ob hominum maliciam suppressere dei gloriam. Ecce, inquit, uideo cœlos apertos, & filium hominis stantē à dextris maiestatis diuinæ. Hic opæ precium est considerare formam huius iudicij. Erāt proposita crimina. Responsum est ad omnia. A iuvene producta sunt testimonia legis & prophetarū. Solidis rationibus cuncta res est. Nihil dictū est de deo, nisi pie: nihil de Mose, nisi honorifice: nihil de lege, nisi iuxta legis sententiam: nihil de templo contumeliose. Et tamen illi disrūpuntur ira, & furētium more frendent dentibus. Adeo nō ferunt imminui gloriam suam, & prædicari gloriam eius, cuius unius gloriam uult deus apud homines prædicari. Si Mosen, aut Abraham extulisset, tulissent: Iesum uiuere, Iesum stare à dextris dei iuxta uaticinium Dauid, nō ferunt, sed prorsus iam in rabiē uersi, aduersus sermonem tam salutiferum obturant aures suas, et insanis uociferationibus magno consensu omnes impetum fecerunt in Stephanum. Iam que ueluti conuictum damnatumq; blasphemiae, eijciunt extra ciuitatem, hac tantum in parte memores legis Mosaicæ, atq; illic eum lapidabant. Testes uerò ceu uictores, quorum partes erant iuxta Mosi præscriptum, auspicari lapidationem, quo essent ad carnificinam expeditiores, deposuerunt uestes suas apud adolescentem, cui nomen erat Saulus, qui tum adhuc per ignorātiā ac patriæ legis studio fauebat impiæ causæ. Mox lapidare cœperunt Stephanum, nō reluctantem, non conuitiantem, sed eum quem uiderat inuocantem, ac dicentem: Domine Iesu suscipe spiritum meum.

Agnoscis

Agnoscis Iesu discipulum. Sic enim ille in cruce: Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Deinde uolantibus undiq; saxis, flexis humi genibus, magna uoce, magnoq; affectu clamauit dicens: Domine ne imputes hoc illis in peccatum, nesciunt enim quid faciunt. Quam bene donnum suum expressit famulus. Hæc erat extrema uox morientis, postquã obdormijt in domino: in quo quisquis moritur, non moritur, sed obdormiscit, post placidam quietẽ ad immortalitatẽ reuicturus. Hoc affectu decet mori, quotquot uere Christiani sunt. Itaq; Stephanus suo respondens nomini, primus omnium martyrij coronã meruit, & euangelici sacrificij primitias obtulit domino.

CAPVT VIII.

ERant in ea multitudine, quibus nondum erat persuasum, Iesum esse filiũ dei, atq; hic error aliqua ex parte criminis atrocitatem elcuabat, licet eos non excusaret ab homicidio, quòd ex cæcati suis cupiditatibus, ulcisci maluerunt, quàm discere ueritatem. Nulli tamen minus excusabiles, quàm pontifices, scribæ & pharisæi. Erãt rursus, qui simpliciter errabant, credentes se sacrificium gratum offerre deo, quòd eos qui legem à deo traditam conarẽtur subuertere, tollerent è medio. Caterum euangelica charitas excusat ea quoque, quæ non possunt excusari. Inter eos autem, qui citra maliciã errabant, erat Saulus Tarsensis, adolescens Mosaicæ legis studiosus, qui post ex lupo factus est ouis, ex persecutore seuissimo factus est accerrimus assertor euangelicæ libertatis. Atque ipse quidem tum nullos lapides coniecit in Stephanum, uerum assensus est his qui Stephanum damnarant ac lapidabant: atque hoc animo seruauit illorum uestimenta, ut in multorum lapidantium manibus esset unus. Nec

unius morte contenta fuit Iudæorum malicia, sed mox in-
 gens persecutio oborta est aduersus ecclesiam, quæ erat
 Hierosolymis, sic ut omnes per uarias Iudææ & Samariæ
 regiones alius aliò dispergerentur, præter duodecim apo-
 stolos, qui cæteris animi robore præstabant, nec in hos
 quicquam licebat Iudæorum maliciæ, quemadmodum
 nec in alios, nisi permissu domini Iesu. Permiserat hoc do-
 minus Iesus, ut urgente persecutore fugerent de ciuitate
 in ciuitatem. Nec erat istud tam formidinis discipulorum,
 quàm diuinæ dispensationis, ut ueluti late sparsis semini-
 bus, cito proueniret copiosa messis euangelicæ profesio-
 nis. Soli duodecim apostoli, ueluti pastores, non cesserunt
 huic tempestati, sed constantibus animis perseuerarunt
 Hierosolymæ. Porro Stephanum extinctum curarunt hu-
 mandum uiri quidam pietatis cultores, quòd intelligerent
 illum præter meritum per subornatos testes oppressum.
 Hoc studio Ioseph & Nicodemus curarunt funus domini
 Iesu. Stephani uero mors iuxta Iudæorum morè ingenti
 bonorum luctu planctuq; celebrata est. Nam apud Chri-
 stianos mors pro Christi gloria oppetentium plausibilis
 est ac triumphalis: & si quid est ibi lacrymarum, non im-
 penditur ei, qui mortuus est, sed uel occisoribus sibi ghen-
 nam accersentibus, uel gregi necessario pastore destituto.
 In hac tēpestate Saulus, qui in lapidatione Stephani zeli
 sui specimen aliquod dederat, magno odio concepto in
 Christianos, nō aliter quàm lupus famelicus laniat ac dis-
 sipat gregem ouium, ita cœpit deuastare ecclesiā dei, per-
 sequens fugitantes, inquirens latitantes, obambulans per
 singulas domos, & ubicunq; sensisset esse, qui Iesum Chri-
 stū profiteretur, irruerat, uiros pariter ac mulieres per-
 trahens in carcerem, uidelicet sæuior ipsis sacerdotibus

& scribis, quorū nullus adhuc negotiū exhibuerat sexui muliebri. Id agebat iuuenis pio quidem affectu, sed peruerso iudicio. Et ideo scēuitiam illius dominus tēperabat, ne cuius sanguine contaminaretur. Dū hæc aguntur Hierosolymis, ij, qui dispersi fuerant, quanquam metus aliunde aliō propellebat, tamen non tacebant Iesum Nazarenum, sed peragrabant Iudæam passim semina quædā idicentes sermonis euangelici, qua de causa dominus eos dispersari passus fuerat. Inter quos erat Philippus, è septem diaconis unus, ordine proximus Stephano. Is profugus Hierosolyma, descendit in ciuitatem Samariæ, quæ eadem Sebaste dicta est. Peruenerat eōdem & antè rumor quidam de Iesu Nazaræno, de quo Philippus cætera prædicabat, quomodo crucifixus esset, ac tertio die reuixisset, deinde per dies quadraginta uersatus cum discipulis ascendisset in cælum, atque inde misisset suis discipulis spiritum sanctum, posthac omnibus paratam esse salutem, qui crederēt in nomine illius. Populus autem Samaritanorum (nam à populo semper est primus Euangelij prouentus) magno animorum consensu intendebat ijs, quæ narrabantur à Philippo. Erat enim oratio fauorabilis, quæ pollicebatur omnibus salutem, tum autem dictis fidem adstruebant miracula, quæ multa per Philippū edebātur. E multis enim, qui possidebantur ab impuris spiritibus, ad inuocationem nominis Iesu, demones exhibant, magna cum uociferatione declarantes sese non exire sponte, sed compulsos uirtute salutiferi nominis. Quin & paralytici cōplures et claudi sanitatem sunt assequuti. Has ob res ingens gaudiū ortum est publicitus in ea ciuitate. Quo longius proceditur ab Hierosolyma, quoq; propius acceditur ad gentes, hoc uberior est euāgelici seminis prouētus. Vide quantū profecerit

fecerit Iudæorum seuitia. Philippus ex diacono factus est apostolus, & pro paucis Hierosolymitis, tota ciuitates amplectuntur doctrinam euangelicam. Grauior autem ecclesie pernicies ab his qui se iungunt ecclesie non sincero animo, quam ab his qui palam ecclesiam persequuntur. Et huius rei nobis editum est exemplum, quo magis caueamus lupos ouilla pelle tectos. Erat apud Samaritas uir quidam nomine Simon, impostor & præstigiarij artifex, qui prius quam eò ueniret Philippus, magicam artem exercuerat in ea ciuitate, ac simulatis miraculis prodigijsq; dementarat Samariæ populum, alioqui superslitiosum, & ad demonum præstigia propensum: is fucis se uenditabat apud simplicem ac superslitiose credulum populum, iactans sese magnum quempiam esse prophetam, cui auscultabant omnes à minimo usq; ad maximum. Nihil autem fecerat in nomine Iesu, & ideo stupefacti prodigijs, quæ ille uel præstigijs simulabat, uel demonum auxilio patrabat, dicebat: iste est uirtus dei, quæ uocatur magna. Fuerat apud illos multo tempore uersatus, diuq; dementauerat illos suis magicis artibus: & ideo parata iam apud omnes autoritate, plerique credebant his quæ docebat. Ille ubi uidit in Philippo præsentio rem uirtutem edendi uera miracula per inuocationem nominis Iesu, ac Samaritarum populum ab ipso alienatum credidisse Philippo, qui lætum nuncium omnibus adferebat de regno dei, deq; nomine Iesu Christi, nihil magnifice de se prædicans, quemadmodum fecerat Simon, sed Iesu gloriã miraculis illustrans, sed omnibus salutem pronuntians, qui accepto baptismo nomẽ illud profiterentur: uideretq; plurimos, tum uiros, tum mulieres baptismum accipere, tandẽ fidem euangelicam amplexus est & ipse Simon, & accepto baptismo, cœpit adherere Philippo, nõ tã amore

Iesu, quàm auiditate laudis & gloria. Magicarum enim
 artium peritissimus, perspiciebat in Philippo, nihil agi si-
 milibus fucis. Proinde quum cerneret per illum quaedam
 edi nõ leuia miracula, qualia sunt fere magorum, ut draco
 uolitet, aut serpat culmus, sed uerbo eijci demones, uerbo
 sanari paraliticos: uehementer stupefactus admirabatur,
 quam arte aut uirtute fierent ista. Cæterum ubi rumor
 iam pertulisset Hierosolymam ad apostolos, qui ibi rese-
 derāt, Samariam per Philippum amplexam esse sermonē
 euangelicum, genē crassam, nec omnino puram ab idolo-
 latria, uehementer gauisi, miserunt ad illos apostolorum
 præcipuos, Petrū & Ioannem, ut per hos cõprobaretur
 & absolueretur quod per Philippum erat cõceptū. Qui cū
 eò uenissent, didicissentq; , quòd plurimi per Philippum
 essent baptizati, gratias egerūt deo. Philippus autē, quiq;
 cū illo erant, rogauerunt apostolos pro illis, ut acciperēt
 spiritum sanctū, & qui per baptismū iam essent à pecca-
 tis purgati, copiosius etiam dei donū acciperent, quemad-
 modum acceperant illi, qui primi in coenaculo spiritū san-
 ctum acceperant. Nondum euim in quenquam illorū ue-
 nerat, sed baptizati tantum erant in nomine domini Iesu.
 Erat hæc potestas diaconis delegata, sed impositio ma-
 nuum, per quam cõferebatur spiritus sanctus, solis aposto-
 lis & horū uicarijs seruabatur. Tum apostoli ut erant ro-
 gati, imponebant illis manus, & signo uisibili accipiebāt
 spiritum sanctum, qui uigorē igneum addebat animis, ac
 linguas cœlesti facūdia locupletabat. Id ubi uidisset Simō,
 ille nuper ex malo mago factus nihilo melior Christianus,
 quòd apostoli per impositionē manū conferrēt cœleste
 donū, ne quid sibi deesset ad ostentationē & quæstū, ob-
 tulit eis pecuniā, dicens: Date & mihi potestātē istam, ut
 cuicumq;

cuiuscunq; imposuero manus, accipiat spiritum sanctū. Exi-
stimabat magus, apud omnes omnia posse pecuniam: nec
ignorans oportere facere sumptum, qui quærit lucrum:
mercari uult, quod pluris reuendat. Atq; hic rursus aliud
seminarium exitij grauis in ecclesia. Ananias & Sapphi-
ra dederant pœnas simulationis. Erat & hoc exemplum
statim acriter repellendum, quod si recipiatur, Christianæ
pietatis sinceritatem penitus esset subuersurum. Petrus igi-
tur cæteris omnibus commonstrans, quid episcopis aduer-
sus Simonis imitatores sit faciendum, respōdit: Satius est,
ut ista tua pecunia, qua perdere studes alios, pereat unā
tecum, qui iam tua spē perditissimus es, ut qui putes do-
num dei, quod ut ille nobis ex sua benignitate gratuito
largitur, ita uult ut alijs gratis impartiamus: redimi posse
pecunia. Cum hoc negotio, quod ex simplici erga deum fi-
ducia geritur, nullum esse potest tibi consortium, aut com-
municatio nobiscum. Quamuis enim aqua tinctū est cor-
pus tuum, tamen cor tuum non est rectū coram deo. Quod
si perseueraris in ista malicia, nihil tibi profuerit bap-
tismus. Proinde pœniteat istius malicie tuæ, ac deprecare
deum, ut si quā fieri possit, remittatur tibi tam enorme cri-
men, nondum quidem opere patratum, sed tamen ita con-
ceptum animo, ut per te non steterit, quo minus patraris,
& omnium perniciosissimum exemplum in ecclesiam dei
induxeris. Puris ac sinceris animis donum mitissimi spiri-
tus cōmittitur. Te uero perspicio cor habere minime syn-
cerū, sed amaro felle quæstus et ambitionis infectum est, et
ob id iniquitatis uinculis obstrictum. A quibus ut absol-
uaris, multis cum lacrymis est orandus deus ne te feriat
diuinæ iræ uindicta, quam tanto facinore prouocasti. Hic
Simon, metu territus potius, quàm facti pœnitentia du-

Etus, dicit Petro: Vos potius pro me rogate dominum, ne
 quid eorum, quæ dixistis, accidat mihi. Vides duos Simo-
 nes inter se compositos Theophile: in altero demonstratū
 est, quid sit execrandum: in altero, quid sit imitandum. Hic
 igitur posteaquam Petrus & Ioannes testimonio suo cō-
 probassent & consummassent Philippi prædicationem,
 multa; docuissent de his, quæ didicerant à domino Iesu,
 reuersi sunt Hierosolymam, atq; obiter multis uicis & op-
 pidulis Samaritarum prædicabant Euangelium, nūquam
 non agentes, quod illis mandatum erat à domino. Oblata
 est & alia præda Philippo profectus euangelici sitientissi-
 mo. Bonis enim benefaciendi datur occasio. Nam angelus
 domini submonuit illū, dicens: Surge ac proficiscere mieri-
 diē uersus per uia, quæ deducit ab Hierosolymis Gazam.
 de uetere Gaza loquor, quæ nunc deserta est, uicina ma-
 ri. Paruit angelo Philippus, ac profectus est: ut agnoscas
 alacritatem episcopo dignam, quoties ad Euangelium al-
 licendus est aliquis. Quemadmodū autem in fabulis Cho-
 ragus, ita hic angelus personarum exitū & occursum tē-
 perat. Commodum enim eodem tempore iter ingressus est
 uir quidam Eunuchus, corpore quidem exectus ac parum
 uir, sed animo masculino, gēte Aethiops, cute nigra, sed mox
 niueo agni immaculati uellere conuestiendus, ac natiuam
 pellem baptismi lauacro mutaturus, præfectus Candaces,
 Aethiopum reginæ, qui præpositus erat omnibus gazis
 eius. Audis gentem effœminatam luxu, plane quæ dignam,
 quæ fœminæ pateretur imperium. Luxum alunt diuitiæ.
 Is profectus fuerat Hierosolymam religionis gratia. Tan-
 ta enim erat templi celebritas, ut gentes etiam è longin-
 quo eò se conferrent, ac dona secum deferrent. Hinc sa-
 cerdotum stomachus in eos qui dicerent, hoc templum
 aliq

aliquando demoliendum. Pius erat animus Eunuchi, sed errabat, qui religionem quæreret in templo Iudæorū, unde iam migratura esset ad gentes. Quum itaq; domum diuerteretur, sedens in curru, nec hoc tempus fabulis aut somno dabat, sed amore religionis legebat Esaiā prophetā, nobis ostendens, ubi sit quærendus Iesus. Non enim in tēplis latitat, sed in sacris libris. Hic ubi iam occurrisset Philippus, rursum submonuit eum spiritus, dicens: Accede & adiunge te ad currū istum. Quum accurrisset ad currum Philippus, audiuit Eunuchum legentem Esaiam prophetam, & mox agnoscens religionis studium, ait illi: Intelligis ne quæ legis? Tum ille: Quinam possim homo profanis negocijs deditus, nisi sit, qui mihi sensum abstrusum exponat prophetæ? Rogauitq; Philippum, ut conscenderet currum, sibiq; assideret quo commodius colloqui liceret. Conscendit Philippus & assedit Eunucho. Hic mihi considera imaginem euangelici doctoris, & populi gentium auentis Christum discere. Non potest autem non ingens esse profectus, ubi alter docendi audius accurrit, alter discendi cupidus inuitat ad concessum. Nihil hic agitur fortuito, omnia moderatur ac tēperat deus. Eunuchus imprudēs in eū prophetæ locū inciderat, qui Iesum Christum depingebat. Erat autē hic: Tāquam ovis ad occisionem ductus est, & sicut agnus corā tondente se obmutuit, nec aperuit os suum. In humilitate iudicium eius sublātū est, generationem eius quis enarrabit? Quoniā tollitur de terra uita eius. Hunc locum quū Philippus relegisset Eunucho, ille magis etiam accensus auditate cognoscendi, de quo propheta loqueretur, ait: Obsecro te, de quo propheta hoc dicit, de se, an de alio quopiam? Vide docilem Eunuchum. Audierat Esaiam ipsum iussu Manassæ

regis sectum lignea serra, nec ignorabat hoc habere prophetiam, ut quod de hoc aut illo dictum uideretur iuxta sensum historicum, frequenter ad alium pertineret iuxta sensum abstrusorem. Docilis est autem, qui sic interrogat. Philippus itaq; libenter docturus auidum, aperuit os suū, & exorsus ab hoc propheta loco, summam euangelicæ doctrinæ illi exposuit: Nimirum quòd hic esset filius dei, per quem deus decreuerat, ac per prophetas suos promiserat, se salutem daturum omnibus, in illo fiduciam suā collocantibus, quodq; hac de causa uoluit illum assumpto corpore humano, rursus nasci ex Maria uirgine. Porro quū utraq; natiuitas sit ineffabilis, siue quā sine tempore semper nascitur à patre, siue quā sine uiri opera per opificiū spiritus sancti natus est de uirgine, sic humanam naturam assumens, ut diuinam non amitteret: propheta id cernens spiritu, stupefactus dixit: Generationem eius quis enarrabit? Deinde quòd hic esset ille uerus agnus paschalis, cuius morte pater destinarat non Israëlitas tantum, uerum etiā uniuersas nationes à seruitute peccatorum, & ab æterna morte liberare. Et ideo tradidit illū in manus sacerdotū, scribarum, phariseorum & primorum populi, per quos ductus est ad Pilatum præsidem, ut ab eo crucifigeretur. Apud hunc quoniam mori pro salute nostra uoluit, nihil respondit, ut absolueretur, sed ouis in morem omnibus ludibrijs & afflictionibus semetipsum præbuit. Celauit enim illic magnitudinem suam, ac semet hominū causa deiecit ad summam humilitatem. Iudei uero nihil aliud eum esse, quàm quod uidebatur, rati, condemnarunt illum, et ad mortē adegerūt. Nimirū hoc est, quod ait propheta: In humilitate iudiciū illius sublatū est. Condēnatus est innocens, qui olim sublimis & excelsus rediens, iudicabit uiuos &

mortuos. Deus autem filium suum reuocauit ad uitam tertio die. Hinc quadraginta dies uisibili & cōtrectabili corpore uersatus in terris, & subinde sese ostendens discipulis: postremo uidentibus omnibus sublatus est in cœlū. Rursum decimo ab ascensu die, misit spiritū sanctum è cœlis, qui afflauit animos & linguas apostolorum, ut intrepide prædicarent Iesum Nazarenum, salutis ac uitæ principē omnibus totius orbis gentibus, non per legē Moysi, sed per fidem & baptismum. Nihil est horum quod non est in lege Moysi figuris designatum, quod non à prophetis prædictum, quod non ab ipso Iesu traditū ac promissum. Hæc aliq; permulta, quum Eunuchus dissereret Philippus, ille forte uidet iuxta uiam fonticulum, & ait Philippo: Quur rem tantam proferimus? En adest aqua. Tu docuisti: ego paratus sum. Quæ res obstat, quo minus statim baptizer? Tum Philippus: Nihil obstat, si modo credas his, quæ docui, ex toto corde. Hæc una stipulatio intercedit in baptismo. Tum Eunuchus alacriter respondit: Credo Iesum esse Christum illum, à prophetis promissum, & filium dei, per quem omnibus offertur salus æterna. Mox Philippus iussit sisti currum. Superbum erat uehiculum, ac barbaræ reginæ præfecto dignū. Sed descendat oportet, & omnibus ornamentis semet exuat, qui uelit esse baptismo dignus. Descendit uterque in aquam, & Philippus baptizauit Eunuchum, pauper diuitem, humilis potentem, uir Eunuchum, Iudæus Aethiopem. Adeo nullus hic personæ respectus. Omnia cōueniunt, si conuenit fides, & cōsensus in Iesum Christū. A baptismo nec Eunuchus est, nec Aethiops, sed noua creatura. Cæterū Philippus simul ac egressus est aquam, rapuit illū spiritus domini, nec amplius uidit eū Eunuchus, nec desiderauit doctore suū, semel afflatus spiritus

sancto per baptismum : sed gaudij plenus, quod didicisset Iesum Christum, perfecit iter suum, ut & apud Aethiopes suos Christi nomen prædicaret. Porro angelus deposuit Philippum in proxima ciuitate Afoto, unde uenerat. Hinc profectus, ubicunq; occurreret uicus aut oppidum, prædicabat Euangelium, donec ueniret Casaream Palestinæ, ubi domicilium habebat.

CAPVT IX.

INter hæc, Sauli seuitia non sese continebat intra muros urbis Hierosolymitanæ, uerū ubi perspexit, per dispersatos discipulos latius etiam spargi doctrinam euangelicam, magis ac magis spirans, iam non minus tantum ac carceres, sed cædem & mortes aduersus illos, adiit summū pontificem, quo magis attereret eos, armatus autoritate: & petijt ab illo epistolas delegatorias, non solū in ciuitates uicinas, in quibus iam exercuerat seuitiam suam, sed usq; ad Damascum, procul ab Hierosolymis disitam, Phoenices ciuitatem, scriptas ad synagogas Iudæorū illic agētium, ut his ex autoritate summū pontificis opitulanti- bus, quoscunq; deprehendisset huius damnatæ hereseos, siue uiros siue mulieres, eos uinctos perduceret Hierusalem. Hæc Saulus animo simplici moliebatur, iuxta domini dictum, arbitrans sese gratum obsequium præstare deo. Et ideo non passus est, illum innoxiorum sanguine pollui, sed è medio cursu seuitiæ reuocauit. Quum enim iam penè cōfecto itinere, non procul abesset à ciuitate Damasco, subito circumfulsit illū lux è cælo, ac præ timore collapsus in terram, audiuit uocem dicentem sibi : Saule, Saule, quur me persequeris ? Ille demiratus, quis nam esset ille sublimis expostulator, tam que potens, dubitans angelus ne quispiam esset, an deus, timide respondit, Quis es domi-
ne?

ne? Tum ille: Ego sum Iesus ille Nazarenus, quem tu mortuum credis, quum uiuam ac regnem in cœlis. Meos autem discipulos, meumque nomen persequeris imprudens. Verum nihil agis. Durum tibi aduersum stimulum iactare calces. Non enim reluctaris hominibus, sed deo, cuius uoluntati nemo potest resistere. Bis igitur peccas, & nihil profecturus, & tibi malum accersiturus. Hac audita uoce, Saulus tremens ac stupefactus dixit: Domine quid me uis facere? Hæc uox erat simpliciter errantis, nō per maliciam, sed per ignorantiam. Tales docuisse sat est. Sed expediebat deijci superbum ac ferocem, terreri spirantem minas ac cædem, ut docilis fieret. Tum dominus ad illum: Surge & ingredere ciuitatem. Ibi doceberis, quid tibi sit faciendum. Sic percutit dominus, ut sanet: sic deijcit, ut erigat: sic exoculat, ut illuminet. Sæuus ille præcipitatus est, mitis & ad obtemperandum paratus, iussus est surgere. Dum hæc ita geruntur, uiri, qui Saulum comitabantur in hoc itinere, stabant attoniti, audientes quidem uocem Paulo loquentis, cæterum neminem uidentes. Saulus autem recepto spiritu surrexit. Primus ad uirtutem gradus est, erigi. Et ecce rursus aliud miraculum, quum oculos haberet apertos, nihil uidebat. Comites igitur manu ducebant illum in ciuitatem Damascum. Nec statim admissus est ad donum spiritus sancti, quo præscriberetur exemplum posteris, non cuius statim imponendam esse manum, sed ieiunio, precatione prius explorandos ac præparandos catechumenos. Quemadmodum igitur apostoli decem dies sederant Hierosolymis, expectantes spiritum sanctum, ita Saulus Damasci commoratus est triduum, nihil uidens oculis corporis, sed interim illustrabantur oculi mentis: nihil comedens, sed interim cœlesti doctrina sa-

ginabatur animus. Erat autem Damasci discipulus quidā,
 sic enim tum adhuc uocabantur qui recepissent doctrinā
 euangelicam, nomine Ananias. Hunc delegerat dominus,
 per quem Paulum impleret spiritu sancto. Itaq; compellat
 hunc in somnis per uisum, dicens: Anania. Ille cōtra, mox
 intelligens à deo se uocari, respondit: Ecce ego domine: ui
 delicet animum uere Christianū, & ad omnia iussa prom-
 ptum indicans. Tum dominus: Surge, & abi in uicū, qui
 uulgo dicitur, rectus, & quere in adibus Iudæ quendam
 nomine Saulū, patria Tarsensem. Ecce enim illic erat, am-
 biens munificentiam nostram. Eodem tempore uisus est et
 Saulo orāti uir quidam, dictus Ananias, domum ingredi,
 sibiq; manus imponere, quo reciperet oculos. Ita dominus
 mutua uisione utrunq; alteri præparauit. Ananias autem
 ad Sauli nomen, iam ob seuitiam in Christianos celebre,
 territus respondit: Domine, ex multis audiui de uiro isto,
 quantis malis afflixerit sanctos tuos Hierosolymis, nec his
 contentis, nunc huc etiam peruenit armatus pontificum
 summorū sæuis diplomatis, ut in uincula conijciat omnes,
 qui inuocant nomen tuum. Rursus ad hæc dominus: Scio:
 lupum illum rapacē timetis oues. Atqui nihil est quod me-
 tuas. Ego enim lupum illum uerti in ouem mansuetissimā.
 Proinde fac intrepidus adeas. Ego enim illum mihi uelut
 organum insigne delegi, ut uehat nomen meum apud gen-
 tes, apud reges ac filios Israël. Quod hætenus fecit, non
 malicia, sed zelo patriæ legis fecit. Et simpliciter errās iu-
 dicio, specimen præbuit, qualis propugnator sit futurus
 Euangelij mei. Hætenus armatus pōtificum bullis, minis,
 & uinculis, pugnauit aduersus mei nominis professores.
 Posthac armatus meo spiritu, & accinctus gladio sermo-
 nis euāgelici, longe fortius belligerabitur aduersus ocores
 mei

mei nominis, pro cuius gloria multo seuiora perferet uolens, quam modo parabat uobis. His dictis animatus abiit Ananias, & ingressus est ædes Iudæ. Saulum orantem reperit, cui imponens manum, ait: Saule frater, dominus Iesus, qui tibi apparuit in uia, quum huc uenires, misit me ad te, ut oculos recipias, & implearis spiritu sancto. Vix ea dixerat Ananias, ilico deciderunt ab oculis illius ceu squamæ quædam, ac uisum recepit. Moxq; surgens baptizatus est. Deinde sumpto cibo corroboratus est. Sic eximus ille dux euangelicus, & aliorum apostolorum gloriã obscuraturus, per humilem discipulũ antè spiritũ sanctũ accepit, quam baptismum. Nihil autè non ordine geritur quod geritur iussu domini Iesu, què Paulus habuerat catechistã. Sic enim tradiderat potestatem apostolis, ut nihilo secius sibi seruariet negocij totius summam autoritatẽ. Itaq; Saulus repente factus alius, uersatus est dies aliquot cũ discipulis qui erant Damasci. Nec mora. Præuicator maledictorum pontificis, eodem statim in loco prosilire cœpit ad munus à Christo delegatum. Et ingressus Synagogas Iudæorum, palam ac libere prædicabat, asseuerans Iesum Nazarænum esse filium dei, per quem unum salus omnibus offerretur, iuxta prophetarũ uaticinia. Iudæi uero qui Sauli seuitiam in Christianos rumore cognouerant, gaudentes sese talẽ habere Mosaica legis propugnatorẽ, quũ audissent illum tãto studio prædicatẽ nomen Iesu Nazaræni, mirabãtur quid homini accidisset, quòd subito factus esset alius, dicẽtes inter sese: Non ne hic est ille Saulus, qui dudũ modis omnibus oppugnabat Hierosolymis eos, qui inuocant nomen hoc, cuius nunc præconem & buccinato rem agit, ac modo huc hoc animo profectus est, ut si quos hic deprehenderet, uinctos adduceret ad summos pontifi-

ces, illorum arbitrio plectendos: Qui factum est, ut tam subito Iudæum exuerit, & à Mose deficiens, professor factus sit crucifixi: Paulus autē, iam enim hoc nomen illi magis congruebat, posteaquam è turbulento factus est modestiæ pacisq; doctor, adeo nihil territus est istiusmodi Iudæorum uocibus, ut in dies maiore collecto spiritus robore, confunderet ac perturbaret Iudæos habitantes Damasci, constanterq; asseuerans, ac scripturam testimonijs docens, Iesum Nazarenum, quem antè per ignorantia persequutus esset, nunc prædicaret esse uerum Messiam orbi promissum, nec alium exoriturum unde speranda sit Iudæis salus. Id quum Paulus complures dies ausus esset Damasci, magno gaudio discipulorum, magno frenatu corū, qui nondum crediderant, tandem Iudæi consiliū inierunt, ut illum per insidias interficerēt. O nationem homicidā. Paulus disputabat, docebat, & Iudæos legis ipsorum testimonijs, ueluti suo iugulabat gladio. Illi nihil habebant præter coniurata concilia, carceres, flagra, & mortes. Verum promiserat hoc dominus suis, ne pulum quidem de capite illorum periturum nisi permissu patris. Nōdum uenerat tēpus ut interiret eximius ille bellator euāgelicus: multa erant illi pro Christi populo depugnanda prælia, frequenter periclitandum in acie, multæ regiones ac ciuitates sacra doctrina subactæ, sub iugū Christi uocadæ. Proinde uolēte deo, significatum est Paulo, quòd Iudæi struerent illi insidias, adeò ut & noctu & interdium asseruarent portas, ne quā posset elabi, quin interficerēt eum. Ad hoc facinus abutebantur opera præfecti regis Aretæ, ut si parū processissent insidie clancularie, palam ac uī tamē occideretur. Itaque discipuli nolentes perire tam fortē propugnatorē, quanto minus ipse sibi metuebat, tanto dignio-

rem existimabant qui seruaretur. Itaq; occultarunt illum, ac noctu sportæ impositum, per funem demiserunt eum è mœnibus. Sic nonnunquam fugiunt & strenui duces, ut, iuxta prouerbium, iterum pugnare ualeant. Et ò mire uersas in diuersum rerum uices. Latitat ac fugitat, qui paulò antè minabundus persequebatur: & Pauli uitæ consulit, quibus antè cædem machinabatur. Porro quum uenisset Hierosolymam, ac sese tentaret adiungere discipulis, quibus uetus ille Saulus nimium notus erat, Paulus nondū innotuerat, metuebant omnes, uelut oues lupum, non credentes illi quòd esset discipulus, nimirum memores quanta seuitia solitus sit persequi gregem Christi. Suspectas igitur habebant insidias, sub discipuli titulo latentes. Barnabas autem Leuites, de quo memorauimus antea, cui cognitum erat, quod erat gestum in Paulo, adducit illum ad apostolos, quibus rem omnem exposuit, quomodo proficiscenti Damascum apparuisset dominus, & quomodo illi loquutus sit, & quomodo repente uersus in alium uirum, fortiter ac libere prædicasset Euangeliū in nomine domini Iesu. Gratulati sunt apostoli, suoq; testimonio Paulum gregi commendarunt. Ita dies aliquāmultos uersatus est Hierosolymæ, consuetudinem habens cū apostolis, ac discipulis, & illic libere profitens ac prædicans nomen domini, quod per errorē fuerat persequutus: idq; nō solum apud Hierosolymitas, nihil ueritus apostatæ conuitium, quòd à pōtificibus desciuisset: uerum etiam gentibus, quæ Hierosolymæ tum ob celebritatē urbis agebant, ac Iudæis apud Græcos natis prædicabat Iesum, disputās cum illis, & ex ipsis legis testimonijs docēs, Iesum esse seruatore mūdi. Illi uero non tulerunt hanc libertatem, & aduersus disputatorem inuictum confugerunt ad solitum præsidium,

quer

querentes uiam, qua Paulum interficerent. Sic disputant homines Iudaici. Iamq; nihil formidanti struebantur insidiae. Id ubi à fratribus esset intellectum, ne quid accideret quod nolebant, deduxerūt illum Caesaream Philippi, quae ciuitas est Phoenices, atq; hinc rursus emiserunt Tarsum in Ciliciā, ubi natus erat. Error ac circūactus Pauli, profectus est Euangelij. Interea mitiore iam facta tempestate, persecutionis, quae fuerat orta, congregatio discipulorū sparsa per totam Iudaeam, Galileam, & Samariā, in quibus regionibus potissimum docuerat dominus, & in quibus primum iusserat predicari sermonem euangelicū, satis tranquille agebat, mutua concordia sese confirmās, & neglectis hominum minis, atq; in dies augetur aedificabatur, uersans cū timore domini, & inter afflictiones maiorum spiritus sancti consolatione replebatur. Hoc nimirū erat, quod illis promiserat dominus: In mūdo afflictionem habebitis, in me uero pacē & solatium. Accidit autē, ut dum Petrus, tanquā uigil ac strenuus pastor, peragrando regiones omnes, nunc hos, nunc illos inuiseret, perueniret etiam ad sanctos, qui habitabant Lyddae. Ea est littoralis ciuitas Palaestinae. Illic reperit hominem quendam nomine Aeneam, octo iam annis decumbentem in grabbato. Nam erat paralyticus. Petrus autem memor praeccepti dominici, quo iusserat, ut in quācunq; domū ingressi fuissent, sanarent aegrotos: nō enim conuenit illic esse morbos corporum, ubi adsunt medici animorum: ait ille: Aenea sancte dominus Iesus Christus, surge & sterne tibi ipsi. Ad hāc uocem ilico surrexit sanus, & strauit sibi. Hoc erat argumentum plenae sanitatis. Vbi uiderunt eum uirtute nominis Iesu subito sanum esse, qui tot annis decubuerat, quotquot habitabāt Lyddae et Saronae: id est oppidū in littore, Lyddae

Lydda uicinium : conuersi sunt & ipsi ad dominum, ac
 professi sunt nomē domini Iesu. Ita salus corporis uni red=
 dita, multos pellexit ad salutem animorum. Rursum Iop=
 pæ erat discipula quædā nomine Tabitha, quæ Græce di=
 citur Dorcas, Latine Caprea, ab oculorum acie ducto uo=
 cabulo. Hæc abundarat quum omni genere bonorum ope=
 rum, tum præcipue charitatis officijs, quibus subleuabat
 egenes. Accidit autem, ut eodem tēpore, quo Petrus Lyd=
 dæ uersabatur, ex morbo quo laborarat moreretur. Quū
 autem cadauer ex more laiissent, uncturi posuerunt illud
 in cœnaculo. Quoniam autem Ioppe non procul aberat
 à Lydda, discipuliq; cognouissent, quòd illic esset Petrus,
 legarunt duos uiros ad illum, rogantes ne grauaretur ue=
 nire ad ipsos. Petrus nihil contactus uenit ad illos, boni pa=
 storis exemplum exhibens. Vbi uenisset in domum, duxe=
 runt eum in cœnaculum ut cōspecto cadauere moueretur
 ad misericordiā. Hic circumstetere Petrum omnes uiduæ,
 quarum commendatio præcipua tum erat, necessitatibus
 sanctorum inseruire. Addebant lacrymas, quas non tam
 fundebant defunctæ, quàm egenis, quos illa suis officijs
 solita est resocillare. Iam hoc ipsum erat orare, fudisse la=
 crymas. Non commemorant benefacta mortuæ, sed ostē=
 dunt tunicas, aliasq; uestes, quas tegendis sanctis parabat
 Dorcas. Benefaciendi studium mors interruperat. Hic Pe=
 trus memor exēpli Iesu, quum filiā archisynagogæ suscita=
 ret, prius eiecta turba flētium, iussit omnes exire foras. Nā
 uiduæ tantum flebāt. Fletus autē obstat precationi: Simul
 ne sexus infirmus cōmoueretur exurgēte cadauere, noluit
 quenquā adesse, sed solus flexis genibus orabat. Nō enim
 semper adest uigor spiritus, per quem eduntur miracula.
 Is excitatur precatione, quæadmodum & fides, sine qua
 null

nullum editur miraculum. Fusis precibus & concepto spi-
 ritus robore, conuersus est ad corpus, & ait: Tabitha sur-
 ge. Ad hanc uocem illa uelut expergescens, uidit Petrum.
 Eo conspecto resedit. Petrus autem, porrecta illi manu, ere-
 xit illam iam uiuam & alacrem. Sic ad pietatem erigendi
 sunt imbecilles. Orandus primum deus, ut illorum miserea-
 tur. Deinde doctrina, increpatione, exhortatione compela-
 landi sunt. Postremo porrecta manu ad perfectiora suble-
 uandi. Quumq; Petrus reuocasset in cœnaculū, quos exi-
 re iusserat, sanctos & uiduas, qui & ipsi orantes expecta-
 bant misericordiam domini, exhibuit mulierem uiuam. Ea
 res uulgata est per uniuersam ciuitatē Ioppen, ac multos
 pertraxit ad professionem nominis Iesu. Nam hic est præ-
 cipiuis miraculorū fructus. Neq; enim alioqui magni re-
 fert, inter tot milia uicissim nascentium ac morientium,
 unum aut alterum in uitam reuocare, paulò post tamē mo-
 riturū. Hac occasione factum est ut Petrus complures dies
 commoraretur Ioppæ. Vbi enim libentius agat piscator
 hominum, quàm ubi magnus numerus confluit ad saganā?
 Diuersabatur interea Petrus apostolorum princeps, tan-
 tisq; miraculis clarus & pollens, apud opificem quendam
 coriarium, nomine Simonem.

CAPVT

Nondum apostolorum quisquam ad gentes diuerte-
 rat, sed per occasionem attractus est Aethiops Eunus-
 chus. Quibusdam tamen ethnicis profuit, apostolis fuisse
 uicinos. Siquidem in Cæsarea, florentissima Palestinæ ci-
 uitate, quæ prius dicta turris Stratonis, uir erat quidā no-
 mine Cornelius, Centurio de cohorte, quæ dicitur Italica.
 Hic quanquam esset ex professione maiorum ethnicus,
 ex officio militaris, tamen uelut ambiens Christianismum,
 pius

pius erat ac metuens deum. Qualis erat ipse, talis erat & uniuersa illius familia. Fit enim serè, ut patrèfamiliàs inute tur reliqua domus. Duabus rebus potissimum declarabat animum Christianismo dignum, multa munificentia subleuans egestatem plebciorum, & assidua deprecatione ad dominum. Deum uerum agnoscebat, hoc didicerat apud Iudeos uersans. Sciebat huius fauorem potissimum conciliari, beneficijs in pauperes erogādis, & assiduitate precā di. Supererat ut habenti daretur. Is hora diei nona, quum oraret sub cœnæ tempus, per uisum manifeste uidit angelum dei uenientem ad se, & nomine compellantem, quasi probe notum, Corneli. Cornelius autem intuitus angelū, et ex ignotæ formæ maiestate metu correptus, dixit: Quis es domine? Tum angelus: Non perierunt tuæ preces & eleemosynæ, quibus hæctenus sollicitasti diuinam misericordiam. Quod enim in pauperes refocillandos collocasti, hoc deus sibi patitur imputari: & illorū nomine, qui gratiam referre non possunt, ipse rependet præmium. Nequaquam igitur apud immemorem collocasti tua beneficia, fecisti quod ille uoluit: ille uicissim tibi faciet, quod assiduis precibus flagitasti. Audisti deus tuas preces, quoniam aures tuæ non fuerant surdæ pauperibus. Nunc igitur hoc agendum est absque contatione, ut quod superest, perficiat in te deus suam munificentiam: Mitte uiros aliquot ad ciuitatem Ioppen, ac per eos accerse Simonem quendam, apud mundum non ualde nobilem, apud deum pietate clarum, cui cognomen Petrus. Hic diuersatur apud Simonem quendam Ioppensem, arte coriarium, cuius domus est uicina mari. Ex hoc Petro disces quid tibi sit faciendum, ut saluus fias. Hæc loquutus angelus euauit. Cornelius itaque statim mittit duos è suis domesticis,

simulq;

simulq; militem ex his qui sibi adhaerebant, spectata pietatis ac fidei: neque enim tota modo domus imitatrix erat religionis Cornelianæ, uerum etiam inter milites erāt, qui ducis religionem imitarentur. His quum rem omnem exposuisset de uisione, iussit abire Ioppen. Hæc uespera sunt acta. Postero uero die profecti sunt legati Cornelij. Talis enim tum legatio non fastidiebatur à summo ecclesiæ pastore. Quū autem iam non procul abessent à ciuitate Ioppe, commodum Petrus ex more ascenderat in coenaculum orandi gratia ad horam ferme sextam, circiter meridiem. Quum autem inter precandum esuriret, uoluit sumere cibum post longam inedia. Atque interim dum paratur iussu Petri cibus, raptus est spiritu. Datur hoc potissimum orantibus & ieiunis. Saturis enim & oscitantibus nō reserantur arcana dei. Vidit autem cœlum apertum, atque inde uas quoddam, ueluti linteum magnum, quatuor inijs alligatum, è cœlo demitti in terram. Nam in linteis olim apponebantur cibi. In uase erat omne genus quadrupedum & serpentium, quæ uiuūt in terra, ac uolatilium, quæ uiuunt in aëre, immunda mundis admixta. Nimirum hic erat cibus Iudæis abominandus, sed quem Iesus esuribat, quum discipulis adferentibus cibum diceret: Ego cibum habeo comedendum, quem uos nescitis. Admirāte Petro quid hoc spectaculum sibi uellet, sonuit uox, quæ diceret illi: Surge Petre, macta & uescere. Quamquam autem dominus admonuerat suos, ut Euangelium impartirent omnibus gentibus, tamen quo facerent id cum maiore fiducia, denuo monitus est uisione. Petrus itaq; tāquā Iudæus, adhuc abhorrēs à cibus lege uetitis, ait: Absit domine, ut è talibus cibus uescar. Nā hætenus mihi seruata est religio: se maiorū lex. Nec enim hætenus comedi quicquid profa-

num esset aut impurum. Ad id uox eadē, quæ prius sonue-
 rat, ita respōdit: Quod deus purificauit, tu homo ne dixe-
 ris impurum. Eadem uisio quū sese ter exhibuisset ad cer-
 tiorem fidem, mox uas receptū est in cœlum. Petrus autem
 ad se reuersus, dum hæsitabundus secū expendit, quid sibi
 uellet uisio, somnium ne esset, an significatio diuinæ uolū-
 tatis: ecce uiri illi quos legauerat Cornelius, stabant ad o-
 stium Simonis coriarij, & euocato quopiam è famulis, ro-
 gabant an illic diuersaretur aliquis Simon cognomēto Pe-
 trus. Priusquam autem id esset Petro nunciatum, esse qui
 quærerēt ipsum, sed tantum apud sese reputaret, quid sibi
 uellet uisio, dixit illi spiritus: uarijs enim modis deus loqui-
 tur sanctis suis: Ecce uiri tres adstant foribus & quærunt
 te. Surge itaq; & descende, ac uade cū illis nihil hæsitans.
 Nam à me missi sunt. Et intelliges quid sibi uelit uisio de
 qua miraris. Descēdit Petrus, & uenit ad uiros, aitq;: Ec-
 ce ego sum ille Simon Petrus quem quæritis. Qua gratia
 uenistis huc? Non iactat Petrus uisionem suam, sed exigit
 à gentibus confessionem. Nec enim Euangelij gratia de-
 bet obtrudi fastidiētibus, nec auidis negari. Tum illi: Cor-
 nelius Centurio quidē officio, sed tamē uir integris mori-
 bus, ac metuens deum, spectatus ac probatus non tantum
 apud suos, uerū etiam testimonio totius Iudaicæ gētis, mo-
 nitus est miraculo sancti angeli, qui illi apparuit, ut te ac-
 cerferet domū suam, & audiret te præscribētem quid es-
 set faciendū, ut salutem assequatur. Petrus intelligens cō-
 sentire uisioes, quidq; sibi uellet illa ter audita uox, Quod
 deus purificauit, tu ne feceris impurū: inuitauit illos ut in-
 grederētur. Erat enim uespera, & excepit illos hospitio.
 Hoc erat auspiciū commercij Iudæorū, cum gētibus ad
 Euangelij consortium ultrò ingerentibus sese. Caterum

apostolorum hac in re contatio proficiebat in hoc, quo non temere, sed planè iussu dei factū agnosceretur, quòd gentes ad Euangelij gratiam admitterentur. Inuitat Cornelius, sed angeli monitu. Descendit & occurrit Petrus, sed uisione monitus. Hinc auiditas euangelicæ gratiæ candidata, hinc alacritas & promptitudo sitiētis salutem omnium gentium. Petrus itaq; postridie profectus est Caseream, comitantibus aliquot Christianis ex ciuitate Ioppe, qui testes eorum essent, quæ gererentur. Siquidè præ sagiebat illis animus nescio quid lætæ rei futurū. Cornelius interim auidus salutis expectabat reditum suorum cum Petro, conuocatis & cognatis suis, & amicis præcipuis, quo simul & factum hoc plures haberet testes, & beneficium ad plures diffunderetur. Iam uero quum Centurionis domum ingrederetur Petrus, Cornelius exhilaratus, honoris gratia obuiam processit, ac procumbēs ad pedes eius, adorauit eum: nescio quid maius homine sentiens de illo. Sic oportet Christum uenerari in ministris ipsius, sed ita ut ne dei gloria tribuatur homini. Petrus itaq; præbens exemplum, quàm oporteat Christi dispensatores abesse ab ambitione, quamq; nihil sibi uindicare laudis ob hæc, quæ Christi uirtute & nomine gerūt, non passus est Centurionem prostratum humi, sed amplexus erexit illum, dicens: Surge, homo cū homine loqueris. Isti huc honoris deo tribue, cuius ego nihil aliud sum quàm minister. Iamq; familiariter confabulantes, simul ingressi sunt. Vbi uentum est ad interiora domus, Petrus reperit illic multos congregatos. Iam hinc copiosioris fructus spes ostēsa est auaro pastori. Vbi cōsedisset igitur, sic orsus est Petrus, orator euāgelicus, simul & comitum suorum occurrens offensæ, & Centurionis familiæ fiduciam confirmans. Vos scitis non esse

esse fas homini Iudeo, adiungere sese in domesticam consuetudinem, aut etiam adire alienigenas, diuersæ religionis & incircuncisos. Ego uero, quanquam Iudeus sum, non ueritus sum id facere, haudquaquam contempta gentis meæ religione & consuetudine, sed dei sequutus auctoritatem, qui mihi per uisionem ostēdit, non oportere quæquam hominem cuiuscūq; nationis sit, impurum aut abominandum ducere, quem deus non haberet pro impuro. Ite enim solus sanctificat omnia. Itaq; dei iussu fretus, incontanter huc adueni, per uos accersitus. Vestrum igitur erit exponere, quam ob causam accersiueritis me. Omnibus loquitur Petrus, ut omnes lucrifaciat, intelligens illos in hoc conuenisse, ut simul audirent sermonem euangelicum. Ut scitè pastorem agit Petrus: non impartit mysterium euangelicæ doctrinæ, nisi professis aueritatem discēdi. Ibi Cornelius coram omnibus rem, ut habebat, exposuit, dicens: Quartus hic, inquit, dies est, quod eram domi meæ, ieiunans & intentus precationi, ad horam ferè nonnam: Et ecce quidam uir specie quadam augusta constitit ante me, ueste splendida conspicuus, dixitq; mihi: Corneli, exaudita est tua deprecatio, tuæq; in pauperes munificentiæ memoria habita est in cōspectu dei. Itaq; mitte Ioppē, & accerse Simonem, cui cognomentum est Petrus. Hic diuersatur in adibus Simonis coriarij, iuxta mare. Ego uero nihil moratus nisi meos ad te, non ausurus facere, nisi iussus ab angelo. Et tuæ pietati gratiam habeo, qui non sis grauatus huc uenire. Nūc igitur omnes hic adsumus, simplici sinceroq; animo, cuius deum testem facimus, cupientes audire, quæcunque tibi præcepta sunt à domino, ut nobis exponeres. Id enim angelus mihi pollicitus est, qui præbuit hanc fiduciam: nec dubitamus quin id factu-

rus sis, quādo tu quoq; diuino iussu nō dedignatus es nos colloquio. Ibi Petrus, cognita sinceritate illorum, aperuit os suū, cœpitq; loqui hūc in modū: Re ipsa cōperio, quōd apud deū non est respectus personarum, sed in quauis gēte quisquis timet ipsum, & amplectitur iusticiam, hic acceptus est illi, posteaquā uideo uos alienos à nostra lege, tamen uerum & unicū deum nobiscum colere, sacris precibus illi quotidianas immolare uictimas, & subleuandis pauperibus, illius fauorē ambire. Quandoquidem hæc est doctrina legis & prophetarū. Quanquam autē deus olim pollicitus per ora prophetarū, se missurū Messiam, hoc est, Christū, nunc tandem præstitit, quod promiserat, significans filijs Israhel non iam per prophetam, sed per unicum filium suum Iesum Christū, offerens illis per fidē & obedientiam erga eū quem misit, abolitionem peccatorum, & reconciliationē erga ipsum: tamen quoniam idē est omnium deus, non solum Israheliticæ gentis, uult hanc gratiam omnibus esse salutiferam, quicūq; credunt Euangelio. Nec dubito, quin huius rei fama, per uniuersam Iudæā diuulgata, permouerit ad uos quoq; de Iesu, qui peragravit omnes Iudææ regiones, hortans omnes ad pœnitentiā, testificans adesse iam regnū dei. Auspicatus est autē potissimū Euangelij prædicationem à Galilæa, posteaquā baptizatus esset à Ioanne, qui præcursor eius fuit, ac palam testimonium de illo perhibuit, quōd Iesus Nazarenus esset agnus dei, qui tolleret peccata mundi, quodq; deus Messiam suū unxisset spiritu sancto, quē colūbæ specie uelut è cœlis descendentē, & manentē in illius uertice uiderat: quodq; is esset solus, qui baptizaturus esset omnes credentes, non aqua, quæ admodum ipse baptizabat, sed uirtute cœlesti. Hanc enim dominus Iesus ipsis factis declarauit, obambu-

laus per omneis Iudæorum regiones, opitulans omnibus,
 non solum docendo philosophiam euangelicam, per quã
 sanantur animi, uerum etiam sanandis ægrotis, eijciendis
 dæmonibus, mundandis leprosis, excitandis mortuis, de-
 niq; subleuandis omnibus, quos diabolus tenebat oppres-
 sos. Hic enim ut solus erat immunis ab omni peccato, ita
 solus potuit diaboli tyrānidem, qui regnum habet in eos,
 qui peccato sunt obnoxij, frangere. Deus enim erat in fi-
 lio, uirtutem suã exerens, cui nulla potestas satanæ potest
 resistere. Hæc omnia, quum sint uulgata per uniuersam Iu-
 deam, nõ dubito quin uobis etiam audita sint, & credita.
 Cæterum quo certior sit uobis harum rerũ fides, nos qui
 cum illo, quum adhuc mortalis inter mortales uiueret, per-
 petuam ac domesticam consuetudinẽ egimus, testes sumus
 omnium, quæ gessit in omnibus regionibus Iudæorũ, atq;
 etiam Hierosolymis, quẽ summi pontifices, scribæ & pha-
 risæi, consentientibus primoribus & populo occiderunt,
 suffixum in crucem, pro tot beneficijs pessimam gratiam
 referentes. Sed deus, cuius permisso hæc omnia facta sunt
 ad salutem humani generis, tertio ab obitu die reuocauit
 illum in uitam, ac donauit immortalitate. Ad confirmandã
 huius rei fidem exhibuit semetipsum uiuum, audiendum,
 conspiciendum, manibus contrahendum, non toti popu-
 lo, quemadmodum fecerat ante mortẽ, sed certis testibus,
 quos antè deus in hoc selegerat, uidelicet nobis, quibus
 frequenter apparuit posteaquam resurrexerat à mortuis,
 quadraginta dies uersans in terris: quiq; comedimus ac bi-
 bimus cum illo comedente & bibente, ne qua dubitatio a-
 nimis nostris hæcere posset de ueritate corporis suscitati.
 Priusquam autem ascenderet in cælum, præcepit nobis,
 ad hoc munus selectis, ut palàm omnibus prædicaremus,

testificantes, quòd ipse sit unus, quem deus euexit in summam potestatem, ut in fine mundi sit iudex omnium uiuorum ac mortuorum. Interim offertur omnibus certum ac facile remedium. Etenim quòd nos de illo, id de eodem magno consensu iam olim testificati sunt omnes prophetae, quòd hic unus sit ac solus, per cuius nomen danda sit remissio omnibus peccatorum, non solum Iudaeis, uerum etiã omnibus per uniuersum orbem terrarum nationibus, non per opera, quibus fidunt Iudaei, sed per fidem, qua creditur Euangelio, & per Euangelium Christo. Nondum finierat hunc sermonem Petrus, ecce spiritus sanctus signo uisibili delapsus è caelo, uenit super omnes, qui audiebant & credebãt uerbis apostoli. Ea res obstupescit Iudaeos, ad euangelicam doctrinam conuersos, qui è ciuitate Ioppe Petro comites uenerant, ut testes essent eorum quae gererentur, admirantes, quòd in gentes quoq; , qui circuncisi non erant, effusa esset gratia spiritus sancti. Existimabãt enim, quòd ad solos Israelitas pertineret promissio prophetarum, quã prophetae nominatim praedixerint, dei spiritum effundendum in omnes, quicumq; inuocarent nomẽ domini. Signum autem, quod oculis uiderant, res ipsa cõsequuta est. Cœperunt enim omnibus audiẽtib; loqui uarijs linguis, laudibus ferẽtes benignitatem dei. Hoc signũ tam euidens datum est circuncisis qui aderant, ne posthac dubitarent etiam in circuncisos uocare ad Christum: datũ est & Cornelij familiaribus, ne quid dubitarent sese per credulitatem æquatos Iudaeis absq; legis praesidio. Inuersus est autem ordo, dispensante deo: catechumenis primũ datur baptismus, deinde per impositionem manuum spiritus sanctus. Hic absq; manũ impositione prius datus est spiritus sanctus, ne dubitaret apostolus, quod leuius erat, addere

addere, posteaquam deus id, quod maius est, ultro largitus
 esset. Tum Petrus, uelut ex consensu Iudæorum facturus
 quod destinarat, ait comitibus suis: Num quis prohibere
 potest, quo minus aqua baptizentur hi, licet incircumcisi,
 qui iam spiritum sanctum acceperunt, quemadmodum &
 nos? Assentientibus illis, iussit eos baptizari in nomine Ie-
 su Christi. Quum his rebus feliciter peractis Petrus ador-
 naret redire Ioppen, rogauerunt eum, ut apud ipsos die-
 bus aliquot commoraretur, cupientes plenius edoceri de
 præceptis euangelicis. Obtemperauit Petrus, sed rogatus.
 Nouerat enim Iudæos uix laturos domesticam consuetis
 dinem actam cum incircumcisis.

CAPVT XI.

Huius facti rumor permanuit ad cæteros apostolos,
 qui manserant Hierosolymis, & fratres qui erant
 in Iudæa, quod gentes quoq; recepissent sermonem dei.
 Id enim eo minus latere potuit, uel quod Centurio ipsa
 muneris dignitate nobilis erat, uel quod multi simul ba-
 ptizati sunt, uel quod Iudæis testibus id factum esset (nam
 Eunuchus solus sine teste baptizatus est in uia ueluti sus-
 furatus Euangelij gratiam à Iudæis) uel quod in ciuitate
 celebri Paleslina. Petrus autè non ignarus, futurum ut hæc
 res uulgaretur, nec defuturos Iudæos, qui factum repre-
 henderent, cauit omnibus modis, ne iure posset reprehendi,
 deo quoque huius animo subseruiente, in quo ne quid
 hæreret scrupuli, uisio ter exhibitæ est. Rursus per spiri-
 tum discit adesse legationem à Cornelio: eam non statim
 admittit in ædes, ne Iudæus uideretur affectasse comercium
 cum ethnicis, sed pro foribus compellat, & adhibitis testi-
 bus rogat, quur uenissent. Iudæis qui aderant hoc scisci-
 tatur potius quam sibi. Deinde ubi cognouit, utrinque

respondere uisiones, non proficiscitur illò, nisi adiunctis sibi Iudæis aliquot probatæ fidei, quibus testibus & quorū consensu res gereretur, quo post ex testibus fieret aduersus obmurmurantes patroni. Rursum ubi uentū est ad ædes Cornelij, nō statim ingressus est, uelut auidus colloquij, sed misit qui denunciarent adesse Petrū, ut per occurrentem Cornelium induceretur, non ignarus, quanto studio foret excipiendus. Procidit ad pedes Centurio, adorauit Petrū. Hæc Iudæis qui aderant, arguebant admirandam animi promptitudinem. Rursum ijsdem presentibus rogat quāobrem esset accersitus, ut plus haberet fidei apud Iudæos comites narratio, ex ore Cornelij audita. Postremo spiritus sanctus ultro missus est, nondū effusa precatōne, nec impositis manibus, nec dato baptismo. Ac ne sic quidē baptizauit illos, nisi cōpellatis qui aderāt circūcis, ac testificatus non esse integrū illis negare baptismum, quibus deus impartisset spiritū sanctū. Hæc nimirū erat illa Petri pastoris euangelica prudentia. Nouerat ingenium Iudæorum, quā sibi placerent ob recisam pelliculā, quā auersarentur incircuncisos. Proinde nihil non facit quo uita ret offendiculū. Cupiebat gentes in Euangelij uenire consortiū: cæterum absq; dispendio gētis Iudaicæ, si fieri posset. Itaq; quum accidisset ut Petrus rediret Hierosolymā, quò iam rumor de Cornelio baptizato præcesserat, disceptabant aduersus illum hi, qui ex circuncisione fuerāt amplexi doctrinam euangelicam, dicentes: Quir ingressus es ædes incircuncisorū propter instituta maiorū: nec hoc cōtentus etiam mensam habuisti cum illis communem, qui tibi uescuntur Mosi lege uetitis? Hic non decebat Petrū esse mutum, sed ab initio repetens, ordine rem omnem ut habebat exposuit, dicens: E quidem nō ausim uiolare legem

gem à maioribus traditam, sed eius auctoritatem sequutus sum, qui maior est lege. Ego crā in ciuitate Ioppe, ieiunus ac precationi uacans, ne quis inane somniū fuisse suspicetur. Quumq; stimulante fame iussissem apparari cibum, interim raptus sum, & in extasi uidi uisionem huiusmodi. Vas quoddam instar magni lintei, à quatuor angulis alligatum è cœlo demittebatur, ac ueniebat usq; ad me. In quod quum intendissem oculos famelicus, considerabam quid esset cibi. Atq; ibi uidi quadrupedū uaria genera, tū noxias bestias, præterea reptiliū ac uolucrū diuersas species, à quarum esu lex iubet nos abstinere. Hæc contemplanti uox etiam insonuit, contantem ad edendum exhortās, quæ diceret mihi: Surge Petre, mactā & uescere. Cui tum respondi: Absit domine. Nam hæctenus nihil impurū aut immundum ingressum est in os meū. Hic uox iterū audita, ita respōdit: Quæ deus purificauit, tu homo quū sis, ne dixeris communia. Ea uisio ter exhibita est. Deinde recepta sunt in cœlū omnia illa, quæ mihi uidebantur abominanda. Reuersus autem ad me, dum mecum animo uersarem, quid sibi uellet hæc uisio toties exhibita, me statim submonet spiritus, adesse pro foribus domus, in qua diuersabar, tres uiros è Cæsarea missos ad me. Iussit autem idē spiritus ut irem cum illis, nihil hæsitans. Obtemperauit uisioni, & iussis spiritus sancti, profectus sum Cæsareā, non solus, sed comitantibus hisce sex fratribus, ut essent testes omnium quæ gererentur uoluntate dei. Ingressi sumus domum hominis, qui accersuerat nos. Is omnibus audientibus narrauit quomodo paucis antè diebus, quum ieiunus & orans esset domi suæ, uidisset angelum clara luce astitem sibi ueste præfulgida, dicentem ipsi: Corneli mitte è tuis Ioppen, qui accersant tuo nomine Simonem cogno-

mento Petrum. Is loquetur tibi per quæ salutem assequaris, & tu & tota domus tua. Ego uidens hinc & hinc cõsentire uisiones, tum animaduertens illorum sincerã aueritatẽ, exorsus sum illis exponere, quæ dominus Iesus per nos uoluit prædicari. Nondum finieram sermonem, & ecce spiritus sanctus delapsus est è cœlis in illos, quemadmodum delapsus est initio in nos, & cœperunt loqui uarijs linguis, quemadmodum nos tum loquebamur. Hoc signũ palam arguebat illorum fidem approbari deo. Iamq; res ipsa me docuit quid sibi uellet uisionis ænigma, quod uideram. Hæc nimirum erant illa quadrupedia reptilia & uolatilia, quæ nos circuncisi abominamur, sed deus per fidem purificare decreuit: nec uult quicquam à nobis haberi pro immundo, quod per fidem euangelicam sanctificatum est. Simulq; recordatus sum uerbi, quod dominus nobis dixit ascensurus in cœlum: Ioannes quidem baptizabat aqua, uos autem baptizabimini spiritu sancto. Et nos quidem tingimus corpus aqua, sed aqua non confert salutem, nisi fides impetret baptismum igneum. Quum igitur res ipsa loqueretur, illos iam esse baptizatos eo baptismo, quem promiserat dominus Iesus, quum eandem gratiam esse collatam incircuncisis per fidem, quã nos accepimus, non ob merita legis obseruatæ, sed ob credulitatem qua confisi sumus domino Iesu Christo: ego quis erã, qui possem uetare dominum? An iam à domino spiritu baptizatis, negare debui baptismum aquæ, quæ nihil aliud est quàm signum gratiæ diuinitus cõferendæ? At qui iam gratia præcesserat citra nostrã operam. Itaq; negare baptismũ aquæ, quid aliud fuisset quàm improbare quod fecisset deus? His auditis obticuerunt & glorificauerunt deũ, dicentes: Igitur ipsa res docet, quod deus non Israëlitis tantum

tantum, sed & gentibus concessit pœnitentiam, ut uitam
 aſsequantur æternam. Atq; has quidem Euangelij primiti-
 tias ex gentibus Petrus adiunxit ecclesiæ. Nam antehac
 nullus id ausus est, præter unum Philippū, idq; angelo mo-
 nitore. Nam illi quos persequutionis tempeſtas, à Stepha-
 ni morte orta, diſperſerat, peragrarunt uicos & urbes
 uſq; ad Phœnicen, & huic oppositam insulam Cyprum:
 præterea Antiochiam, quæ Phœnicen à Cilicia dirimit, a=
 pud omnes prædicantes sermonem euangelicum ab apo=
 stolis acceptum, nemini tamen ausi communicare, nisi solis
 Iudaicæ gentis, non id quidem inuidentiâ, sed religione,
 putâtes esse nephas sanctum dare canibus, quod dominus
 uetuerat fieri. Exorti sunt autem uiri quidam ex his, qui
 crediderant, gente Cyprij & Cyrenæi, qui quum ingreſ=
 si essent ciuitatem Antiochiam, ausi sunt de Christo loqui
 Græcis, prædicantes illis dominū Iesum, & profecerunt,
 domini fauore re bene fortunâte, uiresq; & animū sui no-
 minis præconibus addente, siquidē ex his quoq; copiosus
 hominū numerus, credens Euangelio, conuersus est ad do-
 minum. Huius rei rumor peruenit ad aures ecclesiæ, quæ
 erat Hierosolymus. Hac de causa per apostolos missus est
 eò uir apostolicæ ſynceritatis Barnabas leuites, genere
 Cyprius, qui præſens diſpiceret, quid illic ageretur: & si
 ex uolūtate dei factum esse cōperisset, autoritate apostolo-
 rum cōprobaret. Tanta erat cautio in recipiendis ad Euā-
 gelium gentibus, nō quòd id nō magnopere cuperēt apo-
 stoli: sed ne uel ut temere factū, in posterū à Iudæis rescin-
 deretur, uel sibi parum fiderent gentes, quasi legis opus
 haberent præsidio. Itaq; Barnabas ubi prruenisset Antio-
 chiam, comperissetq; per fidem absque legis professione
 Græcos eandem dei gratiâ aſsequutos, quam Iudæi acce-
 perant

perant, magnopere gauisus est augeri numerum credentium, & adhortatus est omnes, ut constantes in eo proposito perseuerarēt adherere domino. Erat enim uir bonus ac plenus spiritu sancto, fideq; . Itaq; factum est huius prædicatione, ut ingens præterea multitudo adiungeret sese priori numero profitentium dominum . Quoniam autem Antiochia uicina est Ciliciæ, inuitauit eam ipsa loci propinquitas, ut quæreret Paulum, ad hoc negocium præ cæteris idoneum, uidelicet à Christo delectum, ut nomen ipsius illustraret apud gētes & reges terræ. Nā hunc Hierosolymis fugientem discipuli deduxerant Cæsareā Phœnices, unde profectus est Tarsum. Quem, cum illic inuenisset, perduxit Antiochiam, quòd in ciuitate frequenti ac celebri, sed ex Græcis Iudæisq; confusa, sperarent fructum copiosorem per apostolū, ad hoc muneris præcipue delectum . Simul itaq; uersati sunt Antiochiæ totum annum in ecclesia credentium, quæ illic ex Græcis ac Iudæis satis numerosa confluxerat : cui ex doctrina amborum, uidelicet Pauli ac Barnabæ, accessit etiam magna uis hominum, adeo, ut qui prius dicebantur discipuli suppresso ob inuidiam Christi nomine, primum Antiochiæ, ex auctoris uocabulo, cœperint dici Christiani . His temporibus uenerunt Antiochiam ex urbe Hierosolymorū, prophetæ quidam, è quibus unus nomine Agabus, surgens in congregatione significauit illis ex afflatu spiritus, magnam famem futuram in uniuerso terrarū orbe. Ea accidit sub Claudio Cæsare, qui successit Caligulæ . Quoniā autem, qui Hierosolymis agebant, partim tenues uenerant ad Euangelij professionem: partim, quod habebant, erogauerunt in cōmune: partim ob professionem Iesu Christi, per sacerdotes erāt spoliati bonis suis: constituerūt, ut ex collatione corū, quibus suppetebat

suppetebat, præcipue qui ex gentibus acceperant Euangelium, collecta pecunia mitteretur in subsidium Christianis habitantibus in Iudæa, sic tamē, ut nemo cogeretur ad conferendum, sed ut quisquis uolens ac lubens pro modo facultatum suarum largiretur. Idq; factum est uti constituerant. Ea pecunia missa est Hierosolymam per Paulum & Barnabam ad seniores, ut illorum arbitrio distribuere tur, quibus erat opus.

CAPVT XII.

DUm hanc legationem obeunt Paulus & Barnabas, Herodes rex, qui decollarat Ioannē, & Christum alba ueste amictum ludibrii causa, Pilato remiserat, dolēs hoc hominū genus in dies increfcere, & nomē Iesu regis Iudeorum per multas regiones inclarescere, existimauit illud sua quoq; referre, ut ea factio gliscens extingueretur, nimirum satana per organa sua moliente, quod antea fuerat molitus, sed ad nihil aliud proficiens, nisi ut Iesu nomen redderet gloriosius. Herodes igitur regaliter ac simpliciter agens, misit satellites suos armatos, ut affligeret aliquot ex congregatione Iesum Nazarenum profitentium, rerum omnium dominum. Itaque qui Ioanne decollato didicerat amputare ceruices piorum hominum ac libere ueritatem profitentium, iniecit manus in Iacobum apostolum Ioannis fratrem, quod is tum inter apostolos præcipue autoritatis haberetur, & hunc cōstantē in prædicatione nominis Iesu, gladio plecti iubet. Hanc crudelitatem ubi uidit esse non ingratham genti Iudaicæ, adiecit facinori facinus, ac Petrum quoq; inter apostolos præcipuum iussit apprehendi, sperans fore, ut submoto pastore, grex facile dissiparetur, quo nimirum consilio Iudæi dominum Iesum prius occiderant, abstinentes ab apostolis.

Quo

Quominus autē & hūc statim occideret, obstitit tum quidē dies Azimorū apud Iudæos eximie religiosus, quo tempore Iesum etiam ueriti fuerant Iudæi occidere. Atq; hæc est Iudaica religio in obseruandis diebus festis. Non ueretur litare populo innocentis hominis sanguine, sed ueretur uiolare festum diē: quasi purus sit ab homicidio, qui iā decreuit occidere. Comprehensum igitur Petrum detrudi iussit in carcerem ac ne quā posset elabi, quemadmodum fuerat elapsus Paulus, addidit quatuor militū quaterniones, qui uinctum asseruarēt, ne quis ui posset eripere. Deceuerat enim exactis diebus festis, hanc uictimam producere populo, sitienti sanguinem innoxiorum. Qualis populus, talis rex. Interea nec Petrus recusat carcerem, præmonitus à domino hæc euentura, nec discipuli tumultuantur aduersus impiam uiolentiam tyrāni, memores dominum præcepisse, ut bene precarentur etiam ipsos persequentibus. Non sufficiebat Herodi carcer, non geminæ catenæ, nec unus militum armatorum quaternio, uidelicet ut crudelis impij regis diligentia proficeret ad cumulandam Christi redemptoris gloriā. Ac Petrus quidem sic asseruatus, diem festum agebat in carcere. Interim ecclesia discipulorum sollicita de suo pastore, non desinebat diurnis ac nocturnis precibus rogare deum pro salute Petri. Quum autem peractis diebus festis Herodes esset illum producturus ad populum, commodum ea nocte, quæ diem educendi præcedebat, Petrus dormiebat inter duos milites, uinctus catenis duabus. Cæteri milites obsidebant ostium carceris, excubias agētes. Et ecce angelus domini repente asstitit Petro, simulq; lumen admirandum illustrauit habitaculum, discussa caligine, tum carceris, tum noctis, stimulatq; Petri latere excitauit eum, dicens: Surge uelociter

uelociter. Protinus ad hanc uocem exciderunt catenæ de
 manibus eius. Mox angelus. Cinge te, ac pedibus tuis sub-
 liga soleas, ne quid hic exuuiarum relinquas. Quum ob-
 temperasset Petrus, rursus angelus: Indue pallium tuum,
 ac sequere me. Præcedentem angelum sequens Petrus, cœ-
 pit exire carcerem, nondū intelligens hæc uere fieri, quæ
 fiebant per angelum, sed existimans se uidere uisionem,
 quemadmodum antè uiderat. Cæterum ubi iam præteris-
 sent primam & item secundam custodiam, uenerunt ad
 portam ferream, quæ ducit ad ciuitatem, hæc ultro aperta
 est illis, quamlibet seris & obijcibus munita. Egressi itaq;
 processerunt donec præterirent uicum unum ciuitatis, &
 cōtinuo angelus euanesceus reliquit Petrum, quemadmo-
 dum subito astiterat. Petrus autem circumspectans, ac no-
 scitans ciuitatis partem, in qua tum erat, reuersus ad se di-
 xit: Nunc uideo non esse somnium, quod geritur, sed domi-
 nus misertus suorum misit angelum suū, & eripuit me de
 manibus Herodis, qui me decreuerat Iudæis immolare: si-
 mul & regis eludens crudelitatem & plebis auidā expe-
 ctationē. Quumq; secum deliberasset quò potissimū se re-
 ciperet in tutū, huius rei lætitiā discipulis suis impartitu-
 rus, petijt domū Mariæ, quæ erat mater Ioannis, non eius
 qui frater erat Iacobi, sed qui cognomēto dictus est Mar-
 cus, in cuius adibus erāt multi congregati, simul orantes
 pro liberatione pastoris. Quū autē Petrus pulsaret ostiū
 ianue, quæ spectabat ad uiam, prodijt puella, ut subauscul-
 taret quid esset rei. Ei nomē erat Rhode. Quam ut Petrus
 sensit uenisse ad ostiū, admonuit ut celeriter aperiret. Illa
 simul ut agnouit uocē Petri, stupefacta in sperato gaudio
 non aperuit ostium, sed intro recurrent, nunciauit Petrū
 stare pro foribus. Illi uero non ignari, quā diligenter

Herodes

Herodes curasset Petrum asseruandū, responderunt puella: Tu sana nō es. Quum illa constanter asseueraret rem sic habere, quidam dicebant: non est Petrus, sed angelus eius est, qui uocem illius exprimit. Persuasum enim erat suum cuique angelum esse custodem & affectatorem, qui nonnunquam ipsius hominis imaginem representaret. Quum interim Petrus non desisteret pulsare fores, aperuerunt ostium. Ingressum Petrum uiderunt & obstupuerunt. Cumq; domus perstreperet gratulantium uocibus, Petrus manu innuit illis ut silerent & auscultarent taciti, ne quis ex insolito gaudentium strepitu, deprehenderet quod acciderat. Vbi conticuissent, exposuit illis ordine rē omnē, quomodo dominus per angelū suū eduxisset ipsum è carcere. Hæc, inquit, facite ut sciat Iacobus frater domini (is erat episcopus Hierosolymorū) cæteriq; fratres, ut huius gaudij nobiscū participes sint. Sic deus optimus lætis tristia, & tristibus læta tēperat, ne deijciamur animo. Hæc loquutus Petrus, statim egressus illinc, recepit sese in alium locum, ubi tutius latitaret ob metum Herodis, cuius obstinatum crudelitatem nouerat. Quum uero diluxisset, milites quibus erat delegata custodia, uidentes catenis integris, & foribus clausis elapsum esse captiuū, nō medio-criter turbati sunt, admirantes quid actum esset de Petro. Herodes autem quū requisisset Petrum, producturus illū, ut condemnaretur, nec esset repertus in carcere, examinatis custodibus, iussit illos duci in carcerem, sumpturus de illis supplicium ubi uacaret. Verum Herodis rabiem deus suorum misertus coërcuit, simul & apostolorum incolumitati consulens, & militum. Non enim decebat ut Petri salus occasionem exitij præberet innoxij. Incidit enim interea quur Herodes proficisceretur Cæsaream

Palestine

Palestina. Erat autē in sensus Tyrijs & Sidonijs, iamq; destinabat bellum inferre. Verum illi hac re cognita, consentientiibus animis ueniunt ad eum, & persuaso Blasto, qui præfectus erat cubiculo regio, petebant pacē, eò quòd necessariam sibi ducerent uicini regis amicitiam, propterea quòd quum Tyriorum, & Sidoniorum opulentia pòissimum esset ex negotiorum commercijs, plurimum còpendij capiebant ex pacatis regionibus finitimis, nec sine graui iactura bellum suscipere poterant, intermissa libertate exportandi & importandi. Caterum his rebus compositis, quum solēni quodam festo, quod uotiuum celebrabatur ob Cæsaris incolumitatem, qua gratia conuenerant eò totius prouinciæ proceres, secundo spectaculorum, quæ multa edebantur, die Herodes è sublimi concionaretur ad populum, indutus ueste miro artificio ex argento auroq; contexta, posteaquam solis fulgor exceptus sinu regiæ uestis, ex repercussu ueluti fulgur quoddam imitans, perstrinxerat omnium oculos, acclamatum est ab adulatrice multitudinē: dei uox, non hominis: quasi uideret in illo aliquid homine maius. Hæc adulatio populi saepe facit ut pro regibus habeat tyrannos, dum illis tribuunt diuinitatem, qui uix hominis uocabulo digni sunt. Atque illi uicissim adulantur populo, spectaculis, ludis obscœnis, nonnunquam & cæde bonorum uirorum, quemadmodum antè cæde Iacobi commendarat se populo. Nec hanc tam impiam adulationē Herodes respuit, non execratus est, sed homo miserabilis ac mox periturus deus haberi gaudebat. Aderrat autem mox ultio diuina. Protinus enim in ipsa cõcione percussit illum angelus domini, quem respiciens uidit à tergo astantem, eò quòd homo sibi uindicasset honorem nulli creaturæ communicabilem. Subitoq; dolore morbi

correptus, quo uix alius uel foedior, uel cruciabilior, uer-
 mibus corpus illius erodentibus, intra paucos dies crucia-
 tus ui mortē obiit. Ad hunc modum sublato dominici gre-
 gis persecutore, sermo euangelicus crescebat, ac multi-
 plicabatur. Barnabas autem & Saulus defuncti his, quæ
 receperant à fratribus curāda traditaq; & per apostolos
 distributa pecūnia, quæ missa fuerat in subsidium egentū,
 reliquerunt Hierosolymam, ac repetunt Antiochiam, ad-
 iuncto sibi comite Ioanne, cui cognomentū erat Marcus.

CAPUT XIII.

Effloruerat autem ecclesia Antiochena, sic ut haberet
 aliquam multos prophetiæ dono pollētes, rursus alios
 docendi gratia præditos, inter quos erat Barnabas, &
 Simeon, qui Latina uoce dictus est Niger, præterea Lu-
 cius patria Cyrenensis, & Manahen, qui fuerat simul à
 puero enutritus cum Herode tetrarcha, à cuius familia-
 ritate defecerat ad Christum. Sed inter hos præcipuus e-
 rat Saulus, omnibus apostolicis dotibus excellens unus.
 Porrò cum omnes hi magno studio seruiret ecclesiæ com-
 modis, dotes suas ad omnium salutem, & Christi glori-
 am fideliter impartiret, quo non aliud est sacrificium deo
 gratius: ieiunantes interim ut puris etiam precibus adiu-
 uarent ecclesiæ profectum, non solum officio: spiritus san-
 ctus motus illorum uotis per prophetas significauit quid
 fieri uellet, dicens: Segregate mihi Barnabam & Saulum,
 duos ex omnibus præcipuos, ut incipiant eo fungi mune-
 re, ad quod illos potissimum accersui, uidelicet ut docto-
 res sint gentium, lateq; per hos disseminem sermonem e-
 uangelicum. Factum est, quod iussit spiritus, separati sunt
 ab alijs Barnabas & Saulus, ut omnibus esset conspi-
 cuum, qui deligerentur. Quumq; ieiunio & precatione

cōcordi domini fauorem implorasset, ut munus quod aggrederentur feliciter uerteret ecclesiæ, qui præminebant inter illos autoritate, imposuerunt illis manus, ac dimiserunt, quocunq; spiritus sanctus illos ageret, profecturos. Primum itaq; impulsu spiritus Barnabas & Paulus abierunt Seleuciã, id est Antiochiæ promontorium, atq; hinc nauigarunt in insulã Cyprum. Quum autem appulissent Salaminem, ea est celebris eius insule ciuitas, quæ primum occurrit ab oriente, prædicarunt non fabulas humanas, sed sermonem dei: nec id furtim, sed in synagogis Iudæorum, quorum ibi magna uis erat ob Syriã uicinã. Habebant autem huius muneris consortẽ Ioannẽ cognomento Marcũ, quem secũ abduxerant Hierosolymis. Hoc honoris ubiq; tributum est Iudæis, iuxta Christi mandatũ, ut primũ illis deferretur Euangelium, ne gēs querula ac morosa clamaret sese despectam. Id facientes peragrarunt totam insulam donec peruenirent Paphũ, ciuitatem Veneri sacram. Nam hæc est ad occidentale latus Cypri postrema. Hic inuenerunt magum quendã nomine Bariesum, quasi dicas Iesu filiũ, natione & religionis professione Iudæum, & huius prætextu sibi falsò uindicantẽ prophetiæ spiritum. Is adhærebat eius insulæ præconsuli Sergio Paulo, uiro alio qui prudẽti. Nã hoc hominũ genus sese in magnatũ amicitiam solet insinuare, quo corruptis illis grauiorẽ perniciẽ inuehant rebus mortalium. Proconsul itaq; cum accepisset euangelicam doctrinã disseminari per Cypriũ, non solum non obstitit illi, uerũetiam Barnabã & Paulũ accersit ad se, cupiẽs ab illis discere doctrinã cœlestẽ. Sed euãgelio proficiẽti resistere conabatur Bariesus Iesu seruatoris inimicus, ac ueritati sese proferenti obnitebatur, falsitatis artifex, & apostolis ueris prophetis repugnabat Elymas,

quæ uox Syris magnum sonat, & pseudopropheta. Vi-
 dens enim proconsulem auidum cognoscendi sermonis e-
 uangelici, & intelligens posthac non fore locum fucatis
 artibus apud eos, qui solidam ueritatem didicissent: cona-
 batur proconsulem auertere, ne fidem haberet dictis apo-
 stolorum. Hic animaduerte conflictum inter artes humanas
 & uigorem euangelicum. Saulus, qui idem dictus est Pau-
 lus, non tulit hominem spiritu satanae plenum, maliciosis
 artibus pugnantem aduersus simplicem ueritatem, sed toto
 pectore concepto diuini spiritus impetu, defixis in magnum
 oculis, ait illi: O plene omni dolo, omniq; uersutia, referes
 patrem tuum diabolum, qui primus fraudulentia sua me-
 dacijsq; pellexit hominem in exitium: o omnis iusticiae &
 sinceritatis hostis, & in hoc declarans te filium esse dia-
 boli: siquidem ille primus ademit innocentiam homini, tu
 renascenti iusticiae bellum indicis, nec tibi satis est hacte-
 nus illusisse fraudulentis artibus hominum simplicitati, quin
 nunc etiam posteaquam deus uult per uniuersum orbem
 ueritatem euangelicam, quæ fucum nescit, elucescere, tu ta-
 men in tua malicia pertinax, non desinis reluctari uolun-
 tati diuinae, magis tuae falsae gloriae ac turpi quæstui con-
 sulens, quam multorum tuæq; salutis. Ut autem intelligas
 aduersus euangelicam ueritatem nihil ualere demonum
 artes, ecce iam nunc senties illius potentiam, cuius uolun-
 tati repugnas. Prophetam & uidentem te iactas, quum sis
 cæcus animo. Hic uerba dedisti hominibus, qui iudicant ex
 his, quæ uident: Deus autem qui nouit cæcitatem cordis
 tui, mox eripiet tibi oculos corporis, ut omnes te uideant
 uere cæcum, & indignum qui uideas hunc solem corporeum
 omnium oculis conspicuum, qui aduersus solem euangelicæ
 ueritatis, nunc mundo exorientis, bellum institueris. Hæc
 crit

erit ultio diuina, donec resipiscas. Vix ea dixerat Paulus, quum subito corripit Magum profunda cæcitas, ac nox oculorum, adeo ut attonitus oberraret, quærens aliquem qui ipsum porrecta manu duceret. Hæc acta sunt, teste & spectante proconsule. Qui quum admiraretur præsentaneam uirtutem doctrinæ cælestis, cuius uis tam facile protriuisset fumos magicos, credidit, & Christi nomen professus est, proq; falso propheta Bariesu, amplexus est ueros Iesu discipulos. Hæc acta sunt Paphi, à qua ciuitas quum nauigationem instituisset Paulus cum suis comitibus in Asiam minorem, uenerunt Pergen. Ea ciuitas est Pamphylia. Ioannes autem cui cognomen Marcus, digressus ab illis, reuersus est Hierosolymã, unde Barnabas & Paulus illum abduxerant. Illi nihilo secius, quum lustrassent Pamphyliam, peruenerunt Antiochiam Pisidiæ ciuitatem. Illic ingressi synagogam, quod Iudæi solent ex more conuenire, consedere cum cæteris, audituri lectionem legis ac prophetarum. Ea quum esset recitata, neq; quisquam assurgeret, primores synagoga, uidentes ex ipso cultu Iudaicæ gentis esse hospites, qui aduenerant, & ipsa specie probitatem præ se ferentes, per uiatores denunciauerunt, quandoquidem essent Iudaicæ gētis, si quid haberet quisquam illorum, quod docendi exhortandi uel causa uellet loqui populo, loqueretur. Ibi Paulus cælestis orator, dicturus assurrexit, manuq; mota silentium indicēs multitudini, sic exorsus est dicere: Viri Israëlitæ, quiq; iuxta progenitorum exemplum timetis deum, audite me dei uoluntatem uobis explicantem, & huius lectionis, quæ singulis sabbatis in synagoga repetitur, mysterium enarrantem. Deus gentis Israëliticæ protector, patres nostros, & hunc populum sibi præ cæteris delegit, adeo ut quum in Aegypto du-

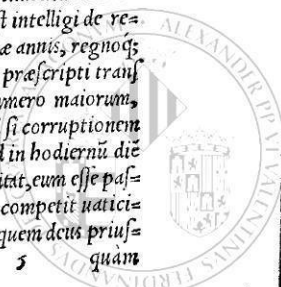
ram seruirent seruitutem, agente Pharaone ne crescerēt, & qui superessent laboribus opprimerentur, prodigiosis miraculis exaltarit illos aduersus opprimentem tyrannū, eosq; à seruitute eduxerit, nō dolis aut præsidijs humanis, sed brachio suo sublimi, ut omnes intelligerent, eam gentem esse charam deo. Quumq; eduxisset eos, magna lenitate pertulit mores illorum in deserto annis ferme quadraginta, subinde rebellantium & obmurmurantium Mosi. Nec tamen extremam ultionem exercuit in eos, ut postea illorū præstaret aliquando, quod patriarchis erat pollicitus. Post annos quadraginta deduxit eos in terrā promissam, ac deletis septem gentibus in terra Chanaan, forte distribuit illis terram Chananeorum, idq; post annos ferme quadringentos & quinquaginta. Et hoc erat argumentum animi uehemēter erga nostram gentem propensi. Itaque parata rerum tranquillitate, dedit illis iudices, quorum moderatione tranquille uiuerent, usq; ad Samuelem prophetam, qui fuit iudicū ultimus. Sub hoc postulatuerunt à deo regem, dissuadente Samuele, quumq; persisterent efflagitare, dedit illis Saulē filium Cis è tribu Beniamin, quē ob superbiam & improbedientiam repudiavit dominus. Itaq; sub Samuele iudice integerrimo, & sub impio Saule egerūt annis quadraginta. Nec hic alienatus est animus clemētissimi de. à gente sua, quā semel delegerat, sed pro malo rege, quem flagitationibus impijs extorserant, excitauit illis regem Dauid, cuius pietati deus ipse testimonium perhibuit, dicens: Inueni Dauid filium Iesse, uirū ex animi mei sentētia, qui me e uolūtati parebit in omnibus. Quomodo enim deus iratus pro grauissima uindicta dat populo stultum & impium principem, ita propicius ac recōciliatus, pro submoto malo rege dat piū deoq; morige

morigerum. Huic deus promiserat nepotem, qui capefferet regnum Israël, cuius regni non esset finis. Nunc quod prophetarū oraculis saepe diuq; promissum est, exhibitum est. Ex David enim stirpe, quemadmodū illi pollicitus erat produxit seruatore Israelitica gētis Iesum, nomine respōdēte rei. Hic seruator, quemadmodū promissus erat à prophetis, quemadmodū designatus est typis ac figuris legis: ita priusquam aperiret sese mundo, prædicatus ac demonstratus est à Ioanne Baptista, qui & ipse, iuxta uaticiniū Esaiæ, præcessit aduentum eius, inuitans totum populum Israeliticum ad baptismum ac poenitētiā prioris uitæ, palam clamās iam instare regnū dei. Ceterū ubi Ioannes impleisset propemodū cursum suum, in hoc tantū missus à deo, ut præuius esset aduicturo seruatori, & in huius aduentum animos hominū prepararet, atq; ob insignē uitæ sacramoniā à multis crederetur esse Christus, palam hūc titulū ab sese depulit, et illi cui debebatur transcripsit, dicens: Quid me putatis esse Christū? Nihil aliud quā nuncius illius sum. Et tamē is, quem uos per errorē me esse creditis, haud procul abest. Nā is mihi succedet, tēpore posterior, sed potentia dignitatēq; tanto maior, ut ego sim indignus qui uel soleas soluam à pedibus illius, quod inter homines infimi ministerij creditur esse. Quod enim in illo infimū est, hoc sublimius est eo, quod in me maximū est. Non igitur rem subitam uobis annunciamus, sed seruatore tot iam sæculis promissum generis nostri principibus, tot ætatibus à maioribus, atq; etiam à uobis expectatum, à Ioanne, cuius summa fuit apud Iudæos auctoritas, agnitū ac testimonio publico Iudæis omnibus commēdatum. Proinde uiri fratres, qui legem amplectimini, qui prophetas ueneramini, quiq; genus ducitis ex Abraham, cui deus promisit semen,

per quod benedictionem consequerentur omnes gentes: si uere estis filij Abrahæ, si uere timetis deum, Abrahæ patris uestri pietatem in hoc referentes, agnoscite salutiferum hunc sermonem, quem uobis adferimus, & amplectamini iam exhibitum, quod patriarchæ sibi gaudebant esse promissum. Hæc salus per Iesum defertur omnibus, sed uobis omnium primis offertur, ad quos proditæ sunt prophetiæ, & ex quorum genere prodijt Christus. Ne uos moueat exemplum Hierosolymitarum ac principum eius urbis, qui non agnoscentes Messiam à deo missum, nec intelligentes uoces prophetarum, quæ tamen apud illos per omne sabbatum leguntur, condemnato Iesu, per imprudentiam impleuerunt, quod erat à prophetis prædictum. Sic enim finitum erat diuino consilio, sic omnium prophetarum uocibus prædictum erat, ut unus immanis ab omni labe peccati, uelut agnus immaculatus pro peccatis omnium immolaretur. Itaque quum sacerdotes, pharisæi, scribæ, populiq; primores unà cū ipso populo, tentatis omnibus, nullam in eo causam inuenirent, quæ occidi deberet, tamen improbis clamoribus flagitarunt à Pilato, ut occideret eum. Quumq; imprudentes cõsummasset omnia, quæ de illo prædicta fuerant à prophetis, depositum de cruce, posuerunt in monumẽto. Porro quem uolente deo hominum malicia neci dedit, hunc eiusdẽ dei potentia, iuxta prophetarum oracula, suscitauit à mortuis tertio die. Ac ne putetis esse somnium quod narro: uisus est, auditus est, cõtractus est, agnitus est corpore rediuiuo, per dies quadraginta discipulis suis, qui ipsum proficiscentem Hierosolymã ut moreretur, comitati fuerant à Galilæa, qui ferè omnes adhuc supersites sunt, ferentes apud populum fidele testimonium de his, quæ uiderunt oculis, quæ audierunt auribus,

quæ

*que contractauerunt manibus. Nos quoque fungentes,
 ex ipsius iussu seruatoris, apostolico munere, testifica=
 mur, quòd promissionem, quam olim deus fecit Abraham
 ac Dauid ac patribus uestris, quamq; per prophetas suos
 edidit maioribus uestris, nunc impleuit uobis ac filijs ue=
 stris, excitato Iesu à mortuis. Hic est enim ille filius dei, na=
 tus ex uirgine Maria iuxta corpus humanum, de quo pa=
 ter ipse testificatur in primo psalmo mystico, dicens: Fi=
 lius meus es tu, ego hodie genui te. Quòd autem suscita=
 uit eum à mortuis, posthac non rediturum ad corruptio=
 nem, sed immortalem futurum, ita promisit olim per Esa=
 iam prophetã, Dabo uobis sancta Dauid fidelia. Non fuis=
 set autem seruata pacto fides, si Iesum non reuocasset ad
 immortalitatem. Sic enim promiserat Dauid: Semel iura=
 ui in sancto meo, si Dauid mentiar, semen eius in sempi=
 ternum manebit, & thronus illius sicut sol in conspectu
 meo, & sicut luna perfecta in aeternum, & testis in cælo
 fidelis. Videtis autem iam neminem è stirpe Dauid proge=
 nitum, tenere solium eius, sed Christum designabat hæc
 prophetia, qui dexter asidet patri, sortitus regnum, cuius
 non erit finis. Atq; hæc ipsa de re loquitur & psalmus de=
 cimus quintus: Non permittes ut sanctus tuus uideat cor=
 ruptionẽ. Nec enim hæc prophetia potest intelligi de re=
 ge Dauid, quem constat expletis uitæ suæ annis, regnoq;
 simul ac uita pro portione tēporis à deo præscripti transf=
 acta, uolente deo mortuum & additum numero maiorum,
 qui omnes similiter mortui sunt. Quòd si corruptionem
 uidet qui moritur, sepulchrum eius quod in hodiernũ diẽ
 apud nos extat, continens illius ossa clamitat, eum esse pas=
 sum corruptionem. Non igitur in hunc competit uaticini=
 um, sed in eum quẽ uobis prædicamus, quem deus prius=
 quam*

quàm corpus sentiret putrefactionem excitatū à mortuis, donauit immortalitate. Notū sit itaq; uobis fratres, quòd per hūc Iesum offertur uobis remissio peccatorum, & ab omnibus malis libertas, à quibus hactenus non potuistis per obseruationem legis purificari. Lex enim imperfecta erat iuxta carnem, nec poterat abolere omnia crimina, sed quedam puniebat: nec omnibus gentibus subueniebat. Per hunc autem Iesum citra discrimen personarum aut criminum, offertur omnibus iustitia & innocentia, si modo credant Euangelij promissis. Caute igitur ne in uos incidat quod per Abacuc prophetā incredulis ac rebellibus euangelico sermone comminatur deus: Videte contemptores, & obstupescite, ac desperite, quoniā opus ego operor in diebus uestris, opus quod non credetis, si quis enarrauerit uobis. Quis hactenus credidit hominem nasciturum ex uirgine? Quis credidisset per mortem unius, cunctis gentibus parandam immortalitatem? Quis credidisset occisum ac sepultum, intra triduum reuicturum ad immortalitatem? Hoc opus incredibile deus quemadmodū promiserat, operatus est his uestris temporibus. Nolite esse cōtemptores, nolite desperare per obstinatum incredulitatem, sed credentes amplectamini uobis gratis oblatam salutem. Vbi peroratum est à Paulo, iamq; cœpissent abire, qui audierant: rogabant Paulum ac Barnabam, ut proximo sabbato istidem de rebus uerba facerent apud synagogam. Iamq; dimisso cœtu, multi partim Iudæi nati, partim profelyti religionis studiosi, sequuti sunt Paulum & Barnabam, cupientes propius ac familiarius edoceri per apostolos. Atq; illi colloquentes cum illis priuatim, hortati sunt eos, ut in eo quod amplecti cœpisset, dei gratuito dono perseuerarent, & in bene cœptis usq; proficeret. Interim huius rei

fama latius peruagata est, alijs apud alios, ut sit, quod au-
dierāt referētibus. Proximo uero sabbato iam non Iudæi
tantum & profelyti, sed tota ciuitas conuenit in synago-
gam, ut audiret sermonem euangelicum. Cæterum Iudæi
plerique, qui sibi persuaferant, hanc Euangelij gratiam,
non esse promissam nisi solis his, qui iuxta carnem essent
filijs Abrahæ, ut uiderunt confluxisse promiscuam multitu-
dinem Iudæorum, profelytorum ac gentium, stimulante
animum liuore, uehementer indignati sunt, contradicen-
tes his, quæ dicebantur à Paulo, nec à blasphemis interim
uerbis temperantes. Horum obstinatam maliciam ubi per-
spexissent Paulus ac Barnabas, memores quòd dominus
mandasset apostolis, ut sicubi reperissent, qui reijcerent
oblatam Euangelij gratiam, exirent eam ciuitatem, etiam
puluere pedum in contumaces excusso, libere dixerunt:
Functi sumus officio nostro. Nam iuxta præceptum do-
mini Iesu, uobis omnium primis annunciandus erat sermo
euangelicus. Hoc honoris habitum est uobis à Christo.
Cæterum quoniam ipsi tantam gratiam ultro gratisq; de-
latam reijcitis, & indignos uos iudicatis æterna uita, ecce
conuertimur ad gētes. Nec id facimus autoritate priuata.
Sic suis præcepit dominus Iesus, ut Euangelio prædicato
per Iudæã, deinceps prædicaretur omnibus gentibus usq;
ad terminos orbis terrarum. Prædictum est & hoc olim
per Esaiam prophetam, fore ut Iesus non tantum adferret
salutem gēti Iudæorum, sed uniuersis mundi nationibus.
Sic enim in prophetia pater loquitur filio: Posui te in lu-
cem gētium, ut sis salus usq; ad extremum terræ. His audi-
tis gauisæ sunt gentes, non quòd gauderent de Iudæorum
interitu, sed quòd misericordiæ diuinæ gratias agerēt, qui
Iudæorum incredulitatem uerteret in ipsorum salutem.

Iudæi blasphemij incessabant doctrinam salutiferã, gentes subito mutatae promptissimis animis amplectebantur, & glorificabant sermonem domini. Cui crediderunt ex gentibus, non quidem omnes, sed quotquot diuina misericordia destinarat ad uitam æternam, ad quam nemo pertingit nisi à deo uocatus & electus. Diuulgabatur autem sermo dominicus per uniuersam illam regionem. Porrò Iudæi gentibus inuidentes, concitauerunt mulieres religiosas: nam his facilius imponitur simulata specie pietatis: & honestas, quo maior esset autoritas: tum uiros primarios eius ciuitatis, ac per hos commouerunt persecutionem in Paulum & Barnabam, & expulerunt illos è finibus suis. Hic obiter animaduerte lector Iudaicam artem excitandæ seditionis in eos qui synceriter prædicant Iesum. Liuor primum incitat fiste religiosos, mox dolor erumpit in conuitia. Deinde per matronas graues ac religioni deditas suscitatur seditio, per matronas excitantur primores. Sic reijciuntur apostoli. Paulus autem & Barnabas excusso puluere pedum in illos, profecti sunt Iconium, Lycaonia ciuitatem. Discipuli quoque læti de successu Euangelij, replebantur gaudio & spiritu sancto.

CAPVT XIII.

Porrò quum peruenissent Iconium, ex more simul ingressi sunt synagogam Iudæorum, atque ibi quoque quemadmodum fecerant Antiochia, prædicabant Euangelium Iesu Christi, sic ut copiosa multitudo crederet, tum Iudæorum, tum Græcorum. Et hic rursus Iudaicus liuor seditionis extitit autor. Etenim Iudæi, qui noluerant obtinere sermone euangelico, non sat habebant, si ipsi perirent, uerum ut plurimos secum pertraherent in exitium: concitauerunt & corruerunt animos gentium aduersus

eos, qui crediderant. Sed Euangelij negocium, & per ad-
 uersa & per prospera crescebat & inualescebat. In hac
 igitur lucta Paulus & Barnabas diu commorati sunt Ico-
 nij, fortiter rem gerentes præsidio domini, qui gratuito
 beneficio, quod per Euangelium omnibus offerebatur, te-
 stimonium perhibebat maius humano testimonio. Dabat
 enim hoc obscuris & infirmis Euangelij præconibus, ut
 per manus illorum ederentur signa & prodigia, quæ de-
 clararent, rem ex diuina uoluntate geri. Itaq; Iudæorum
 opera ciuitas Iconij secta est in duas parteis, quarum alte-
 ra stabat à Iudæis incredulis, altera fæuebat apostolis.
 Tandem quum ij qui erant ex gentibus, iuncti Iudæis ac
 primoribus ciuitatis impetum facerent in apostolos, ut
 uim illis adferrent, ac lapidarent eos, illi re cognita, pro-
 fugerunt Lystriam ciuitatem Lycaonie, quæ Pamphylie
 pars est, & Derben: peragrantes interim finitimam un-
 diq; regionem, ubiq; seminantes sermonem euangelicum,
 ut hac fuga non tam consultum sit incolumitati apostolo-
 rum, quam Euangelio propagando. Lystris autè erat uir
 quidam debilis pedibus, adeo ut perpetuo sederet impotens
 ambulandi, claudus ab utero matris, ita ut per omnem ui-
 tam nunquam ingredi pedibus ualuerit. Hic admixtus mul-
 titudini, audiebat Paulum de Christo loquentem. Paulus
 autem intuitus hominem, & ex ipso uultu perspiciens ara-
 dorem & uotum illius, quod consideret se per nomen Ie-
 su prædicati, membrorum integritatem assequi posse, dixit
 clara uoce: Erige te in pedes, simulq; cum dicto exi-
 iit claudus & ambulabat. Porro multitudo quum uidis-
 sent rem tam prodigiosam (nam claudus erat omnibus
 notus, & simplici uerbo subito restitutus est homo) sub-
 latis in altum uocibus Lycaonice, dicebant: Dij sumpta
 homi

hominum specie descenderunt ad nos. Ea persuasio magis infederat animis Lycaonum, ob fabulam de Ioue & Mercurio, quum homines esse uiderentur, à Lycaone exceptis hospitio, unde nomen sortiti uidentur Lycaones. Barnabam itaq; qui singularem quandam auctoritatem præ se ferebat, appellabāt Iouem. Paulum uerò Mercurium, quòd is esset dux sermonis, propterea quòd gentes crederent Mercurium esse deorum nunciū, & eloquentiæ præsidē. Quin & sacerdos Iouis, qui habitabat in suburbio ciuitatis Lystrensis, & tauros & coronas adferebat ad fores ædium, in quibus erant apostoli, ut illis sacrificaret. Nam taurorum cæde credebant potissimū delectari Iouem. Coronis autem sacris solēt ornari tum sacrifici, tum uictimæ. Comitabatur autem promiscua hominum multitudo. Ita Paulus & Barnabas, ubi rei causam sciscitati didicissent, quòd ipsis pro dijs habitis diuini honores pararentur, nō tulerunt tantam impietatem, ut honor deo debitus transferretur ad homines, sed conscissis ex Iudeorum more tunicis profilierunt ad multitudinem, clamātes ac dicentes, Viri, quur ista facitis? Nos non sumus dii, sed homines, uobis similes mortales, ijsdem miserijs, quibus uos obnoxij: adco non expetentes à uobis hunc honorem, ut potius in hoc uenerimus ad uos, quo nobis autoribus ab istis falsis dijs, quos profanis sacris hæctenus colitis, qui uel homines sunt uita defuncti, uel statuæ inanes, uel demones noxij, conuertamini ad deum uerum ac uiuum, qui condidit cælum ac terram & mare, & quicquid cælo, terra mariq; continetur. Non est enim nisi unus deus omnium conditor & gubernator. Is nunc postulat cognosci coliq; ab uniuersis orbis nationibus, ut omnes per illum salutem æternam consequantur. Nam superioribus seculis, ueluti dissimulans

mulans, passus est omnes gentes suo quanq; more uiuere,
 ut posteaquam cognitum esset homines suis ipsorum præ=
 sidijs non posse saluos fieri, omnes per fiducia in deum ac
 per Euangelium filij ipsius seruantur. Quanquam autē
 pleriq; mortales essent à uero deo per errorem alieni, ua=
 ria rerum simulachra pro deo, aut res conditas pro condi=
 tore colentes, tamen non statim exercuit in illos iustam ul=
 tionem, nec destitit illos perpetua sua beneficentia ad sui
 cognitionem & amorem prouocare. Nam qui mundum
 condidit in usum hominū, idem è cœlo demissa pluuiæ scæ=
 cundat terram, facitq; ut annuus prouentus uberem co=
 piam omnium rerum ad uitam hominum facientium pro=
 fundat, ut affatim ciborū uario nos genere reficiat, & ui=
 ni liquore exhilaret corda nostra. Nec enim hæc benefi=
 cia debetis dijs uestris, quos hætenus colitis, Ioui, Cereri,
 aut Libero, sed deo illi quem uobis prædicamus. Hæc quæ
 loquerentur apud populū apostoli, uix cōpescuerunt mul=
 titudinem, ne ipsis immolarent uictimas. Dum hæc agun=
 tur Lystris, superueniunt quidā ab Antiochia Pisidiæ &
 Iconio, Iudæi genere, sed Euāgelio rebelles: qui quū mul=
 titudinem in suā pertraxissent sententiā, ut in apostolos
 fieret impetus, id quod Iconij tentauerant, lapidatū Pau=
 lum extraxerunt è ciuitate, credentes eum esse mortuū. Hæ=
 uidelicet sunt rerum humanarū uices. Paulo antè pro dijs
 habitis parabantur hostiæ, nunc lapidatus abiicitur Pau=
 lus. Ob id autē huic erant infensiores, quod eloquētia sua
 plurimos alliceret ad Christū. Abiectū ac pro mortuo re=
 lictū, circumdederunt discipuli curaturi funus. Paulus autē
 reuersus ad se surrexit, et clam ingressus est ciuitatē, ac po=
 stridie profectus est un à cum Barnaba in Derben, quò pri=
 mum ire decreuerant. Quumq; in hac ciuitate prædicasset
 Euange

Euangelium, multaq; docuissent, ueluti iactō semine ser-
 monis euangelici, reuersi sunt Lystram, Iconium & An-
 tiochiā, confirmantes animos discipulorū, quos ad Chri-
 stum conuerterant, & exhortantes eos ut perseuerarēt in
 fide, nec ullis terroribus abducerentur à fiducia, quam se-
 mel collocassent in domino Iesu, nec offēderentur quōd
 audissent Paulum Lystris esse lapidatum, quoniam hanc
 uiam suis ostēdisset Christus: ut per multas afflictiones in-
 trarent in regnum cœlorū. Adeo magis sollicitus erat Pau-
 lus, ne per occasionem malorum, quæ ipse patiebatur ab
 impijs, imbecilles alienarētur à Christo, quā doleret sua
 causa: exemplum interim exhibēs episcopis, ut gnauos a-
 gricolas imitando, non sat habeāt plantasse aut seminasse,
 sed aduigilent etiam, ut quod prouenire cœpit, feliciter
 adolescat. Quoniam autem Euangelij profectus id postu-
 labat, ut apostoli per uarias regiones uagarentur, dele-
 ctos populi suffragijs per singulas ciuitates presbyteros,
 præfererunt illis, ut absentium apostolorum uices gere-
 rent, factaq; communi deprecatione tum ieiunio commen-
 dauerunt illos domino, ut in illo proficerent, quem semel
 essēt professi. Hæc acta sunt Antiochiæ, quæ est in Pisidia.
 Ea regione peragrata, simili modo peragrarūt & Pāphy-
 liam, ubiq; seminantes Euangelium, ubi seminatiū non fue-
 rat: & confirmantes eos, qui semel crediderant, donec re-
 dirent Pergam. Et hic rebus ordinatis, peruenerunt Atta-
 liā: ea ciuitas est Pamphylia littoralis. Hinc soluerunt rur-
 sus Antiochiam Syriæ, unde primum soluerant delegato
 à senioribus munere prædicandi Euangelij inter gentes,
 ac per impositionem manuum, precatōnem & ieiunium
 commendati fuerant gratiæ dei, ut illius præsidio felici-
 ter cederet, quod auspiciabantur. Huc igitur quum sese re-
 cepissent,

cepissent, uelut rationem eorum quæ gesserant reddituri, conuocata congregatione credentium, retulerunt omnia quæ deus cū ipsis egisset, ostendentes quòd dei fauor adfuisse ipsorum conatibus, qui gentibus aperuisset ostium fidei, per quam absq; legis onere salutem assequantur.

C A P V T X V.

Commorati sunt autē Paulus & Barnabas multo tempore cum discipulis Antiochiæ, quòd in urbe celeberrima esset numerosa congregatio credentium ex uarijs hominum generibus conflata, quæ in dies reddebatur numerosior. Illic autem apostoli gaudebant commorari diutius ubi fructus erat copiosior: quoniam Hierosolymitæ ceteriq; qui eam Syriæ partem incolunt, quæ proprie Iudæa dicitur, tenaciores erāt legis Mosaicæ quàm ceteri, quòd longius abessent à commercio gentium: quodq; templo uiciniores, minus ferebant gentes ad Euangelij consortium recipi sine legis obseruatione, quam nō intelligebāt prodita luce ueritatis abrogādam, quod ad umbras, figuras et cæremonias attinebat. Huius generis erāt circūcisio, sabbatorum otia, delectus ciborum, festi dies, uestium discrimina, uota, ieiunia, fuga morticinorum, quæ omnia crasso populo erant ad tempus indicta, ut assuescerent obedire deo, donec per Euangelium prodita ueritatis clarissima luce, rerum umbræ cederent. Proinde qui non intelligebant legem esse spiritualem: contendebant id quod erat à deo præscriptum, à patribus traditum, à maioribus tot seculis obseruatum, perpetuū esse debere. Hæc persuasio non tam nascebatur ex malicia, quàm ex superstitione legis, quam dum ualde student seruare, subuertunt. Nam hic zelus primum instigarat & Paulum aduersus Christianos. Itaq; quum rumor eorū quæ gerebantur Antiochiæ, ubi ex pu-

blico cōsensu Paulus & Barnabas profecti in Cyprū, & inde in Pamphylia, palām sine delectu prædicassent Euangeliū, & Iudæis & profelytis & gētibus, nullā exigentes legis obseruationem, permanasset Hierosolymā usq; quidam è Iudæa uenerunt Antiochiam, nouam inuidentes doctrinam, à Pauli Barnabæq; doctrina diuersam. Dicebant enim his qui ex gentibus crediderant: Nisi circūcidamini iuxta ritum à Mose præscriptum, non potestis salui fieri. Hoc erat initium pugne, legis carnē mordicus tenentiū, aduersus eos, qui synceram ac spiritalē Euangeliū libertatē sequebantur, quæ contentio nunquam non est inter Christianos futura. Et ideo deus hęc exoriri passus est, quo magis intelligerent omnes Christi discipuli, quā exitialis res sit, cæremonijs nixa religio. Horum doctrinæ, in speciem religiosæ, re ipsa perniciosissimæ, quum Paulus & Barnabas, uelut euangelicæ libertatis strenui propugnatores, fortiter resisterent, orta est uehemens seditio, dū apostoli synceritatem euangelicæ doctrinæ, quæ spiritalis est, testimonijs prophetarum fortiter tuentur aduersus supersticiosos legis assertores: dumq; hi contrā studio legis à maioribus traditæ, conantur gentes sub idem iugum trahere, nescientes interim, quanta contumelia Christū afficerent, cuius gratiā crederent præsidio legis egere. Etenim qui legis erat autor, idem poterat abrogare legem. Tametsi non abrogat, qui perficit. Hoc bellum multo perniciosius erat Euāgelio, quā Herodis, aut aliorū principū sæuitia, propterea quòd uerā pietatē falsa pietatis imagine oppugnabat. Itaq; ne discordiæ malū glisceret, cōuocato discipulorū concilio, uisum est, ut Paulus & Barnabas alijq; ex hoc numero nōnulli proficiscerētur Hierosolymā ad Petrū aliosq; apostolos ac presbyteros

teros, qui tū ueluti metropolim ecclesiarum Hierosolymæ moderabātur, ut illorū autoritate quæstio nata dissolueretur. Nam adhuc autoritas præcipua manebat in eo loco, unde primū prodierat euangelica doctrina, ac penes eos, qui ex delegatione Iesu Christi prædicationē primū fuerant auspiciati. Paulus itaq; & Barnabas profecti sunt, honoris gratia deducēte illos discipulorū multitudine. Cūq; facerent iter per Phœnicē ac Samariam, narrabant ubiq; quomodo gentes sese conuertissent ad deum. Adco nō dissidebant factis suis apostoli, ut ultro passim commemorarent: nec hoc animo proficiscebantur Hierosolymā, ut ex apostolis discerēt, recte ne fecissent hactenus, an secus, sed ut maiorū autoritate tumultus infirmorum cōpesceretur. Quotquot autem in his regionibus crediderāt Euāgelio, magno afficiebantur gaudio, tantum aberat ut Iudæorū exemplo mouerent seditionem. Porrò ubi peruentum esset Hierosolymam, Paulus & Barnabas, unā cum suis comitibus humaniter excepti sunt à cōgregatione, quæ erat Hierosolymis: similiter & ab apostolis ac senioribus, quibus cōgregatis exponebāt omnia, quæ deus gesserat per ipsos inter gentes. Ea res quū pleræq; multitudini probaretur, exorti sunt quidā è secta pharisaica, qui crediderāt Euāgelio: sed sic, ut arbitrarentur Euāgelij gratiā absq; legis adminiculo non conferre salutem. Proinde neminem gentium ad Euāgelij consortium admittendum, nisi prius imposito legis Mosaicæ iugo, à quo gentes uehementer abhorrebant. Caterum pharisei præ cæteris uideri studebant legis tenaciores. Hi ueluti legis doctores assuebant eos, qui ex gentibus erant recepti, circumcidendos esse, atq; eisdem præcipiendum ut seruarent legem Moysi, non intelligentes, legem à nullis æque uiolari, atque

ab his qui studio carnis negligunt spiritum legis. Hic rursus orto tumultu (quàm seditiosa res est superstitio?) conuenerunt apostoli simul cum senioribus, consulturi quid hac in re statuendum esset. Quùm enim essent auidissimè lucrari dominici, metuebant ne pleriq; ex gentibus odio legis alienarentur à Christo. Rursus non arbitrabatur probabilem causam esse dandam Iudæis, qui legis uenerationem à maioribus traditam, altius imbiberant, quàm ut subito posset reuelli, ut ab Euangelio desciscerent, quasi pugnantem cum lege sancta. Quumq; hinc atq; hinc probatis testimonijs & argumentis, incanduisset disceptatio, Petrus asurgens hunc in modum loquutus est: Viri fratres, quid uos disceptatis ueluti de re dubia? quasi penderet ab hominum arbitrio probare uel improbare, quod iam deus ipse probauit. Vos ipsi scitis, quòd ante annos aliquot hoc idem mihi accidit in Iudæa, quod nunc in gentium regione factum calumniamini. Quum enim ob Cornelium cum sua familia baptizatum, simile murmur esset natum inter uos, exposui uobis rem omnem, quomodo non autoritate priuata sed iussu dei adierim Casaream, ut gentibus etiam predicarem Euangelium dei, cui credentes salutem assequerentur. Quum autem essent incircuncisi, qui tum audiebant sermonem euangelicum, & ab obseruatione Mosæicæ legis alieni: tamen deus, qui non æstimat hominem ex habitu corporis, sed ex affectu cordis, quod ille solus nouit, manifesto testimonio declarauit sibi probari fidem illorum, inter audiendum effuso in illos spiritu sancto, sic, ut linguis loquerentur, quemadmodum & nos, etiã antequam à uobis baptizaretur: nihil discriminis faciens, quod ad Euangelij gratiam attinet, inter illos incircuncisos, & nos Iudæos. Nã fide purificauit illorum corda, palam declarans nobis

nobis hanc gratiam non esse collatam præsidio legis, sed commedatione fidei. Nec enim deus injundit spiritum suum impuris. At illi nihil habebant præter simplicem credulitatem, quum in illos ueniret spiritus sanctus. Nunc igitur quum deus palam declararit uoluntatem suam, ut gentes absque legis onere per solam fidem reciperentur ad Euangelij consortium, quum uos deum timentes prouocatis illum, dum præter illius uoluntatem conamini tam graue legis iugum imponere ceruicibus discipulorum, qui hactenus legi non assueuerunt, quod neque patres nostri, neque nos sub lege nati portare ualuimus? Quis enim nostrum legem seruauit ad unguem? Non igitur est quod ex obseruatione legis speremus salutem, sed confidimus nos fore saluos per gratiam domini nostri Iesu Christi, hac in parte nihilo potiores gentibus, quibus idem donum uoluit impartiri gratis, quod nobis item gratis impartijt. Hac oratione Petri corerecta est tumultuosa disceptatio inter phariseos, et diuersa sentientes. Itaque multitudo quieta, post audiuit Barnabam et Paulum exponentes, quod miraculis ac prodigijs per ipsos inter gentes editis, deus testificatus esset sibi placere, ut gentes ad Euangelij consortium, absque legis onere reciperentur, quemadmodum et ante Petro in Cornelij domo prædicante Christum, misso spiritu sancto declararat animum suum. Hi quum fine dicendi fecissent, Iacobus cognomento Iustus, et frater domini dictus, in quem apostoli tum præcipuam autoritatem transtulerant, assurgens, illorum orationem approbauit, hunc in more uerba faciens: Viri fratres, quonia ceteris qui dixerant, præbuisis silentium, præbete et mihi dicturo, quod factu uidetur optimum. Simon Petrus narrauit modo quod nos omnes scimus esse uerissimum, quemadmodum per ipsum primum deus misertus humani

generis, respexerit calamitatē gentiū idolorum cultui de-
 ditarum, ut ex his quoq; qui uidebātur non esse populus,
 sumeret sibi populum acceptum, unā nobiscum inuocan-
 tem nomen ipsius. Quod per Petrū cœpit deus, id per Pau-
 lum & Barnabā latius prouexit. Quod autē ab his factū
 audimus, id olim futurū prædictū est uaticinijs propheta-
 rum, quorum Amos ita loquitur sub persona dei: Post hæc
 reuertar, & instaurabo tabernaculum David, quod colla-
 psum est, ac ruinas eius edificabo denuo, & erigam illud,
 ut requirant qui reliqui sunt homines dominum, omnesq;
 gentes super quas inuocatū est nomen meum, dicit dom-
 nus faciens hæc. Quicquid deus pollicetur se facturū, hoc
 absq; dubio facit. Antequā enim mundus esset cōditus, illi
 definitū erat, quid quo tēpore facturū esset. Non potest
 autem nō esse optimum, quicquid ille statuerit. Quoniam
 autem uidemus hoc nunc fieri, quod ille promisit, ego cen-
 seo non esse repugnandū uoluntati diuinæ, nec obstrepen-
 dum esse his, qui ex gētibus conuertuntur ad cultum ueri
 dei: nec eis imponendū onus legis, quā euangelica fides o-
 mnibus sufficiat ad salutē. Tantū admoneantur, ut ob im-
 becilles, quibus nondū persuaderi potest, idolū nihil esse:
 & idolis immolatā carnē, nihil differre à carne qualibet,
 quæ uenditur in macello: & ob quosdā, qui scortationem
 ideo non credūt esse peccatū, quod uulgo fiat, nec legibus
 humanis puniatur: abstineant ab inquinamentis simula-
 chrorum: nec immolantes, nec uescētes ex his quæ sunt im-
 molata, abstineant à scortatione. Rursus ob Iudæos que-
 dam supersitiosiores, quibus nondū persuaderi potest, o-
 mnia mūdis esse mūda, abstineant ab animāte suffocato et
 sanguine, nō quod hæc res faciāt ad salutē animi, sed quod
 charitas hortetur, ut ad tempus mos geratur imbecillitati

fratrū quorundam, donec proficiant ad perfectiora, itaq;
 mutuis obsequijs alatis inuicem fraternā concordia. Nec
 est metuēdū Iudæis, ne Moses antiquetur: habet enim ille
 iam olim à priscis seculis, qui prædicent ipsum in synago
 gis, ubi singulo quoq; sabbato legitur ex more. In hanc
 sententiā quū ab omnibus itum esset pedibus, uisum est a
 postolis ac senioribus, simulq; toti congregationi, ut ex
 eo numero deligerentur aliquot, qui Paulum & Barnabā
 Antiochiam comitarentur. Delecti sunt autem duo specta
 tæ probitatis, Iudas, cui ob morum sanctimoniam cogno
 mentū additum est Iusti, & Silas, ambo primariā integri
 tatis laudem obtinentes inter fratres. His tradiderunt cum
 mandatis epistolam in hanc sententiā: Apostoli & senio
 res ac fratres ex Iudæis ad Christū conuersi, his qui sunt
 in Antiochia, & in Syria ac Cilicia ex gentibus ad Chri
 stum conuersi, salutem. Quoniā accepimus, quòd quidam
 hinc profecti Iudæi, uelut à nobis missi, perturbauerint
 uestrā tranquillitatē, qua fruebamini in consensu Euan
 gelij, noua doctrina labefactantes animos uestros, iuben
 tes uos circumcidi, ac seruare legem, quum illis nihil tale
 mandauerimus: uisum est nobis ex sententia coetus conuo
 catis in unum, delectos ex nobis uiros mittere ad uos, unā
 cū Paulo & Barnaba, iure nobis charissimis, utpote qui
 uitā suā periculis exposuerunt pro nomine domini nostri
 Iesu Christi. Misimus itaq; Iudam ac Silam, probatissimæ
 fidei uiros, ex quorum fideli relatione poteritis eadē co
 gnoscere quæ scribimus. Horum summa hæc est: Visum est
 enim spiritui sancto, & huius instinctu nobis consentien
 tibus, ne quid oneris uobis addatur, præter hæc quæ uisa
 sunt necessaria. Primum uidelicet ut abstineatis ab his,
 quæ sunt simulachris immolata, ne uescentes uideamini
 superstitioni

superſtitioni, quã ſemel abnegatiſtis, conſentire. Deinde ut tẽperetis à ſanguine animãtis, & à pecude ſuffocata, quibus lex ueſci prohibet. Poſtremo ut abſtineatis à ſcortatione, quam gentes ſibi putant eſſe licitam. Ab his ſi temperaueritis, bene faciẽtis. Valete. His ita peractis, dimiſi ſunt cum literis ac mandatis: qui quũ perueniſſent Antiochiã, congregata multitudine reddiderũt epiſtolam. Quæ cum eſſet apud omnes recitata, gauiſi ſunt tanta conſolatione, quòd ad ipſorũ animos, apoſtolorũ, ſeniorum, ac multitudinis Hieroſolymitarum autoritas acceſſiſſet. Iudas autem & Silas, quum eſſent & ipſi propheta periti ſacrarũ literarum, quod deerat epiſtolæ, iuxta mandatũ apoſtolorum ſuppleuerunt: copioſoq; ſermone exhortati ſunt fratres, & confirmarunt animos illorum, ut in bene cœptis perſiſteret. Hic igitur aliquandiu commorati, dimiſi ſunt à fratribus cum pace, data illis facultate redeundi ad eos, à quibus fuerant miſi. Quoniam autẽ Silæ uiſum eſt ibi remanere, Iudas ſolus reuerſus eſt Hieroſolymam. Interim Paulus quoq; & Barnabas commorabantur Antiochiæ, docentes promiſcue Iudæos & gẽtes, & omnibus annunciantes ſalutem, quæ gratis offerretur credentibus Euan-gelio, hoc eſt, ſermoni dei. Poſt dies autem aliquam multos ſubiit animum Pauli cura diſcipulorũ, quos in Cypro reliquerat, ac Pamphylia. Dixitq; Barnabæ collegæ ſuo: Reuiſamus fratres per omnes ciuitates, in quibus prædicauimus ſermonem domini, ut inſpiciamus quomodo ſeſe habeant. Placuit hoc conſiliũ Barnabæ, ſed eius proſectionis comitem eſſe uolebat Ioannẽ cognomento Marcũ, quem ſecum prius eduxerant eò profiſcipientes. Qua quidem in re Paulus ab illo diſſentiebat, exiſtimans cum tum non eſſe recipiendum in eius negocij conſortium, qui pridem

ſua

sua sponte defecisset ab ipsis nondū expleto negotio, qđ insituerant, & è Pamphylia renaugasset Antiochiam. Hęc disceptatio usq; adeo inter eos incaluit, ut quū neuter alteri uellet cōcedere, uterq; ab altero seiungeretur. Non quòd inter tantos apostolos ulla intercederet amarulētia, sed uterq; cōtendebat obtinere, quod arbitrabatur expedire negotio euāgelico. Atq; interim nobis exemplū parabatur, ne statim existimemus damnandū, quod à nostra disidet sententia. Non obest sentētię uarietas, modo concors sit animus ad prouehendū Euāgelium. Ex apostolorum autē disidio deus illud procurabat, ut segregatis duobus ducibus, latius etiā proferretur Euangelium, quàm si perseuerassent in pristino collegio. Itaq; Barnabas, adiuncto sibi Marco, nauigauit in Cyprū, ubi natus erat. Paulus uerò ascito sibi Sila, qui deo uolente in hoc resederat Antiochię, ne Paulo deesset collega grauis, & autoritate præditus, dimissus à fratribus, & cōmendatus gratię dei, profectus est quocūq; uocaret spes ostēsa profectus euangelici. Feragrabat autē Syriā ac Ciliciā, in qua natus erat & ipse, ubiq; cōfirmans cœtus discipulorū, quos illic parauerat, et augēs qđ instituerat: præcipiēs illis, ut qđ apostoli senioresq; statuissent Hierosolymis de fugiēda simulachrorū cōmunionē, de scortatione, suffocato & sanguine seruarent, alioqui liberi à Mosaicę legis onere. His in Cilicia peractis, rursus peruenit Derben, deinde Lystrā.

CAPVT XVI.

ET ecce illic discipulus quidā, ex re nomē habens, dictus Timotheus, quasi dicas, deo preciosus, natus ex impari matrimonio. Nam matrē habebat uiduam, quę ex Iudaismo uenerat ad Christum, patrē habuerat ethnicū. Huius Timothei probitas, omnium fratrum testimonio

prædicabatur, qui Lystris agebāt, & item Iconij. Paulus
 itaq; nihil aliud sitiens, quàm per omnē occasionē in dies
 latius proferri regnū euangelicū, undiq; uenabatur huic
 idoneos negotio, non aliter quàm ambitiosi reges, in hoc
 intenti, ut ditionis suæ terminos proferāt, nihil magis ha-
 bent curæ, q̄ ut duces ac præfectos rebus gerendis aptos
 asciscant. Porro non satis est ducem euangelicū mediocri-
 bus dotibus esse præditū, nec satis est inculpatis esse mori-
 bus, sed oportet etiam honorū omnium testimonio cōmen-
 datū esse, ne rumor malus, etiamsi uanus sit, officiat euan-
 gelico negotio. Timotheū igitur & insigniter probū, &
 omniū probatorum testimonio cōprobatū, Paulus cupie-
 bat habere suæ perfectionis comitē. Atq; hunc sibi adiun-
 ctum circumcidit, non quòd crederet circumcisionē confer-
 re salutē, quam sola fides adferebat: sed ne quid tumultus
 oriretur à Iudæis, quorum in illis regionibus erat magna
 multitudo, maluit in Timotheo admittere iacturam pelli-
 culæ, quæ nec addita facit sanctiorē, nec detracta peiorē,
 quàm hac occasione Iudæos, quorū pertinaciā nouerat, a-
 liciores reddi ab Euangelio. Decretū apostolorū, quod
 Hierosolymis præsentē Paulo factū erat, liberabat gētes
 ab onere legis. Totius autē legis professio quasiq; symbo-
 lum erat circumcisio. Iudæi uerò nondū erant palàm libe-
 rati ab onere legis, quā oportebit paulatim aboleri. Itaq;
 quoniam cōstabat omnibus Timotheum matre Iudæa esse
 natum, patre ethnico, & ex patris autoritate nō fuisse cir-
 cuncisum, perspiciebat Paulus utcūq; probabili de causa
 tumultuatuos Iudæos, si Timotheus semijudæus natus,
 absq; circumcisione nō solum admissus esset ad Euangelij
 cōsortium, uerumetiā ad doctoris euangelici munus ascis-
 sceretur. Hoc Euangelij prouehendi studio, ei tempori
 dedit

dedit Paulus, tranquillitati consulens omnium, qui Christum pacificum fuerant amplexi. Nec hoc solum fecit, uerum etiã per quas cunq; ciuitates faceret iter, ne quid offenderentur Iudæi, tradebat ijs, qui ex paganismo uenerant ad Christũ, ut seruarent ea, quæ Hierosolymis erãt decreta ab apostolis ac senioribus: cuius rei gratia legati fuerãt Antiochiam Iudas & Silas. Aderat Pauli conatibus fauor diuinus. Nam ecclesiæ discipulorũ & confirmabantur in fide euãgelica, & in dies auagescebant, accrescente numero credentium. Quum autem peragrassent Phrygiam & Galatiam, Asiæ minoris regiones, nõ sine magno fructu, tametsi gens esset magnopere crassa barbaraq; cuperẽtq; proficisci in eam partem, quæ propriè dicitur Asia, uetiti sunt à spiritu sancto ibi loqui sermonẽ euangelicum. Atq; illi paruērunt occulto dei consilio, cui nõ decet hominem reluctari. Itaq; mutato cõsilio, flexerunt iter ad Mysiam cui proxima est Asia propriè dicta. Inde tentabant proficisci in Bithyniam, reflectẽtes ad septentrionẽ. Erat enim illa celebris Romanorũ prouincia: & ideo sperabant illic amplum lucrum. Sed incertũ, qua de causa non passus est spiritus Iesu, cuius ductu agebantur, illuc proficisci. Itaq; reflectentes ad occasum, peragrata prius Mysia, uenerunt Troadem. Ea ciuitas est littoralis Phrygiæ, eadem dicta Antigonia. Ibi Paulo per quietẽ ostensa est uisio, quæ doceret, quò deberet proficisci. Visio uerò talis erat: Adstabat illi uir quidam specie cultuq; Macedonis, qui deprecabatur illum, dicens: Proficiscere in Macedoniam, ac succurre nobis. Is erat angelus illius regionis protector. Eam uisionem simulatque uidit Paulus, qui iam semel atque iterum prohibitus fuerat à spiritu sancto prædicare sermonem euangelicum, gauisi sumus illius comites. Nam

& ego

Et ego qui hæc scribo, tum comes eram illius peregrinationis, statimq; curauimus, ut proficisceremur in Macedoniam, certi, quod eò uocasset nos dominus, ut illis prædicaremus Euāgelium, ac rem deo fortunante successuram. Itaq; soluētes Troade, præternauigata Chersoneso, peruenimus ad insulā Samothracen Thraciæ oppositā. Atq; hinc proximo die Neapolim, quæ ciuitas est maritima in cōfinio Thraciæ & Macedonia. Hinc Philippos. Ea ciuitas colonia prima occurrit à Neapoli petentibus Macedoniam. In hac ciuitate cōmorati sumus dies aliquot expectantes occasionē auspicandi negotij, cuius gratia ueneramus. Porrò die sabbati egressi sumus ciuitatē, in locum qui erat extra portas, uicinus fluuius, ubi solebat esse conuentus hominū ad precandum. Hic sedentes loquebamur mulieribus, quæ eò cōuenerant, annunciantes illis Iesum Nazarenum. Inter has erat una religioni dedita, nomine Lydia, purpurarū uenditrix, oriūda è ciuitate Thyatirorum. Ea est Lydiæ regionis. Inter multas autē quæ Paulum de Christo discentē audiebāt, huic deus aperuit cor, ut animum aduerteret ad ea quæ dicebātur à Paulo. Itaq; posteaquam accepisset baptismum unā cum sua familia, deprecata est Paulū et illius comites, dicēs: Si me iudicastis hoc honore dignam, ut per baptismum ac doctrinam uestram in Euangelij consortium receperitis, habete mihi uicissim hoc honoris, ut diuertatis in domum meam, nec aestimetis me ut ethnicam, qualis modo fui, sed qualis nūc per fidem euangelicā uestro ministerio facta sum. His precibus coëgit apostolos, ut apud ipsam aliquandiu diuersarentur. Interim uerò doctoribus euangelicis exemplum præbitum est, ut nec refugiant officium ultrò delatum ab his, qui nuper conuersi sunt ad Christum, si prompte &

perseueranter offerant: ne uideantur illos parum pro suis agnoscere, nec rursus ingerant sese illis, ne uideantur pro communicata doctrina euangelica præmium repossidere. Sed qui spirituale beneficiũ accepit, debet benemeritos ad corporale beneficium recipiendum, si forsã opus sit, cõpellere. Accidit autem, ut euntibus nobis ex more ad præcationem, occurreret nobis puella quædam habens spiritum Pythonis, quæ diuinando magnificũ quæstum adseuebat dominis suis. Hæc affectata Paulum ac nos, clamabat dicens: Isti homines serui sunt dei altissimi, qui annunciat uobis uiam salutis. Id quũ faceret diebus cõpluribus, Paulus agre ferens, ne uideretur agnoscere laudem à phanatica puella tributam, cõuersus ad illã, dixit spiritui: Impero tibi per nomen Iesu Christi, ut discedas ab ista. Ac protinus exijt spiritus. Porro domini puellæ, uidentes sibi perisse quæstum suũ, apprehensum Paulũ & Silam, pertraxerunt in forum ad primores ciuitatis, et sistentes illos apud magistratus, accusarunt eos, dicentes: Hi homines aliunde profecti perturbant hanc ciuitatẽ, quum sint Iudæi, & inuehant nobis peregrinam religionẽ, nouaq; instituta, quæ nobis fas non est neq; recipere, neq; exercere, quum uiuamus legibus Romanorum, quæ uctant recipere peregrinos deos, aut nouos deorũ cultus. His auditis, quoniam inuisum erat apud illos Iudæorum nomen, populus cõcursu factõ ferebatur in apostolos: ac magistratus, quo populo furenti satisfacere, discipulis illorum tunicis iusserunt uirgis cædi. Nec hac pœna cõtenti, posteaquam illis impegissent multas plagas, coniecerunt eos in carcerem, mandantes carcerario, ut diligenter seruaret eos. Qui quum tale mandatum accepisset, quò tutior esset, detrusit illos in carcerem interiorẽ: nec hoc contentus, strinxit pedes

pedes eorum ligno. Hæc erant auspicia Macedonica prædicationis. Semper autē aut quæstus, aut ambitio, aut superstitio rebellat Euangelio. Porro quū atrocissime sæuit mundus in mēbra Christi, tum maxime adest cœleste solatium. Media nocte Paulus & Silas, obliti uerberū, obliti carceris, precabantur, & hymnos canebant deo, gratias agētes illi, quòd famulos suos dignaretur hoc honore, ut ob ipsius nomen hæc pateretur. Cæteri uerò, quos idē carcer habebat, audiebant illos lætis uocibus modulantes laudes deo, & filio illius Iesu Christo, demirātes unde in rebus tam nō lætis tāta lætitia. Ac subito terræmotus factus est ingens, adeo ut totus carcer à fundamētis cōcuteretur, simulq; patefacta sunt omnia ostia carceris, & omnium uincula soluta sunt. Hoc tumultu experges factus carceris custos, quū accurrisset, ac reperisset omnia carceris ostia patefacta, atque hinc conijceret fugisse uinctos: memor quale mādatum accepisset à magistratibus, educto gladio parabat sibi necem cōsciscere, malens suapte manu perire, quàm post multa tormenta per carnificem occidi. Id Paulus etiam per tenebras cernēs, uoce magna clamauit, ut uel attonitum hominem redderet attentū, dicens: Caue ne quid tibi ipsi feceris mali, quando nihil à nobis tibi mali uenturū est. Sumus enim hic omnes, neq; quisquam nostrum effugit. Ad hanc uocem sibi redditus custos, iussit ministros adferre lumen: quumq; reprehendisset ita rem habere, cognouissetq;, rem non arte factam humana, sed potētia diuina: simulq; cōsiderans, quòd Paulus per tenebras uidisset, quid ageret, et quamobrē id ageret, intrauit in interiorē carcerē, & accidit ad pedes Pauli & Silæ: neglectoq; mādato quod acceperat à magistratibus, eduxit eos è carcere in locum cōmodiorē, dicens: Domini, quid mihi

mihī faciendum est, ut saluus fiam? Vult permutare salutē. Cōsuluī illorum uitae, uult & animae suae uitae cōsuli per illos. Aiunt illi: Crede in dominū Iesum, et saluus eris unā cū familia tua. Atq; inibi statim apostoli explicuerūt illis congregatis in unum doctrinā euangelicā. Vides nullum tempus, nullum locū non esse idoneum euangelicæ pietati. Tēterrimus ille carcer templū erat apostolis. Non obstabat intempesta nox illorū hymnis. In carcere prædicatur Euangelium, & præda attrahitur Christo. Carcer Euangelij cathedra est. Nec mora, statim custos catechumenus gratiam referre festinat catechistæ suo. Mox enim abduxit illos seorsum, & abluī plagas illorum. Nouerat hoc officij carcerarius. Deinde ablutus est ipse à plagis animi sui, simul cum tota familia sua. His ita gestis deduxit illos in ædes suas, ubi consueuerat interdū degere, & apposuit illis mensam, ut reficerent corpora sua. Post baptismū enim conuenit mensæ cōmunio. Ac sibi gratulatus est custos carceris, quòd tales uinctos habere contigisset, per quos crediderat Euangelio cum tota sua familia. Hæc noctu facta sunt. Vt autem diluxit, magistratus re diligentius perpensa, miserunt uiatores ad custodem carceris, mādantes ut Paulum & Silam sineret abire liberos. Custos his auditis, & suo, & apostolorum nomine gaudens, renunciauit hæc uerba Paulo, quòd magistratus iussisset illos abire liberos. Nunc igitur, inquit, quoniam res bene cessit, abite bonis auibus. Paulus autē cupiens & suam innocentiam reddere testatiore, & occasionem quærens pluriū etiam saluti consulendi, respondit nuncio: Quum se gloriantur esse Romanos & Romanorum legibus non liceat quenquam afficere supplicio, nisi auditum & conuictum, nos homines Romanos nec auditos, & indemnatos publicit

publicitus uirgis ceciderunt: & quasi parum id esset, cæfos coniecerunt in carcerē. Nunc suæ consulentes auctoritati, & nostrā grauantes innocētiam, postulant ut quasi nobis male conscij profugerimus è carcere, clanculū hinc nos subducamus. Nō ita fiet, sed ueniant ipsi, & quo iure coniecērūt nos in carcerē, eodē iubeant abire. Hanc orationē Pauli uiatores referūt magistratibus. Qui simulatq; audissent quòd essent ciues Romani, uenerunt ipsi ad Paulum & Silam, deprecatiq; sunt illos, ut ignoscere quod per populi tumultū, præter iuris Romani morem factum esset: & honoris gratia deducētes illos è domo cacerarij, rogabant ut ob tumultū populi uitandum, secederent è ciuitate Philippensi. His precibus obtemperarūt apostoli, & egressi de carcere, profecti sunt ad domū Lydiae, cuius hospitio fuerant usi, quæ cū tota familia receperat sermonem euangelicū. Hac igitur reliquisq; fratribus uisis consolati sunt eos, narrantes quid accidisset noctu in carcere, & exhortantes ut in eo quod cœperant, perseuerarent. Eo factō relictis Philippis, aliò profecti sunt.

CAPVT XVII.

QUum autem fecissent iter per Amphipolim & Apolloniā Macedoniae ciuitates, peruenerūt Thessalonicam. Ea est Macedoniae metropolis. Hic ob urbis celebritatem erat synagoga Iudæorum, atque hac occasione spes uberioris profectus ostēdebatur. Paulus igitur ex more suo ueniebat in conuentum synagoga, ac per tria sababata differebat apud eos, proferens è scripturis oracula prophetarum, & aperiens enigmata figurarum, & allegans testimonia legis: his que collatis cum his quæ gesta fuerant, docuit ita decretū fuisse deo, ut Christus pro salute mūdi sic pateretur, ac resurgeret à mortuis. Quoniam autem

autem omnia, quæ prædicta fuerant de futuro Messia per ora prophetarum, quæq; figuris fuerant adumbrata, congruerent in Iesum Nazarenum, docuit Iudeis non aliū Messiam esse expectandum, sed hunc esse Christum, quem annūciaret illis. Hæc quū Paulus tribus sabbatis disseruisset in synagoga, nonnulli Iudæorum crediderunt, & adiuncti sunt Paulo ac Silæ: quin & ex gētibus magna multitudo deum timentium credidit, & in hac mulieres primariæ non pauca. Contrà Iudæi quidam nimium studiosi legis Mosaicæ, quibus aliquādo fauerat Paulus, accēsi zelo, & adiunctis sibi circumforaneis aliquot uiris malis (talium enim opera opus est, quoties res per tumultum geritur) coacta turba concitauerunt ciuitatē. Ac per tumultū adorti ædes Iasonis, conati sunt Paulum & Silam producere ad populum. Quum autem ingressi domum nō inuenissent quos quærebāt, pertraxerunt ipsum Iasonē, cumq; hoc discipulos aliquot ad præfectos ciuitatis, uociferātes (sic enim olim actū est aduersus Christum) ac dicētes: Hi qui hætenus multis in locis concitarunt orbē terrarū, huc quoq; uenerūt, ut idē facerēt. Et hos tales clam excepit Iason. Atqui hi omnes, & qui talia molūntur, & qui talia molientes hospitio iuuāt, faciunt aduersus decreta Cæsaris, dicētes alium esse regē præter Cæsarē. Prædicāt enim Iesum quendā, ob hoc ipsum crucifixū à præside Cæsaris, quòd se faceret regē Iudæorū. Vide ut Cæsaris nomine hic quoque abusi sunt aduersus Euangelium. Hæc oratio audita cōmouit populū & præfectos ciuitatis, quæadmodum cōmouerat & Pilatū aduersus Christū. Tum enim clamabāt infelices Iudæi: Non habemus regē nisi Cæsarē. &: Si dimittis hūc, nō es amicus Cæsaris. &: Quicumq; se facit regē, contradicit Cæsari. Contrà, ueri Iudæi clamant: Nō habe

mus regem nisi Iesum Nazarenum. & Quicumq; Cæsari
 se dedit, non est amicus Christi. Solus enim ille regnū ob-
 tinet totius orbis. Cæterum quum Iason, ceteriq; fratres
 idoneam excusationem attulissent, dimissi sunt à magistra-
 tibus. Fratres autem ubi senserunt rem magnis odijs agi
 in Paulum & Silam, nihil contati, noctu clam emiserunt
 illos Berœam. Ea ciuitas est Macedonia, nō procul à Pcl-
 la patria Alexandri Magni. Sic fugiunt duces euāgelici,
 ut nihilo secius fugientes pugnent. Etenim simulatq; ue-
 nissent Berœã, ingressi sunt synagogam Iudæorum, nihil
 deterriti tot iam seditionibus à Iudæis concitatis. Hi uero
 generosiores erant Thessalonicensibus. Nam sermonem
 euangelicū receperūt summa cum animi promptitudine,
 quotidie uacātes scrutandis diuinis uoluminibus, ut cogno-
 scerent quemadmodum ea quæ didicerāt ex apostolorum
 narratione, conuenirent cum oraculis prophetarum ac fi-
 guris legis. Itaq; multi crediderunt Berœensium nō solum
 Iudæi, uerum etiam Græcæ mulieres honestæ, ac uiri non
 pauci. Porrò ubi rumor periulisset Thessalonicam ad Iu-
 dæos, qui illic cōcitauerant tumultū, quòd Berœæ prædi-
 catus esset sermo euangelicus à Paulo, quem expulserant,
 eò profecti sunt, suoq; more & illic concitauerunt multi-
 tudinem aduersus apostolos. Fratres ubi senserunt immi-
 nere periculum, protinus emiserunt Paulum, cui potissi-
 mum timebant, ut iret ad mare, cui uicina est Berœa. Silas
 autem & Timotheus remanserunt Berœa. Fratres uero
 qui deduxerant Paulū, ingressi cum illo nauim, perduxerunt
 eum usq; ad Athenas. Illic relicto Paulo, reuersi sunt
 Berœam, sed acceptis ab eo mādatis ad Silam & Timo-
 theum, ut quum primū liceret, eò sequerētur. Paulus itaq;
 tametsi solus esset, & collegas suos desideraret, tamen
 quum

quum uideret ciuitatem tam celebrem & eruditam dedi-
 tam esse simulachrorum cultui, incanduit in ipso spiritus,
 adeo ut non expectatis collegis, in synagogam ingressus,
 disputaret cum Iudæis ac religiosis. Præterea in foro disse-
 rebat cum omnibus, qui ipsum adissent, siue Iudæi essent,
 siue Græci. Inter hos erant Epicuræi quidã & Stoici, in-
 ter se longe dissidentes decretis. Nam Epicuræi summam
 felicitatem hominis uoluptate metientes, aut nullos credunt
 esse deos, aut illis nullam esse curam rerum humanarum.
 Stoici præter alia paradoxa felicitatẽ hominum solo mē-
 tis habitu metiuntur, quam illi uirtutem siue honestum
 appellant. Hi cum Paulo confliccati sunt, ueluti cum phi-
 losopho quopiam nouæ sectæ autore. Quum autem Pau-
 lus illis exposuisset philosophiam euangelicam, ab omni-
 bus philosophorum placitis longe dissonantem, quidã lu-
 dibrij causa dixerunt: Quid uult dicere spermologus iste?
 Nam hoc conuitio Græci notabant hominem inepte lo-
 quacem ac rabulam. Siquidẽ sapientia cœlestis uidebatur
 illis esse stulticia. Alij uero dicebãt: Videtur nouorum dæ-
 moniorũ genus aliquod inuehere, propterea quòd Iesum
 autorem salutis, & filium dei, ac resurrectionem mortuo-
 rum prædicaret. Athenienses enim ex Platonis doctrina
 dæmones deorum filios appellabant, quibus tribuebant
 quidem corpora, sed immortalia. Proinde quum in foro de
 Paulo uariarent sententiæ, uisum est illum abducere in
 uicium Martium. Is locus Athenis est celeberrimus, in quo
 nocturnis iudicijs causæ capitales cognoscebãtur. Conue-
 niebat autem is locus huic disputationi, quæ credentibus
 offerebat salutem, incredulis exitium. Dicebant enim: Li-
 cet ne scire, quod nam sit istud nouum doctrinæ genus,
 quod memoras? Quũ enim omne philosophiæ genus apud

nos tradatur, tu tamen noua quædã & hæctenus inaudita
 inuehis auribus nostris. Cupimus igitur ex te plenius disce
 re, quorsum ista tendant, quæ differis, aut quid sibi uelint.
 Quoniã autẽ ea ciuitas erat præter cæteras Graciæ ciui-
 tates disciplinarũ & eloquẽtiæ studio dedita, quò doctri-
 næ gratia plurimi ex omnibus orbis regionibus conflue-
 bant, & ciues Athenienses, & qui illic uersabãtur hospites,
 ad nihil aliud uacabãt, nisi ut audirent aliquid noui,
 aut discerẽt: idq; magis animi causa, quàm ut p cognitionẽ
 rerum euaderent meliores. Deus autem audius humanæ sa-
 lutis, more piscantium aut uenantium unumquenq; captat
 ex occasione rerum, quibus delectatur. Paulus itaq; qui no-
 uerat omnia fieri omnibus, & eloquentiã suam ad omnium
 mores attemperare, nactus theatrum suum, in medio uici
 Martij, circumfusa frequenti multitudine, sic exorsus est:
 Viri Athenienses, quum hæc ciuitas omni genere literarũ
 ac disciplinarum præ cæteris floreat, tamen animaduerto
 uos, quod ad religionẽ attinet, serè supersticiosiores esse,
 quum præcipua philosophiæ pars sit uera religio. Quum
 enim obambularem ut cognoscerem ritus & instituta ur-
 bis uestræ, considerans ea, quæ uos colitis ac ueneramini,
 inter cætera reperi quandã aram, quæ in titulo quẽ habe-
 bãt insculptũ, mentionẽ faciebat ignoti dei. Proinde fallũ
 tur, qui me dicunt inuehere nouos ac peregrinos deos,
 quin potius hũc ipsum, quẽ uos ignotũ colitis, id quod ille
 titulus aræ declarat, ego uobis annũcio, ut posthac religio
 sè colatis cognitũ, quẽ hæctenus superstiosè coluistis inco-
 gnitum. Is quum sit mēs quædã simplicissima, nusquã non
 præsens, sed sic, ut nulli includatur loco: non recte credi-
 tur habitare in tẽplis hominũ manu extructis, aut in sinu
 lachris mortalium arte confectis: neq; pie colitur uictimis
 pecudum,

pecudū, quasi ille uel eget uel delectetur ulla re, quæ ma-
 nibus humanis geritur. Is enim quum sit immensus in se,
 quūq; sit omnipotēs, quū sit summe felix ex suapte natu-
 ra, sic, ut nec lædi possit iniurijs hominū, nec humanis offi-
 cijs adiuuari, tamen quoniā summe bonus est ac beneficus,
 mundū hunc admirabile hominū causa cōdidit: & quic-
 quid mundo cōtinetur, instituit in humani generis usum.
 Quum igitur autor dominus & gubernator sit cœli ter-
 ræq;, & quicquid rerum in his continetur, nullo tamen ex
 his omnibus fruitur ipse, propterea quod illius felicitas æ-
 terna nullius boni desideret accessione, sed nobis hanc su-
 spiciendam fabricā prodidit, ut in ea uersantes homines,
 ex opificio tam admirabili perspicerēt, potentiā, sapienti-
 am, ac bonitatē opificis: & cognitum amarent, pieq; cole-
 rent, cuius beneficio tot cōmoditatibus fruerentur. Quod
 si ille superior est uniuersa mūdi machina, nec eget ulla re
 ex his quas condidit, quanto minus censendus est templis,
 signis, aut nidore uictimarū delectari? Animi puritate co-
 litur, ipse quum sit animus: nec moratur cædes taurorum
 aut ouium, qui omnibus uitæ est autor, uitam & habitum
 imparties omnibus quæ spirant. Vniuersum enim animā-
 tium genus ab illo conditū est, ac per illū uiuūt, suū quæq;
 genus fœtu propagantia. Sed his omnibus dominaturum,
 ex uno homine cōdidit uniuersum hominū genus, ut inco-
 lerēt per omnes terræ regiones, præscriptis unicuiq; uitæ
 spatijs, quæ nemo sibi possēt prorogare: ac distributis ter-
 ræ portionibus, quam quæq; incoleret natio. Errāt enim,
 qui mundū à deo cōditum, putant illius gubernatione de-
 stitutū, temere casuq; ferri, quum nihil omnino geratur in
 mundo neq; magnū neq; parū, nisi ex prouidentia con-
 ditoris. Quoniā autem iuxta suam naturam incomprehen-

sibilis est ingenijs humanis, corporum mole grauatis, constituit homines ratione præditos, ut aliud ex alio possint colligere, ex uisibilibus inuisibilia, ex singularibus uniuersalia, ex temporarijs æterna: ex his quæ sensibus percipiuntur, ea quæ non nisi intellectu comprehenduntur, in medio rerum omnium theatro, ut ex rebus conditis, quæ perspicerent oculis, contrèctarent manibus, sentirent utilitate, uestigarent ac scrutarentur conditorè: & quemadmodum cæcutientes, palpando tandem reperiunt id, quod uideri non potest, ita illi ex consideratione rerum admirabiliter conditarum, peruenirent ad aliquam dei cognitionem, quem uere cognouisse summa felicitas est. Quãquam non est necesse, deum in rebus extrarijs quærere, quum eum in nobis ipsis liceat inuenire, si modo se ipsum unusquisque contempletur, & in sese consideret opificis uirtutem, sapientiam ac bonitatem. Quum enim deus in orbibus cælestibus, in terra, in mari, in omnibus animantibus prodiderit uestigia quædam suæ diuinitatis, tamen in nullo mirabilior est, quàm in ipso homine. Quòd si quis sit hebetiore ingenio, quàm ut astrorum motus, maris æstus, fontium scatebras, amnium perennes cursus, ac cæterarum rerum abditas causas queat assequi, non procul abest deus ab unoquoque nostrum. Per ipsum enim omnes uiuimus, mouemur & sumus. Nec enim alij debemus quòd sumus aliquid, quàm ei, qui mundum hunc condidit ex nihilo: nec alterius beneficium est quòd spiramus, ilico morituri, si nos ille destituat: nec alij debemus, quòd uiui corporis membra suo quæq; officio funguntur, ut oculi prospiciant, pedes ambulent, manus operentur. Est igitur in unoquoque nostrum deus, qui per nos operatur, uelut opifex per organum ab ipso compositum. Refert autem homo deum,

non solum ut opus opificem, uerum etiam ut filius parentem, similitudine quadã & cognatione naturæ. Sic enim nobis proditum est sacris uoluminibus, quod deus Adamo humani generis principi corpus finxerit ex uida argilla, qua parte cognationẽ haberet cum cæteris animantibus; sed ore suo inspirauit huic luteo simulachro particulam auræ cœlestis, qua deum ipsum parentem propius referremus, & propter naturæ similitudinẽ facilius cum cognosceremus: quod cæteris animantibus datũ non est. Hoc uobis absurdum uideri non debet, quum quod mysticis literis proditum est, id quidam etiam uestratium poëtarum dixerunt: quorum est Aratus, cuius hoc est hemistichium in Phenomenis: Nam huius progenies etiã sumus. Non refert enim quod ille de Ioue loquitur, certe hoc quod Iouẽ appellat, summum deum, & omnium rerum parentem esse putauit, sed præcipue generis humani. Proinde quum simus genus dei iuxta mentis inditæ similitudinẽ, parum recte sentimus de parente nostro, si quum ipsi potissimum æstimemur homines ob inuisibilem nostri partem, quæ est ratio, credimus illum similem auro, argento, ligno aut lapidi hominis arte sculpto. Quid enim absurdius, quam quum homo tamen si nonnullam cognitionem habeat cum deo parente, tamẽ lõgissime absit a cognomine dei, ipsum manibus suis fingere posse statuã, quæ numen habeat? Debet autem esse multo præstantius quod pro deo colitur, eo qui colit. Iam homo quot nominibus præstantior simulachro, cui honores diuini tribuuntur? Primum hanc ipsam corporis speciẽ a deo accepit, deinde spirat, uiuit, mouetur & agit. Postremo mentis uigore similitudinẽ quandã habet cum deo parente. Nihil horum in statua. Quod si sit impium, hominem pro deo colere, quanto lõgius absit

à uera pietate, colere signum artificis arbitrio ex materia
 cōfectū, unde si libuisset, poterat & scamnū facere: quod
 adeo nullam habet cum deo similitudinē, qui est incorpo-
 reus, ut præter summam & imaginariam quandam speciē
 corporis, nihil habeat cum homine simile, ne micam quidē
 habens eius partis, qua homo dei gerit imaginē. Hæc con-
 tumelia quum sit atrox in deum, tamē pro sua erga genus
 humanū charitate non ultus est, sed uelut dissimulauit ha-
 tetenus ignorantiam hominum, donec ueniret tempus, quo
 decreuerat omnibus innotescere, omnemq; caliginē erro-
 rum discutere. Hoc tēpus nunc adest, quo denūciat omni-
 bus, ut ab errore pristino resipiscant. Resipiscētibus enim
 uult esse paratam ueniam, quæ posthac nō erit parata cō-
 tumacibus, eō quōd cōstituit diem, quo iudicaturus est uni-
 uersum orbem iusto exactoq; iudicio, quod nemini licebit
 effugere. Et ideo præmittit denunciationem, ne quis præ-
 texere possit ignorantia, & offert resipiscētibus ueniā, ne
 quis in deo desideret misericordiam. Ad utrunq; delegit ui-
 rum eximium Iesum Nazarenū, quem ideo misit in mun-
 dum, ut omnes per hunc ad ueri dei cultum conuerteren-
 tur: per eūdem iudicaturus incredulos, & huius doctrinæ
 rebelles. Hūc per prophetas suos multis retro seculis pro-
 miserat & seruatorem & iudicem. Et hactenus præstitit
 bona fide, quicquid promiserat. Sic natus est, sic docuit, sic
 afflictus et occisus est: deniq; sic resurrexit à mortuis, quē
 admodum prædictum erat oraculis prophetarum. Nec du-
 bium est, quin simili fide sit præstiturus & alia quæ restāt.
 Hæc orante Paulo, nonnulli ex circumstātibus, quū cætera
 satis æquis auribus acceperant, posteaquā audissent men-
 tionem resurrectionis, irridebant ueluti rem absurdam &
 incredibilem, quōd nullus philosophorū hanc opinionem

prodidisset: tamen si essent nonnulli, qui dicerent, animas à morte corporum esse superstites, quidam etiam prædicarent eas demigrare de corpore in corpus. Alij uerò minus præcipitis iudicij, dicebant, Audiemus te aliàs hac ipsa de re denuo. Sic Paulus dimisit illum cœtum. Erant tamen in eo numero, qui persuasi adiungerent se Paulo: in quibus erat Dionysius Arcopagita, qui post Athenis episcopum egit, à Paulo institutus, ac mulier quædam nomine Damaris, cumq; his alij nonnulli.

CAPUT XVIII.

HOc qualicumq; lucro profectus euāgelici parato Athenis, ut in ciuitate longe corruptissima, Paulus inde profectus cōtulit sese Corinthum. Id est celeberrimum totius Græciæ emporium, ut opulētum, ita luxu, libidine, fastu longe corruptissimum. Hic forte reperit quendā nomine Aquilam, Iudæum religione, patria Ponticum. Ea pars est Asiæ minoris ad plagam Septentrionalem. Commodum autem nuper eò uenerat ex Italia, simul cum coniuge sua Priscilla. Propterea quòd Claudius Cæsar Iudæos omnes, quorum illic magna uis erat, exegisset ex urbe. His igitur adiunxit sese Paulus, ne solus esset, & quoniam erant eiusdem opificij, diuersabatur in ijsdem ædibus, manibus laborans apud eos, ne cuiquam grauis esset. Erat autem illorum ars, è pellibus consuere tabernacula. Quemadmodum non puduit Petrum ad piscationem redire, quum urgeret inopia, ita nec Paulum tantū apostolum, tantisq; rebus pro Christo gestis, puduit ad intermissas ob Euangelium pelles reuerti. Nec tamen interea cessabat ab euangelico munere, singulis sabbatis disputans cum Iudæis pariter ac gentibus in synagoga. Interea uenerunt ex Macedonia Silas & Timotheus, quos Paulus sequi iusserat in Atticam.

Atticam. Hoc facto Paulus, quoniã pœnitebat profectus, quem illic capiebat, coartatus est spiritu, nihilo segnius tamen testificans apud Iudæos Iesum Nazarenum, quem ipse prædicaret esse Mesiam à prophetis promissum, nec per alium fore salutem. Ceterum quum illi reclamarent, adeo ut nec blasphemias uererentur euomere in Iesum & Paulum: Paulus memor euangelici præcepti, excussis uestibus suis, uelut exprobrans quòd gratis attulisset ad ipsos optabile nunciũ salutis, dixit ad illos: Si mauultis perire quàm seruari, ueniat sanguis uester in caput uestrum, qui uobis ipsis estis mortis autores: mihi certe, qui meo officio fundus sum, ac proinde mundus, nõ poterit imputari. Post hac igitur conferam me ad gentes, quemadmodum nobis præcepit dominus. Itaq; subducens sese à contubernio Iudæorum, demigravit in ædes Titi cuiusdã, cognomine Iusti, hominis religione dediti, cuius domus adhærebat synagoga. Crispus synagoga princeps ex occasione uiciniæ, credidit domino cum tota sua familia: cumq; hoc complures Corinthij audito Paulo credebant & baptizabantur. Vbi uerò nec hic profectus respõderet auiditati Pauli, Iudæis uehementer oblatrantibus, cœpissetq; cogitare de relinquenda Corintho, dominus per uisum in somnis confirmauit illius animum, dicens: Ne terreat te Iudæorũ peruicacia, neq; propter illos supprimas sermonem euangelicũ: neq; enim ob paucorum inuincibilem maliciam, destituenta est multorum salus: perge constanter loqui sermonem euangelicum, me fietus, quem habes protectorem aduersus quamlibet multos satis idoneũ. Me protegente, te nemo mortalis adoricetur ut affligat. Itaque ne quò discedas, quoniam in hac ciuitate, quãtũuis corrupta, populus est copiosus, quem ego ad salutem æternam destinavi. His au-

ditis Paulus uertit consilium humanum, & obtemperans consilio dei, commoratus est Corinthi annū unum & mēses sex, fortiter ac libere prædicās sermonem euangelicū. Quum autem id temporis Gallio proconsul nomine Cæsaris administraret Achaïam, in qua est Corinthus, conspiciatis animis coorti sunt Iudæi aduersus Paulū, ac tumultu facto pertraxerunt ad tribunal proconsulis, accusantes eum, ac dicentes: Hic contra legem Mosi persuadet hominibus ut colant deum, nouos inuehens ritus. Ad hoc crimē quum Paulus aperiens os suum iam appararet respōdere, Gallio ex proposito crimine sentiens esse controuersiam inter eos de religione Iudaica, quarebat occasionem ut liberaretur à cognitione causæ, præueniensq; Pauli defensionem, dixit Iudæis: Ego nomine Cæsaris hic proconsulē ago uiri, ut rem ciuilem administrē, ne quid præter leges publicas admittatur. Proinde si quis esset affectus iniuria, si quod facinus malum perpetratum esset, quod operet legibus uindicari, merito eq; meo officio uos audirē. Talium enim causarum cognitio ad me pertinet. Quod si nihil est istius generis, sed peculiaris est inter uos controuersia de nominibus sectarum, aut sermone religionis Iudaica, deq; lege uestrate: quoniā ista non pertinet ad munus quod gero, nec apud me iudicē recte discuti possunt, qui uestræ religionis sum ignarus, ipsi melius inter uos transigetis. Ego iudex istiusmodi causarum esse nolo. His dictis proconsul abegit eos à tribunali. Sosihenē autē synagoga principē, quia desertis Iudæis adiūxerat se Paulo cū tota familia, percutiebāt ante tribunal: magis huic indignātes quàm Paulo, quod sibi persuassissent Paulū nihil æturū fuisse Corinthi, nisi huius fauore fultū. Nec huic tumultui se proconsul admiscuit, dissimulās qd fieri uidebat.

Quum

Quum enim esset inuisum Romanis Iudæorū nomen, neq; distinguerent adhuc inter Iudæum & Christianum, non curabat Romanus procōsul, quid Iudæus faceret Iudæo, sciens ubiq; nationem eam solere rixosam esse. Paulus autem memor admonitionis diuinæ, tametsi uideret Iudæorum rabiem in dies gliscere, tamen complures adhuc dies sustinuit. Tandem animaduertens illic satis feliciter auspiciatum Euangeliū, statuit ad tempus cedere furori Iudæorum. Itaq; dicto uale fratribus, instituit nauigationem in Syriam, comitante simul Aquila cum uxore sua Priscilla. Quoniam autem Paulus intellexit Iudæos ob hoc potissimum tumultuari, quod uideretur negligere ritus legis homo natus in Iudaismo priusquā solueret Cenchreis, is est Corinthi portus, totondit sibi caput, suscepto uoto iuxta morem Iudaicū. Erat hic non fraudulenta simulatio, sed obsequiū charitatis. Cupiebat enim omnes adiungi Euangelio, & ideo semet omnium affectibus quoad licuit attemperauit, ut omnes Christo lucrificeret: Iudæis factus Iudæus, incircuncisis incircuncisus. Datum est hoc ad tēpus inuincibili quorundā superstitioni, donec se clarius proferret euangelica ueritas. Neq; enim tondere caput ex uoto, per se malum est, sed huiusmodi Iudaicis cæremonijs fideri malum est. Quemadmodū nec circuncisio lædit fidem in Christo, nec præputium, in quibus nonnunquā obsequi charitatis est, sed ad tempus, sed ubicunq; datur oportunitas reclamando. In alijs quæ per se mala sunt, non oportet obsequi cuiusquā imbecillitati. Neq; enim in scortationibus aut cultu simulachrorū Paulus unquam obsequutus est gentibus: in cōmercio, in negligendo ciborū delectu, in citandis illorum poëtis, nonnunquā est obsequutus. Primum itaq; peruentū est Ephesum. Ea ciuitas est ma-
ritima

ritima Asiae minoris in ea parte, quae proprie nulloq; ad-
 ditamento uocari solet Asia. Ibi reliquit Aquilam & Pri-
 scillam, cupientes Ephesi sedem figere. Ipse uero ingressus
 est in synagogam Iudeorum, qui illic habitabant, disputa-
 bat cum illis. A quibus quum rogaretur, ut diutius secum
 commoraretur, excusauit: sed dixit illis uale, speq; maturi
 ad ipsos reditus consolatus est animos illorum, dicens: O-
 portet omnino festum quod instat agere Hierosolymis, sed
 denuo reuertar ad uos, si deus ita uoluerit. Haec loquutus
 soluit Epheso, nauigaturus Hierosolymam: quumq; appu-
 lisset ad Caesaream Palaestinae, ascēdit Hierosolymam, &
 salutauit congregationem. Hinc profectus est Antiochiam
 Syriae. Hic aliquandiu commoratus, peregit iter quod coe-
 perat, perambulans deinceps Galaticā regionē, ac Phry-
 giam, ubiq; confirmans discipulos, ubicunq; sese offerret
 aliqua congregatio. Tanta sollicitudo tenebat animū Pau-
 li erga gregem, quem Christo lucrificerat. Interea quidā
 nomine Apollos, religione Iudaeus, patria Alexandrinus,
 uir eruditus, & diuinarum scripturarum peritia non uul-
 gariter pollens, deuenit Ephesum, ubi Paulus reliquerat
 Priscillam & Aquilam. Hic Apollos erat semichristianus.
 Didicerat enim a Christianis rudimenta doctrinae euange-
 licae, feruentiq; studio quod didicerat, alijs cōmunicabat,
 ac diligenter docebat, quae cognouerat de Iesu, quū non-
 dum esset baptizatus baptismo Christi, quo conferebatur
 uberior gratia, sed tantum nouerat baptismū Ioannis, quo
 docebatur poenitentia. Id existimabat sufficere, nondum
 ad plenum edoctus de his quae tradiderat Christus. Quem
 quum audissent Priscilla & Aquila magno spiritu loquē-
 tem de Iesu, sed nondū perceptis omnibus euāgelicae phi-
 losophiae mysterijs, adiunxerūt hominem sibi, quem per-
 spicie

spiciebant eiusmodi dotibus instructum, ut uideretur egregius Christi præco futurus, ac priuatim exactius illi traderunt mysteria religionis euangelicæ, quemadmodū ipsi à Paulo didicerant. Non repulerunt illi doctorem, sed ulū quidem illum, sed imperfectū: nec hic uir alio qui præstans dedignatus est à quouis admoneri. Ab illis præbitū est exemplū, eos, in quibus resulget bona spes melioris profectus, ciuilitate adiuuandos. In hoc data est forma, libēter à quouis esse discendum, quod non citra salutis dispendiū ignoretur. Tinctus est Apollos in nomine Iesu, & accepit spiritum sanctum. Porro postquam Euangelij prædicandi studio cuperet adire Achaïam, in qua est Corinthus, fratres eò propensum ultro etiam extimularunt, ac literis ad Achaicos scriptis cōmendarunt illū discipulis, ut exciperēt eum. Qui quum eò uenisset, multā utilitatē attulit his qui crediderant, strenuum propugnatorem agens euangelici negocij. Nam eloquentiam cum eruditione sacra coniunctam adiuuabat spiritus cœlestis. Quibus armis instructus acriter reuincebat Iudæos, sine fine belligerātes aduersus subolescentem Euangelij frugē, palām ac publice demonstrans scripturarum testimonijs, quod Iesus esset ille Messias, quem Iudæi tot seculis expectarant, quodq; in hunc competerēt omnia quæ fuerāt à prophetis antè prædicta.

CAPVT XIX.

Cæterum quemadmodum Priscilla & Aquila in Apollo correxerant imperfectum Christianismum, ita Paulus idem in alijs aliquot deprehensum correxit. Intērim enim dum Apollos uersaretur Corinthi, quæ metropolis est Achaïæ: accidit ut Paulus peragratis cæteris minoris Asiæ regionibus, quæ magis uergunt ad Septētrionem & Orientem, rediret Ephesum. Illic reperit quosdam e discipu

discipulis imperfecte Christianos, ceteri gregi fratrū admixtos. Hos igitur ut corrigeret, percontatus est Paulus, num spiritum acceperissent, posteaquam credidissent. Illi, quoniam non malicia, sed simpliciter errabant, ingenue confitentur id quod erat, dicentes: Imò ne auditum quidē est nobis unquā, an sit aliquis spiritus sanctus, qui confertur credentibus. Tum Paulus: Quo igitur baptismo baptizati estis, quando quidem habemini pro Christianis? Hic illi: Ioannis, inquit, baptisate. Id nobis sufficere credebamus. Tum Paulus: Nihil quidē admissum est piaculi, q̄, olim ante proditam Euangelij lucem acceperitis baptismū Ioannis. Verum is non sufficit ad salutē eternam. Quem admodū enim doctrina Ioannis non erat absoluta, sed tantū testificabatur de Iesu uero salutis autore, qui erat ipsi successurus, preparans animos illorum, ut uenienti crederent: ita baptismus Ioannis non conferebat perfectam iusticiam, sed tantū hortabatur homines, ut pœnitentia uitæ superioris prepararent animos suos medico mox uenturo, qui suo baptismo per fidem aboleret uniuersa peccata, quiq; per suum spiritum celestibus dotibus locupletaret animos credentiu. Tradidit hoc suis apostolis dominus Iesus, ut qui credidissent euāgelico sermone, eos baptizaret in nomine patris & filij & spiritus sancti. Hunc in modū doceri merebantur, qui simpliciter errabant. Atq; illi moniti, prompte obtemperarunt monitori: moxq; baptizati sunt in nomine domini Iesu. Hoc peracto quū Paulus imposuisset illis manus, uenit spiritus sanctus super eos, ac si gnum oculis exhibitum res ipsa consequuta est. Nam & linguis loquebatur, & prophetias edebat de rebus occultis ac futuris. Erat autē numerus uirorū ferme duodecim. Hoc factō Paulus ueluti renouata autoritate sua, quod do-

ctor

Et or gentium, per impositionem manuum suarum imparti-
 ret spiritum sanctum, quemadmodum & ceteri apostoli,
 ingressus synagogam Iudæorum illic agentium, palam ac
 libere loquebatur omnibus, prædicans, in solo Iesu salutis
 esse spem: idq; fecit non paucis diebus, sed totos tres men-
 ses disputans de regno dei, quod est euangelicum ac spiri-
 tuale, aduersus eos, qui legis regnū carnale mordicus tene-
 bant. Posteaquam uerò quidam è synagoga non crederet
 his, quæ disputabantur à Paulo, sed obstinatis animis ob-
 sterent, adeo ut coram multitudine palam conuitijs inces-
 serent doctrinam euangelicam: Paulus animaduertens pe-
 riculum, ne qui crediderant, illorum malicia corrumpere-
 tur, subduxit sese à synagoga Iudæorum, & ab eis segre-
 gavit discipulos: nec interim tamē desijt prædicare sermo-
 nem euangelicū, sed quotidie disserabat in schola Tyran-
 ni cuiusdam, iam ueluti puram ecclesiā meditans, synago-
 gæ fermento non uitiatam, quæ non reciperet nisi docilē:
 obstreperos ac blasphemos non admitteret. Id factum est
 per biennium, tanto successu, ut non solum Ephesij, uerum
 etiā alij multi, partim Iudæi, partim ethnici, qui conflue-
 bant ex ea Asia minoris parte, quæ proprie Asia dicitur,
 & in qua est Ephesus, audirent sermonem euangelicum:
 Sermoni fidem adstruebant miracula, quæ tum multa, tum
 insignia deus edebat per Paulum, adeo ut non solū dictis
 aut attactu propelleret morbos, uerum etiam sudariola ac
 semicinctia, quæ contigissent corpus Pauli, deferrentur ad
 egrotos, qui Paulū adire non poterant, atq; ad horū con-
 tactum abiret morbi, maliq; spiritus effugeret. Tanta erat
 fiducia erga Iesum, quem prædicabat Paulus. Id ubi uidi-
 sent Iudæi quidam ex eorū numero qui circumeunt, & ad
 quæstum certis ritibus ac uerbis conceptis eijciunt noxios
 spiritus

spiritus, artem hanc iactantes sibi à Solomone traditam, tentauerunt & ipsi per inuocationē domini Iesu pellere malos demones : nō quòd fauerent gloriæ nominis illius, aut benefaciendi studio ducerētur, sed quòd inde sibi plus quæstus & gloriæ prouenturum crederent. Itaq; mutatis uerbis quibus exorcismos peragere solebant, dicebāt dæmonibus, Adiuro uos per Iesum, quem Paulus prædicat. Hoc potissimū faciebant septem filij Iudæi cuiusdā nomine Sceuæ, primarij sacerdotis. Quum autem ad hunc modū tentassent exorcismum in quendā malo dæmoni obnoxium, respōdit exorcistis impius spiritus: Iesum, per cuius nomen me terrere paratis, noui, & Paulum Iesu præconē noui, uos autem, qui tandem estis, qui Iesu Pauliq; nomine ad quæstum abutimini, quū neq; Iesu discipuli sitis, neq; Pauli? Simulq; cum dicto homo malo dæmoni obnoxius insiliit in exorcistas, & inualuit aduersus illos adeo, ut ægre nudi saucijsq; profugerēt ex ædibus illis. Ea res diulgata est per uniuersam ciuitatem Ephesiorū, & apud Iudæos illic agentes, & apud gētes. Vnde timor ingens corripuit omnes, ac magnificabant nomen domini Iesu, quod sic esset salutiferum omnibus sincere credentibus, ut nullius quæstui aut gloriæ seruire uellet. Paucorū calamitas multis fuit saluti. Nam exemplo filiorū Sceuæ territi complures, qui iam credere cœperant Euangelio, quum uiderent ultionem paratam his, qui parum synceris animis inuocarent nomen domini Iesu, ueniebant ad Paulum confidentes ac proferētes admissa sua, ut per pœnitentiam essu gerent diuinam ultionem. Erat enim Ephesiorum ciuitas præ cæteris dedita superstitionis artibus, uel ipsorū pro uerbo teste, quo dicunt: Ephesias literas. Proinde complures illic erāt, qui per errorē uel exercuerant Iudæicos

exorcismos, uel illis crediderant. Quin etiã multi ex ipsis
 qui magicas & curiosas artes exercuerant, comportatis
 in publicum libris, exusserunt eos coram omnibus. Quo-
 rum tanta fuit multitudo, ut supputatis illorum precijs, re-
 perta sint denariorum quinquaginta milia. Pecuniæ iactu-
 ra, lucrũ erat Euangelij. Siquidem his modis uehementer
 augeſcebat & confirmabatur sermo domini salutaris his,
 qui simplici fide amplecterentur: formidabilis illis, qui mi-
 nus ſyncere in eo uerſarentur. His per biennium ſatis ſeli-
 citer Ephesi geſtis, Paulus admonitus ſpiritu, ſtatuit ut
 peragrata Macedonia & Achaia, proficiſceretur Hiero-
 ſolymam, dicens: Mihi Roma quoq; uidenda eſt, ſed non
 prius quã reuiſero Hieroſolymã. Hoc igitur animo quũ
 eſſet, præmiſit in Macedoniã duos ex his qui ſibi miniſtra-
 bant, uidelicet Timotheũ & Eraſtum, ut & eleemoſyna-
 rum aliquid illic colligerent, ſubleuandis pauperibus, qui
 erant Hieroſolymis, & animos illorum in aduentũ Pauli
 præpararent. Ipſe Paulus interim remanſit ad tempus in
 Aſia. Hoc tempore coorta eſt grauis tempeſtas aduerſus
 Euangelium apud Ephesios, non iam à Iudæis, ut ſerẽ ſo-
 let, uerum ab his, qui deorum ſuperſtitionem à maioribus
 traditã nimium imbiberant. Erat ut diximus, Ephesiorum
 ciuitas magnopere dedita curioſis artibus, & Diana cre-
 dita eſt apud gentes in ueneficijs habere numen aliquod,
 unde & triformis ab illis dicitur, quemadmodum Hecate.
 Eoq; ſumma religione colebatur apud Ephesios. Quæ-
 ſtus igitur primus erat ſons huius tumultus, auxilia petita
 ſunt à ſuperſtitione populi. Erat enim tum Ephesi quidã
 nomine Demetrius, arte ſãber argentarius. Is quum delu-
 bra faceret argentea Dianæ, quòd argenti colorẽ lunare
 ferat, nõ mediocrem quæſtum adſerebat eius artis peritis.

Quotquot igitur ex fabricandis Dianæ simulachris quæ-
 stum faciebant, tū quotquot erāt eiusdem opificij, quos ob
 artis consortium oportebat fauere, Demetrius conuocauit
 in unum, apud quos seditiosam habuit orationem, hunc in
 modum: Viri, tempus est ut communi ope commodis no-
 stris consulamus. Non est opus ut uobis cōmemorem, uos
 ipsi scitis, opificium nostrū apud Asianos uberrimi quæ-
 stus esse ob religionem Dianæ: quæ si labefactetur, necesse
 est simul & quæstum nostrum frigescere. Atqui uidetis
 simul & auditis: res enim in propatulo, quod Paulus iste
 iam totum biennium hic prædicat non esse deos, qui mani-
 bus hominum fiunt, neq; quicquam habere numinis, quod
 ars sculptorum aut fusorum ex quacunq; materia fabri-
 catur. Atq; huiusmodi prædicatione persuasit multis, nō
 solum hic apud Ephesios, uerum etiam per totam Asiam,
 ac numerosam hominū multitudinem auertit à cultu deo-
 rum. Quoniam autem hoc opificium alit nos, ac familiam
 nostram, quid superest, nisi ut sublato quæstu redigamur
 ad famem? In tanto uero periculo dormire nos, insignis
 cuiusdam socordiae fuerit. Quod si quem parum mouet
 hoc periculum, ne neglecta arte nostra, decedat nobis
 quæstus, quem nunc luculentum capimus: certe publica
 religio debet omnes commouere, quando, si hæc impune
 patiemur agere Paulum, periculum esse uidemus ne tem-
 plum quoq; magnæ deæ Dianæ, quod nunc celebre est ac
 religiosum, magnisq; donarijs locuples, pro nihilo habea-
 tur. Quis enim ueneretur templū, si persuasum fuerit tem-
 pli præsidem nullū habere numen? itaq; futurū est, ut tan-
 tæ deæ maiestas, ob quam merito dicitur magna, quamq;
 nunc nō solum hæc ciuitas & Asia, uerū etiam totus orbis
 religiose colit, paulatim aboleatur. Itaq; si prudentiā esse

iudicatis, cōsulere quæstui uestro: si piū esse iudicatis, ab
 iniuria uindicare patrios deos, hic præstate uos fortes ui-
 ros, & ueniēti malo occurrite. Hæc oratio sic cōcitauit su-
 persitiose multitudinis animos, ut omnes uociferari cœ-
 perint: Magna Diana Ephesiorū. Ad hūc clamorē seditio-
 sum tota ciuitas Ephesiorū impleta est tumultu, & cōcur-
 su factō promiscua multitudo magno consensu procurrat
 in theatrū, ubi solet regnare populi furor, atq; eodē arri-
 puerūt duos Macedones, Gaiū & Aristarchū, Pauli comi-
 tes. Porrò quū Paulus, audito quod acciderat, uellet pro-
 dire ad populū, simul & opitulaturus suis comitibus, &
 populo persuasurus, discipuli nō permiserunt, incōsultum
 esse iudicātes, si sese traderet furenti populo, nullum inde
 fructū relaturus Euangelio. Quin & alij quidā ex Asiæ
 primoribus, qui tametsi Christi nomē nōdū essent professi,
 tamē bene uolebāt alioqui Paulo, miserūt ad illū, qui uer-
 bis ipsorū rogarēt eū, ne se cōmitteret concitata multitu-
 dini. Interea uariis erat fremitus populi, alijs aliud, ita ut
 fit, uociferātibus. Erat enim cōcio ex uarijs hominū gene-
 ribus diuersisq; studijs cōfusa, plerisq; etiā ignaris qua nā
 ex causa eò cōuenissent. Res itaq; popularem quēpiā ora-
 torē poscebat, qui quocūq; modo præsentem tumultū se-
 daret. Igitur è conferta turba protractus est quidam Ale-
 xander, propellentibus eū Iudæis, ut oratione sua cōpescer-
 et tumultum. Nullus enim audebat apud furiosam, & ua-
 rijs ex studijs confusam multitudinem uerba facere, ubi
 quicquid dictum esset, oportebat aliquos offendere. Is igitur
 protractus, mota manu postulauit audientiā, iamq; para-
 bat reddere rationē. Cæterū simulatq; multitudo cognou-
 iisset Alexandrum esse Iudæū, quæ natio quoniam unum
 deum colit, detestatur deos ethnicorum, renouatus est tu-
 multus

multus, expectantibus ut aliquid diceret aduersus maiestatem Dianæ. Proinde una uoce omnes uociferari cœperunt. Magna Diana Ephesiorum. Is clamor perdurauit ad duas ferme horas. Tandem quum scriba ciuitatis silentium impetrasset à multitudine, dixit Alexander: Viri Ephesij, quorsum pertinet ista uociferatio? Quis enim est hominum, qui nesciat Ephesiorum ciuitatem cultricem esse magnæ Dianæ et ab Ioue delapsi simulachri? Quum igitur nemo contradicat his, quæ uos confirmatis, non est quur hunc tumultum excite- tis, sed oportet uos sedatos esse, neque quicquam precipitan- ter agere. Adduxistis enim duos istos uiros, neque sacrile- gos, neque blasphemos in deam uestram. Ob hæc enim uin- dicanda merito fortasse concurreret populus. Quod si De- metrius argætarius, ceterique huic adherentes opifices, per quos tumultus hic ortus est, habet aliquid aduersus aliquem quod accusent, nihil opus est hoc theatro, neque concursu populi, neque tumultu. Sunt enim in hac ciuitate leges, sunt concuentus forenses, sunt procôsules, qui causas cognoscant, ac lites dirimant, et in maleficos animaduertant. Apud hos inuicem accusent sese, qui dederunt occasionem huic concursui, quandoquidem illorum causa nihil ad populum attinet. Quod si causa priuata non est, sed ad populum etiam per- tinet, tamen non est necesse rem sic per tumultum geri. Si quid enim flagitatis, poterit expediri legitima concione concouocata, per quos oportet, et quemadmodum oportet. Nunc periculum est, ne propter tumultum hodie factum arguamur seditionis apud magistratus, quum nullam idoneam causam adferre possimus, quur hic concursus populi factus sit in theatrum. Hæc quum dixisset, dimissa est concio.

C A P V T XX.

Posteaquam sedatus est ille tumultus, Paulus conuocatis

in unū discipulis, exhortatus est eos, ut constanter perge-
 rent in his quæ cœpissent: et amplexus illos, ac uale dicto,
 profectus est ut iret in Macedoniã. Vbi uero peragrasset
 Macedoniae regiones, & ubicunq; esset cōgregatio, mul-
 tis uerbis eos fuisset exhortatus, ut in euangelica synceri-
 tate perseuerarent ac proficerent, uenit in eam partē, quæ
 proprie dicitur Græcia, in qua est Achaia. Vbi quū fuis-
 sent menses tres, atq; hinc pararet nauigare in Syriã, sen-
 sit sibi in eã nauigationē structas insidias à Iudæis. Itaq;
 uisum est tutius mutare portum, & repetita Macedonia,
 ab eo littore repetere Syriã, in quod appulerat, quum pri-
 mum adiret Macedoniã. Huius itineris comites erant no-
 bis Sosipater Berœensis Pyrrhi filius, Thessalonicensium
 uero Aristarchus & Secūdus, cumq; his Caius Derbensis
 ac Timotheus. Rursus Asiani Tychicus ac Trophimus. Hi
 quū, Paulo in Macedonia commorãte, præcessissent, pro-
 curaturi quod ad tutam nauigationē pertineret, expecta-
 rūt nos Troade. Nos per Macedoniã peruenimus Philip-
 pos. Hinc post dies Azymorum, qui festo paschæ conti-
 gui sunt, soluimus, & intra dies quinq; peruenimus ad il-
 los Troadē, ubi cōmorati sumus dies septem. Hic accidit
 quiddã memorabile. Quodã enim die sabbatorū, quū disci-
 puli cōuenissent ex more ad frãgendū panē, Paulus ubiq;
 pastore agens reficiebat animos illorū sermone sacro po-
 stridie profecturus, cumq; sermonē produxit in multã no-
 ctē. Eane dirimeret gratissimū colloquiū, erāt multæ lu-
 cernæ in cœnaculo, in quo tū eramus congregati. Erat in
 hoc numero adolescēs quiddã nomine Eutychus, sedens in
 fenestra. Is quum grauaretur profundo somno, Paulo diu
 differente, adeo tandem depressus est ui soporis, ut à tertio
 cœnaculo pronus decideret in terram. Accursum est, sed
 repertus

reperit mortuus, ac sublatus in domū. Id ubi cognouit Paulus descendit, atq; ad exemplū Heliae prophetae, incuruato corpore incubuit super eum, ueluti complexo suo fouēs exanimē. Hoc factō uertit sese ad discipulos, ob inopinatū casum turbatos: Nolite, inquit, turbari: adhuc anima eius in ipso est, nondum enim tota corpus reliquit. Hac oratione consolatus illos, rursus ascendit in coenaculum, fregitq; panem, ac degustauit: deinde rursus diu colloquutus cum illis usq; ad diluculum, ita demum profectus est. Adeo durū est amantiſſimum patrē à suis filiis distrahi. Porrò qui remanserant apud adolescentē, adducunt eū in coenaculum uiuum & integrū. Quae res non mediocriter resocillauit animos omnium. Nō enim decebat, ut sermo, qui salutē adfert omnibus, adolescenti mortis esset occasio. Nos autē, conscensa nauī Troade, soluimus Aſon. Ea ciuitas est maritima infra Troadē. Sic enim ordinarat Paulus, ut eò nauī procederemus, ipse terra pedibus facturus iter, uel quia tutius erat, uel ut plures salutaret. Quum autē conuenissemus Aſon, Paulo recepto, unā deuenimus Mitulenē. Ea ciuitas est littoralis Lesbi. Hinc solucentes, postridie peruenimus cōtra Chium insulam. Rursus hinc postero die appulimus ad Samū insulam, atq; hinc traieci mus Trogylliū. Ea ciuitas est littoralis Asiae, Samo oppoſita. Hic eam noctē cōmorati, postridie peruenimus Miletū. Ea ciuitas est maritima Cariae. Quāquā autē praeterlegētib; Asiae littus, prius occurrebat Ephesus, quā Trogylliū aut Miletus, tamē ita decretū erat Paulo praeteruigare Ephesū, ne tēpus tereret in Asia, si per insidias nō licuisset illinc tutò soluere in Syriā. Properabat enim, ut si fieri posset, diē Pentecostes ageret Hierosolymis. Ne tamen uideretur Ephesios ob neglectū aut odio praeterisse,

misit è Mileto, qui presbyteros cōgregationis Ephesiorū
 accerserēt, quibus eā congregationē curandam commēda
 rat. Qui cum uocati uenissent, hunc in modum loquutus
 est illis : Non est necesse fratres, ut meam synceritatem in
 euangelico negotio uobis commemorē. Vos ipsi scitis, qui
 uidiſtis, quo modo me per omne tēpus apud uos gesserim
 à primo die, quo sum ingressus Asiam, nō meā gloriā, aut
 meū cōpendium uenās à quoquā, sed in tradēdo Euange
 lio, domini Iesu iussis obtēperans, eiusq; uoluntati per o
 mnia seruiens, nimirū ipsius inherens uestigijs, qui se de
 iecit, qui se tradidit in afflictiones ac mortem, ut ecclesiā
 suā purgaret ac constabiliret. Ita & ego cū multa humi
 litate, & ignominia, quam passus sum ab hostibus Euan
 gelij, cum multis lacrymis, quas pro solitudine cōgrega
 tionis fudi, cum multis afflictionibus, quæ mihi acciderūt
 ex insidijs Iudeorum, qui non patiuntur Euangelij gra
 tiam gentibus cōmunicari, uersatus sum in negotio Euan
 gelij. Et tamen nihil horū malorum cōmouit animū meū,
 ut territus afflictionibus, quicquam omiserim, quod perti
 neret ad uestrā salutē, aut quicquam esset in rem uestrā,
 quod non cum periculo mei capitis indicarem uobis, ac do
 cerem uos, tum publice in synagogis, tum priuatim ac do
 mestice, ut cunq; sese dabat opportunitas, non prædicans
 uobis, id quod Iudæi uolebant, circumcisiones, sabbatis
 mos & lotiones : sed pœnitentiā uitæ superioris, quam
 deus requirit ab omnibus, ut salutem det omnibus : & fidu
 ciam erga dominum nostrum Iesum, cuius Euāgelio quis
 quis credit, saluus erit, siue Iudæus sit, siue Græcus, siue
 circumcissus, siue incircuncissus. Et ideo gratiam omnibus
 oblatam, omnibus promiscue prædicaui, non habito perso
 næ delectu, nec deterritus Iudæorū odio, qui studio legis
 oppugnant

oppugnant Euangelium, nec scuitia gentiū, quæ supersti-
 tionē à maioribus traditā tuentur. Nam si quid afflictio-
 nis hic incidit mihi, magis me cōmouit cōgregationis pe-
 riculū, ne quis offensus meis malis alienaretur ab Euange-
 lio, q̄ ignominia aut dolor mihi inflictus. Quòd si quādo
 subduxi me periculis, uestro animo morē gessi, uestris cō-
 modis cōsului potius, quā meā incolumitati. Nec me pœ-
 nitet huius animi. Quin & nunc, tametsi corpore liber, ta-
 mē spiritu iam alligatus, proficiscor Hierosolymā, in qua
 quæ res mihi sint obuēturæ, nōdum liquidò cognoui, nisi
 quòd spiritus in singulis ciuitatibus tū per ora propheta-
 rum, tum in meipso prædicit, futurū ut uinciar et affligar.
 Id quū sciam & credam, tamē nihil harū rerum me deter-
 ret, quo minus fungar apostolico munere, etiā si mors sit
 oppetenda. Neque enim hæc mihi uita mea chara est, quæ
 Christo protectore perire nō potest, sed uita chariusest, ut
 domini iussis obediā, utq; cursum hunc euāgelicæ prædica-
 tionis, quemadmodū hæctenus alacriter sustinui, cōsummē
 cum gaudio. Gaudium est ingens animo meo, si per meas
 afflictiones crescit Euāgelij prouentus. Nihil enim aliud
 mihi cordi est, nisi ut in stadio euangelico, in quod me do-
 minus induxit, semper progrediar, donec ad metam perue-
 nero, securus de præmio, quod suo tēpore pro suo arbitra-
 tu repensurus est agonotheta, qui non potest fallere. Non
 ingessi memet huic muneri, sed dominus Iesus hoc mihi de-
 legauit, ut Iudæis ac gentibus prædicem letissimum nun-
 cium, per fidem euangelicam deo uisum esse salutem gra-
 tis dare omnibus. Hanc functionē uolens ac lubens oboeo,
 siue uiuere continget, siue mori. Quādiu licuit adesse uo-
 bis, præsens consului uestræ saluti, docens, admonens, ex-
 hortans, cōsolans, increpans, subinde reuisens. Nunc autē

scio spiritus instinctu, quòd posthac nò estis uisuri faciem
 meã nec uos Ephesij, nec ceteri omnes qui minorẽ Asiam
 incolitis, ad quos deueni prædicans regnũ dei. Quod mei
 muneriserat sedulo bonaq; fide præstiti. Quapropter nũc
 digressurus à uobis absq; spe reditus, illud uos hodie con-
 testor, quòd si quis perierit sua aut aliorũ culpa, ego sim
 purus à sanguine omniũ. Ostendi cunctis uerã uiam, qua
 peruenire licet ad uitam æternã. Aperui uobis omne cõsi-
 lium dei, & quomodo placeat illi seruari genus humanũ,
 & quid præstandũ sit his qui perstiterint in fiducia syn-
 cera erga dominũ Iesum, ne quis ignorãtiam ualeat præ-
 texere. Exemplum ex me præbui, nihil nò & faciens, &
 patiens, ut omnes perseueretis in Euangelij sinceritate.
 Nullius mors mihi poterit imputari. Neq; nunc mea spon-
 te diuellor à uobis, aut metu persecutionum memet subdu-
 co, sed ita uolente spiritu Christi, prudens ac sciens in cer-
 tum uitæ discrimen proficiscor. Quòd igitur mea præsen-
 tia uobis præstare non poterit, id uestra diligentia penset
 oportet. Videte ne uobis ipsi desitis, ne ue ab his quæ be-
 ne cœpistis relabamini: sed uos qui seniores estis, quibusq;
 curã multitudinis cõmendauit, uigilate, tum uobis ipsis ne
 corrumpamini per insynceros apostolos, tum toti gregi,
 quẽ pascendũ suscepistis. Ego summa sinceritate perfun-
 ctus sum meo munere, quod à domino delegatũ erat. Vos
 item simili studio, similiq; integritate curam agite gregis,
 cui uos spiritus sanctus præfecit episcopos, hoc est, inspec-
 tores, ut curetis, ne quid salutaris pabuli desit ouibus Iesu
 Christi, utq; non lupos, sed ueros pastores agatis erga cõ-
 gregationem dei, quæ uobis oscitanter curanda nò est, ut
 quam deus adeo charã habuerit, ut unigeniti sui sanguine
 sibi eã parauerit. Non est igitur cõmittendũ, ut merx tan-

carc emptā deo, uestra percat negligentia. Non hęc sine causa tam solícite moneo. Scio enim, quòd non semper habebitis Paulos, sed post obitū meum, uelut in caulas à pastore destitutas, ingerent sese in uos lupi graues, qui non parcēt gregi, sed omnia molientur ut dissipent cōgregationem uestrā. Hic periculum crit, ne qui sunt imbecilles, fracti malis recedant ab Euangelio, sed imminet aliud periculū multo maius. Nō solum aliunde uenient, qui terribus ac minis, qui callidis persuasionibus, qui fucata specie sanctimonie conabūtur corrūpere sinceritatē uestrā, ac labefactare libertatē, quā habetis per Euāgelium Iesu Christi, ueruetiā ex uobis ipsis exoriētur uiri, qui prodita uestra cōcordia loquētur peruersa, & à rectitudine ueritatis euangelicę discrepantia, nō hoc agētes ut Iesu Christo grex suus sit incolumis, sed ut ipsi discipulos abducāt post se, quo uideātur aliquid esse, nimirū metuentes ne parum egregij doctores uideantur, si nihil doceant noui. Atqui peruersa nouitas est, quum homines addunt Euangelio, quod sibi sufficit. Qui uerus est pastor, Christi discipulos esse mauult, quā ipsius: & ab eo pabulum sumit quo pascat illos. Isti ob gloriam & quęstum, ex Christi discipulis suos faciunt: & autores esse uolunt euangelicę doctrinę, cuius nos re uera nihil aliud sumus quā dispensatores. Quo plus imminet periculi, hoc attentius uigilate, memores quòd per triennium quum agerem in Asia, noctu die que non cessarim admonere cum lacrymis unumquemq; uestrum. Quod superest fratres, nunc quoniam auellor à uobis, commendo uos deo, qui suum gregē nō destituet, ac sermoni euāgelico, in quo qui sincere uersantur, & dei gratuitā erga cūctos homines beneficentiā prædicant potius, q̄ legis iustitiam, opitulabitur fauor diuinus

diuinus. Nos pro delegato munere fundamēta iecimus. Cæ-
 terū deus, q̄ per nos agit hæc omnia, potest superstruere,
 ut qd̄ cœptū est, ex ipsius uoluntate perficiatur, & quæ-
 admodū hæctenus uobis cōtigit per Euāgelij professionē
 cooptari in numerū filiorū dei, ita perseuerātes in sancto
 proposito, perueniatis ad hæreditatē promissam omnibus
 sanctificatis per dei gratiā, siue ex Iudæis sint, siue ex gē-
 tibus. Vidistis solitudinē meā, uidistis labores meos, ui-
 distis pericula meā, quæ uestra causa suscepi, nihil interim
 præmij captans à uobis, nec honorē, nec lucrū, adeo, ut qd̄
 à cæteris sit apostolis, quodq; iure meo poterā, ne necessa-
 ria quidē à uobis acceperim. Nō aurū, non argentū, non
 uestē cuiusquā concupiui. Nā ut ipsi scitis, necessitatibus
 meis, & comitū meorū, manus hæ, quod opus fuit suppedi-
 tarunt. Poterā hoc à uobis sumere, nō ignarus operarium
 esse dignū mercede sua, sed ego mercedē omnē malui ex-
 pectare à domino, & exemplū modis omnibus absolutū
 studui uobis exhibere, ut qui in gregis curam successistis,
 intelligatis hoc esse boni pastoris officium, ut quū nullū de-
 fugiat laborē in prouehendis gregis cōmodis, tamē ob in-
 firmos abstineat ab omni mercede humana, ne quis ob hoc
 alienior sit ab Euangelio, quòd Euāgelistam suū cogetur
 alere: aut ideo minus obtēperet monitis pastorū, quòd exi-
 stimet eos sibi ob accepta beneficia factos obnoxios. Sic
 enim est hominū ingenium, ut nescio quomodo minoris fa-
 ciant eos, in quos beneficiū contulerūt. Quanquā autem
 æquum est, ut qui uobis euangelicas opes impartiunt, his
 uicissim de longe uilioribus opibus subueniatis, tamē ego
 sciens inter uos multos esse imbecilles, nullā cuiquam uo-
 lui dare peius de nobis sentiendi occasionē. Hoc exemplū
 mecum studete pro uiribus æmulari, simulq; meminertis,

quod dixit dominus Iesus: Beatius est dare quàm accipere. Hæc loquutus Paulus, flexis genibus precatus est ex more cū omnibus illis. Fletus autē omniū in gēs coortus est, adeo ut effusi in collū illius, oscularentur eū, uelut auide copiā rapiētes mox auellendi. Discruciatat enim animos omniū uerbū hoc, quod dixerat Paulus, illos nō amplius uisuros faciē ipsius. His peractis, euntē ad nauim officij gratia deducebāt, oculis etiā quoad licuit prosequētes nauigantē.

C A P V T XXI.

Quum autem illinc soluiffemus, iamq; spatio longiore diuulsi effemus ab illis è littore prospectantibus: recto cursu peruenimus ad insulam Coum, postridie Rhodum, atq; inde Patara maritimam Lyciæ ciuitatē. Illic nati nauim, quæ solueret in Phœnicen, ea cōscensa nauigauimus. Vbi uerò cœpit nobis apparere Cyprus insula, relicta ea ad leuam, cursum instituimus in Syriam, et appulimus Tyrum, quæ ciuitas est in littore Phœnices, quemadmodum & Sidon. Nos quidē malueramus rectā in Palestinam, sed quoniā Tyrusemporium est, hic nauæ erat exponendum onus. Porro quum & illic reperiffemus discipulos, mansimus apud illos dies septem. Hic erant qui afflati prophetico spiritu Paulo dissuaderent ne proficisceretur Hierosolymam. At nihilo secius, expletis septem diebus, cœpinus à Tyro proficisci, discipulis omnibus unā cum liberis & uxoribus deducētibz nos extra ciuitatem usq; ad littus. Hic quum flexis genibus simul oraffemus, moxq; inuicem dixiffemus, uale, nauem cōscendimus, illi redierunt ad sua. Inde nauigatione explicita à Tyro, uenimus Ptolemaidem. Ea ciuitas occurrit in littore uicina monti Carmelo. Hic salutatis fratribz, mansimus diem unum apud illos. Postero uerò die profecti nos, qui Paulum co-

lum comitabamur, unà cum ipso peruenimus Cæsaream Palaestinae, ac deuenimus in aedes Philippi, qui primus Eunucho & Samaritanis prædicarat Euāgelium, unus è septem diaconis, quos Hierosolymis instituerant apostoli. Apud hunc commorati sumus, huic erant filiae quatuor adhuc innuptae, quae pollebant spiritu prophetico, iuxta prophetiam Iohelis. Quum igitur huius hospitio diebus aliquot uteremur, superuenit quidam à Iudæa propheta nomine Agabus. Is cum diuertisset ad nos, tulit zonam Pauli, qua quum ipse sibi pedes alligasset, ex ueterum prophetarum more, qui solent signo quopiam representare quod prædicunt, dixit afflatus spiritu: Hæc ait spiritus sanctus: Virum, cuius est cingulum hoc, sic alligabunt Hierosolymis Iudæi, tradentq; in manus gentium. Hoc sermone territi, tum nos qui Paulo ueneramus comites, tum eius loci discipuli multis cum lacrymis rogabamus eum, ne se committeret Hierosolymæ. Hic erat pius affectus, nolentium perire tam eximium pastorem. Paulus autem, cui certius oraculum spiritus sanctus ediderat in pectore, ut iret Hierosolymam, postea uisurus Romam, ait illis: Quare inanibus lacrymis uestris affligitis cor meum? Neque enim me mouet periculum quod denunciant prophetae, sed uester moeror moerorem conciliat animo meo. Certum est persequi, quod ad Euangelij profectum fieri uult spiritus. Neque me terrent uincula, iam istorum malorum nequaquam rudem. Tantum enim abest, ut metu uinculorum sim deserturus negotium euangelicum, ut mori quoque paratus sim Hierosolymis pro nomine domini Iesu. Vinciatur Paulus, modo libere discurrat Euangelij sermo. Occidatur Paulus, modo uiuat apud omnes uigeatq; gloria nominis Iesu. Quod uiuam opto, non ob aliud opto, nisi ut profim Euangelio. Alioqui mihi lucrum fuerit, pro Christi nomine cito fini-

re uitam hanc. Proinde uos nolite deplorare, quod mihi etiam optabile est, si uelit deus: uestrisq; fletibus desinite mœrore afficere animum meum, qui non possum non dolere cum dolentibus amicis. Ad hæc quum non haberemus quod respöderemus, uideremusq; illi certū esse decretum, ut pergeret Hierosolymā, passi sumus illū abire, dicētes: Fiat uoluntas domini. Nam hæc est uox uere Christianorum, quā omnibus, etiamsi nō sit in ore, tamē oportet semper esse in animo, quicquid imminet seu lætæ rei, seu tristis: Fiat uoluntas domini. Itaq; dies aliquot cōmorati Cæsareæ, parabamus nos itineri ut iremus Hierosolymam. Comitati sunt autē Paulum unā nobiscum e ciuitate Cæsareæ quidā e discipulis, secum ducentes Mnasonē quēdā Cyprium, cuius hospitio Hierosolymis uteremur. Erat enim ille uir spectatæ pietatis, ut qui iam olim credidisset Euāgelio, diuq; perstitisset in synceritate fidei. Quū autē peruenissemus Hierosolymā, libenter & alacriter exceperunt nos fratres. Postridie Paulus, nobis ipsum comitātibus, adiit ædes Iacobi Iusti, qui dictus est frater domini. Nam hic ab apostolis institutus fuerat episcopus Hierosolymorum. Eōdem conuenerunt omnes seniores. Quos omnes cum salutasset Paulus, referebat illis ordine, quæ deus per ipsius ministeriū gessisset inter gētes, inter quas iam aliquot annis prædicarat Euāgelium. Hæc illi quum audissent, glorificabant dominū, qui gratiam suam effudisset etiā in gentes. Cæterum quoniā Paulus apud multos Iudæos delatus erat, quod a osor esset legis Mosaicæ, sic prædicans Euāgelij gratiā, ut minus quā oporteret tribueret legis obseruationi: quo huic etiam incōmodo mēderentur, dixerūt: Vides frater Paule quot sint hic millia Iudæorum, qui crediderūt Euāgelio, atq; hi omnes ma-

gno legis studio tenetur. Rumor autē ad hos perlatus est.
 quē nos scimus esse uanū, quōd Iudaeos qui sunt apud gen-
 tes, doceas desciscere à Mose, sic ut nec circumcidāt filios
 suos, neq; seruēt instituta maiorū in delectu ciborū, in sab-
 batis, in lotionibus, ceterisq; quae Iudaei hi, qui gentibus
 admixti nō sunt, magna religione seruāt. Hi utēq; serūt,
 maiorū decreto coërciti, gentes nō onerari iugo legis. Cæ-
 terū Iudaeos natos ab obseruatione legis ad ritus gentiū
 abduci, nō ferunt. Nūc itaq; uidendū est, ne quid hinc tu-
 multus exoriat. Quid igitur faciendū? Primū istud dis-
 simulari nō potest, quin cōuocetur multitudo. Audient e-
 nim te uenisse. Ut igitur te liberes hac suspitione, sequere
 cōsiliū nostrū. Sunt nobis uiri quatuor, qui iuxta cōsue-
 tudinē Iudaeorū obligarunt se uoto, hos tibi adiunge, si-
 mulq; cū illis expleas ritus solēnes, ijs qui se post uotum
 sanctificari curāt: & si quid præterea impēdendū in ho-
 stias aut donaria, impēde unā cū illis, donec raserint capi-
 ta sua. Ita fiet, ut omnes sciant esse uana, quae de te iactauit
 rumor: sed intelligēt, te quoq; sic prædicare gratiā Euan-
 gelij, ut nō dannes eos, qui ritus legis à deo traditæ, maio-
 rumq; consuetudinē obseruant, quum cōspexerint eadem
 abs te fieri, quae quidā iactarant abs te damnari. Hac ra-
 tione compescetur murmur Iudaeorum, qui plures sunt,
 quā ut non sit illorum habenda ratio. Cæterum de his,
 qui crediderunt ex gentibus, nos iam pridem scripsimus
 ex decreto apostolorum, ac multitudinis, ne cogentur
 ad obseruationem legis Mosaicæ, tantum abstinerent ab
 his, quae immolantur simulachris, à sanguine, à suffocato
 & scortatione. Paulus autem, obtemperans Iacobi ac fra-
 trum cōsilio, adiunctis sibi quatuor illis uiris, qui se uoto-
 obstrinxerant, purificatus est unā cum illis, & ingressus
 templum

templū, professus est dies purificationis expletos esse: neq;
 quicquā omisit ceremoniarum, donec ex more offerretur
 pro unoquoq; illorū oblatio. Totū hoc septē diebus erat
 peragendū. Quibus iā penē expletis, Iudæi quidā increduli,
 qui uiderant illū in Asia, quiq; tumultū illic excitauerant,
 ubi cōspexissent Paulū in templo, concitarūt totum
 populū, & iniecerūt manus in Paulū, clamantes: Viri Is-
 raelite succurrite. Hic est uir ille, de quo rumore cognoui-
 stis, qui peragrans omnes regiones, ubiq; docet nouā do-
 ctrinam aduersus hunc populū deo peculiare, aduersus le-
 gem à deo traditam, aduersus hoc templū toti orbi reli-
 giosum. Nec hoc huius impietati satis erat, insuper &
 Græcos homines, atq; incircuncisos induxit in templum,
 & contaminauit locum hunc sanctū. Viderant enim Tro-
 phinum Ephesium in comitatu Pauli cū esset in ciuitate,
 atq; hinc coniectabant, quòd Paulus hunc induxisset in tē-
 plum. Ad hūc tumultum commota est tota ciuitas, factusq;
 est populi concursus. Ac Paulum apprehensum protraxe-
 runt è templo, uelut obijciendum furenti populo, moxq;
 clausæ sunt fores tēpli, ne esset quò se in tutum reciperet.
 Querebant enim eū occidere. Id in templo facere religio
 erat, quasi usquam non sit impium innocentē interficere.
 Interea nunciatum est tribuno cohortis, quòd tota ciuitas
 Hierosolyma tumultuaretur. Qui statim adiunctis sibi mi-
 litibus ac cēturionibus, decurrit ad illos. Iudæi uero post-
 eaquam uiderunt tribunum cum militibus accurrentem,
 desistere percutere Paulum. Tribunus itaq; quum uenis-
 set propius, iussit apprehendi Paulum, ac uinciri catenis
 duabus, suspicans eum esse maleficum quempiam, in quem
 sic seuiret multitudo. Eo facto, tribunus interrogabat Iu-
 dæos, quisnam esset, & quid admisisset. Quum autem ob

nihil omnino uiderem, manu ductus à comitibus perueni Damascum. Illic Ananias quidam uir pius ac religiosus obseruatione legis, & omnium qui Damasci uersantur Iudeorum testimonio probatus, uenit ad me, & adstans mihi dixit: Saule frater recipe uisum. Ego uero protinus recepto uisu uidi illum. Tum ille: Deus patrum nostrorum in hoc delegit, ac præparauit te, ut cognosceres ipsius uoluntatem, & uideres iustum illum unicum omnia iustificantem, & audires uocem ex ore eius. Iesus enim erat in illa luce, quæ perstrinxit oculos tuos, & eiusdem uox erat, quæ audiebas, quoniam eris illi testis apud omnes homines eorum, quæ uidisti & audisti. Et nunc posteaquam ita uisum est deo, quid contaris? Surge & baptizare, & ablucata tua, inuocato nomine eius quem persequebaris. Quibus actis Damasci, post aliquantum temporis reuersus essem Hierosolymam, iam factus alius, & orarem in templo, raptus sum extra me, ac uidi Iesum dicentem mihi: Festina, ac uelociter exi Hierosolymis, quoniam hic non recipient testimonium tuum de me. Tum ego hunc in modum respondi: Domine mihi bona quedam spes est, futurum ut proficiam apud hos, propterea quod ipsi sciunt, quod antehac studio legis seuerim in discipulos tuos, quoscumque possim pertrahens in carcerem, ac uirgis cædes in singulis synagogis eos, qui crediderant Euangelio tuo. Nec his contentus eram. Quin etiã quum funderetur sanguis Stephani, qui suo sanguine fidele testimonium constanter perhibuit tibi, ego quoque adstebam lapidantibus consentiens in mortem innocentis, adeo ut seruariam uestimenta illorum qui illum detulerant, quique primi lapides in illum iacere cœperunt. Ex his quum intelligant omnes quanto legis studio serbuerim aliquando, facile perspiciet me non temere mutatum

etatum esse, multiq; reperientur, qui meum exemplum hoc
 libentius imitabuntur, quò maiori zelo pristinae religionis
 seu in tuos. Hæc ubi dixissem, respondit dominus: Va-
 de, inquam, nubi; obtempera, quoniã iam tempus adest,
 ut Euangelium meum per uniuersum orbẽ incipiat pro-
 pagari. In hoc te delegi, ut mittam hinc ad gentes procul
 remotas. Hactenus Iudæi tulerant Paulum dicentem, usq;
 ad hoc uerbum, ad gentes longe distitas mittam te. Hoc di-
 ctum refricuit dolorem omnium, propterea quòd Iudæi
 miro quodam odio gentes abominentur, coq; pleriq; etiã
 ex his, qui non aspernabantur Euangelium, uolebant gẽtes
 omnino submoueri ab Euangelij gratia: aut si admitterẽ-
 tur, non admitterentur nisi circumcisi, quasi purus deoq;
 gratus esse nõ possit, nisi qui Iudæus esset. Itaq; quũ audi-
 rent gẽtes prælatas Hierosolymitanus, magnis clamoribus
 interruperunt uocẽ loquẽtis Pauli, dicentes tribuno: Tol-
 le de terra uirum istum, quoniam non est fas eum uiuere.
 Quumq; Iudæi multis indicijs declararent impotentem
 animi dolorẽ, uociferantes ac proijcientes uestimenta sua,
 deniq; puluerem iactantes in aëra, tribunus suspicans ali-
 quod indignũ esse facinus admissum, ob quod totus popu-
 lus sic nouo more tumultuaretur, præsertim quũ data lo-
 quendi facultate, nihil esset profectũ nisi in peius, iussit mi-
 litibus suis, ut Paulum inducerent in castra, ac flagris eum
 examinarent, quo uel ex ipso extunderent, quamobrẽ po-
 pulus sic uociferaretur aduersus illum. Quumq; iam iussu
 tribuni loris astringeretur mox cædendus Paulus, dixit
 Centurioni sibi astanti, cui negocium erat delegatum, ut
 præesset quæstioni: Quid, an uobis ius est hominẽ Roma-
 num, & indemnatum flagris cedere? Quod simulatq; audi-
 uit Centurio, celeriter adiit tribunũ, renunciãns illi, quod

audierat, dicens: *Quam rem paras? Nam hic homo, quem iussisti cædi uirgis, ciuis Romanus est. Hoc audito tribunus ipse uenit ad Paulū, & ait illi: Dic mihi num uerū est, quod Cæturio mihi nūciat? An ciuis es Romanus? Quūq; Paulus affirmasset esse se ciuem Romanum, Tribunus respondit: Rem magnā narras. Nam ego magna pecuniæ summa mihi comparauī, ut ciuis essem Romanus. Tū Paulus: Hac quidem in parte mea potior est cōditio, qui ciuis Romanus natus sum, iure ciuitatis à parētibus ad me profecto. Protinus igitur discesserunt à Paulo, qui paraucrāt illum tormētis examinare. Quin & tribunus ipse sibi metuit, ubi resciiuit eum ciuem esse Romanum, eò quòd loris alligasset eum. Tantus tum erat apud omnes terror Romani nominis. Postridie uero cupiens certò cognoscere, quā ob causam accusaretur à Iudæis, soluit illum à uinculis, iussitq; conuenire primores sacerdotum & uniuersum concilium, ac deductum Paulū sistebat corā illis, ut absq; tumultu populi, res per principes ageretur.*

CAPVT XXIII.

Hic Paulus intentis in conciliū oculis, sic uerba facere cœpit: *Viri fratres, ego in omnibus syncera conscientia uersatus sum, usq; in hodiernum diem, in cōspectu dei, qui solus recte iudicat. Summus autem sacerdos Ananias, quum audisset tam confidens, tamq; liberum pro cœmum, quo statim absoluit seipsum, iudice cæterisq; à quibus deferrebat damnatis, indigneq; ferens, quòd nihil honoris præfatus esset ipsi, nec ullam rei speciē præ se ferret, præcepit adstantibus, ut percuterent os dicētis. Nimurum hoc erat, quod Paulo prædixerat domanus: Non recipient testimonium tuum de me. Ad hanc contumeliam, quæ nec in ethnicorum iudicijs fieri solet, Paulus indignatus spiritu, pœnamq;*

poenamq; denunciāns à deo pòst adfuturā tam manifestæ tyrannidis, dixit, Percutiet te deus paries dealbate. Ita'ne tu sedes, ut cognita causa iudices me secundū legē, & cōtra legem nondum audita causa iubēs me cædi, quæ uetat quēquam punire, nisi legitime cōdemnatū? Hic qui adstant dicebāt Paulo: Ita'ne summo sacerdoti dei maledicis? Eò tyrannidis tū uenerat Iudæorū sacerdotiū, ut postularent sibi licere contra ius fasq; cuius malefacere, nec liberam aliorū linguam pateretur. Nimirū hoc erat argumētum sacerdotij mox abolendi, posteaquā ad summū maliciæ uenerit. Tū Paulus uidens se nihil acturū sub tali iudice, tantū occasionē querēdā putauit, ut ille cōuētus dissolueretur. Itaq; respondit: Nesciebā fratres, quòd esset summus sacerdos. Alioqui scio scriptū esse ī libro Exodi: Principi populi tui nō maledices. Hoc dicto quū utcunq; placasset admonitores, quæ sita est ansa, qua tumultū ab ipso auerteret. Licet enim arte uitare periculū, quū nō appareret fructus. Quū itaq; Paulus sciret conciliū illud cōstare è seētis duabus, quarum altera erat Sadducæorum, altera Pharisæorū, quorū alteri ab alteris dissidebant, uoce clara dixit in cōcilio, ut ab omnibus posset exaudiri: Viri fratres, ego pharisæus sum, & pharisæi filius, & ob prædicatam mortuorū resurrectionē iudicor. Hæc ubi dixisset, orta est dissensio inter Pharisæos & Sadducæos, atq; his dissentientibus scinditur & multitudo, quæ aderat, in diuersa studia. Nam Sadducæi, quoniā credunt animas unā cū corporibus interire, neq; probāt resurrectionē, neq; putant esse spiritum ullum aut angelum: Pharisæi contra & resurrectionem credunt, & angelos ac spiritus esse asserunt. Cœpit igitur multitudo magno clamore tumultuari. Interim surrexerunt scribæ quidam ex factione phari-

ſeorum, atq; in Pauli fauorē depugnabant, dicētes: Nihil
 mali cōperimus in hoc homine. Quòd ſi ſpiritus aut ange-
 lus ei loquutus eſt, nō eſt noſtrum pugnare cum deo. Hoc
 idcirco dicebant, quia Paulus pridie narrauerat, ſibi per-
 uiſum apparuiſſe dominum in templo. Tantum in præiu-
 dicijs ualet huius aut illius eſſe factionis. Cumq; contrā uo-
 ciferantibus Sadducæis iam incaluiſſet diſſenſio, reſq; ui-
 deretur ad extremum tumultū ſpectare, tribunus metuēs
 ne Paulus diſcerperetur ab illis, iuſſit milites deſcendere,
 qui raperent Paulum è medio eorum, ac reducerent in ca-
 ſtra. Iam tempus erat, ut deus athletam ſuum inter tam ſæ-
 uos tumultus, præſertim quum inſtarent etiam ſæuioreſ,
 aliqua conſolatione ſubleuaret. Itaq; nocte proxima rur-
 ſus adſtitit ei dominus, dicens: Forti animo eſto Paule. Hi
 tumultus non abſorbebunt te, nondū enim inſtat tempus
 mortis tuæ, ſed ſuper eſt, ut quē admodū Hieroſolymis for-
 titer mihi præbuiſti teſtimoniū, ita teſtificeris & Romæ.
 In urbe, quæ caput eſt Iudææ, functus eſt officio tuo: reſtat
 ut & id faciās Romæ, quæ caput eſt mundi. Cæterum ubi
 iam diluxiſſet, conſpirarunt inter ſe quidam Iudæi, ac di-
 ris deuouerunt ſeſe, ſi prius ſumpſiſſent cibū aut potum,
 quàm Paulū interfeciſſent. Tantū odiū in eū conceperāt.
 Nec erant pauci numero, qui coniurationē hanc fecerāt,
 ſed erant plures quadraginta. Hi adierunt ſummos ſacer-
 dotes ac ſeniores, eiſq; expoſuerunt animū ac propoſitū
 ſuū, dicentes: Artiſſima deuotione deuouimus nos ipſos,
 ſi quicquam guſtemus cibi potuſue, priuſquā occidamus
 Paulū. Nunc oportet uos huic animo noſtro ſubſeruire,
 quo facilius fiat, quod factum eſſe uolumus omnes. Et ue-
 ſtro & cōcilij nomine ſignificate tribuno, ut ruruſus ſiſtat
 apud uos Paulum, hoc prætexentes, quaſi uelitis aliquid
 certius

certius de eo cognoscere, quod heri per tumultum non licuit. Nos uero non commitemus, ut incolumis redeat in castra, quemadmodum heri: sed priusquam accedat ad locum concilij, parati sumus illum interficere. Has tam capitales insidias quam audisset adolescens quidam, Pauli ex sorore nepos, non putabat amplius dormitandum, sed protinus ingressus castra nunciauit Paulo, quod erat prae manibus. Eo cognito, Paulus uocato ad se quidam est centurionibus ait: Adolescentem hunc perduc ad tribunum, habet enim quod illi significet. Centurio, sicut erat iussus, assumptum adolescentem perduxit ad tribunum, dicens: Paulus ille uinctus rogauit me, ut hunc adolescentem adducerem ad te, quod diceret illi esse quiddam, quod tecum uellet loqui. Tribunus autem amplexus manum adolescentis, secessit cum eo seorsum, ac percotatus est illum dicens: Quid habes, quod uolebas significare mihi? Tunc ille: Iudaei coniurati in necem Pauli, hoc inter se statuerunt, ut roget te, quo crastino die rursus adductum Paulum sisti iubeas in concilio: illud praetexturi, quasi cupiant aliquid de eo inuestigare, quod heri non potuerunt liquidum cognoscere: ceterum aliud agunt. Quare tu caue, ne postulationi illorum obsequaris imprudens. Nam destinatis animis moliuntur insidias capiti Pauli, uiri plus quam quadraginta, qui se diris deuotionibus obstrinxerunt, si uel ederint uel biberint quicquam, priusquam interficiant illum. Et iam nunc ad hoc facinus parati sunt, expectantes quid tu promissurus sis. Tribunus his auditis dimisit adolescentem, precipiens illi, ne quis ex ipso sciret, quod haec indicasset tribuno. Sic enim cupiebat consulere uitam Pauli, ut tamen uideret inuidiam Iudaeorum. Itaque uocatis ad se duobus centurionibus dixit: Parate milites ducetos, cumque his equites septuaginta, et laecarios ducetos, ut eant Caesaream statim

ab hora noctis tertia, simulq; parate iumēta, ut his imposi-
tū Paulū saluū deducāt ad Felicē præsidē. Hac tanta dili-
gētia nō ob id tantū usus est tribunus, ut unius hominis vi-
tæ cōsuleret (nec enim erat usq; adeo religiosus) sed absol-
ui cupiebat à Paulo, quē neq; tueri poterat aduersus tam
obstinatū odiū totius cōcilij, nec audebat illorū odijs de-
dere ciuē Romanū. Atq; ideo noctu iussit eū educi magna
manu militum, metuēs ne si interdiu, aut paucis comutatus
exisset, Iudæi in itinere raperent eū & interficerēt, atq;
hinc deinde calūnia recideret in ipsum, qui prodidisset ci-
uem Romanū. Addidit autē & epistolium ad Felicem in
hanc sententiā: Claudius Lysias optimo præsidi Felici sa-
lutē. Virum hūc cōprehensum à Iudæis, quū esset iam in-
terficiendus ab illis, superueniens cum exercitu eripui, co-
gnito quòd ciuis esset Romanus. Cupiens autē scire cau-
sam quā obrem accusarent illū, deduxi illum in conciliū
illorum. Quē cōperi nihil habere criminis, quod uel mor-
te dignum esset, uel uinculis, sed tantum obijci quædam de
quæstiōibus legis Iudaicæ. Mox ubi mihi fuisset indicatū
de insidijs, quas illi parauerāt Iudæi, protinus misi eū ad
te, simulq; denunciaui Iudæis qui accusant eū, ut si quid
haberēt quod illi obijciāt, dicāt apud te. Vale. Milites ue-
ro iuxta Tribuni iussum, Paulum in suam tutelam rece-
ptum, noctu perduxerunt Antipatrida. Postero uero die,
quoniam non longe aberat Cæsarea, iamq; minus pericu-
li uidebatur, milites redierunt Hierosolymam in castra,
equites comutati sunt Paulum Cæsaream usq;. Quò cum
uenissent ac reddidissent epistolā præsidi, simul & Pau-
lum statuerunt coram eo. Porro præses literis perlectis,
percontatus est Paulum cuius esset prouinciæ. Cognito ue-
ro quòd Cilix esset; Audiā, inquit, te, quum accusatores
tui

tui uenerint. Iussitq; ut seruaretur in prætorio Herodis.

CAPVT XXIIII.

Post dies autem quinque Cæsareâ descendit Ananias sacerdotum princeps cum senioribus aliquot, unâ cum oratore Tertullo, qui causam ageret. Adeo tenebat illos obstinata quædam cupiditas occidendi Paulum. Hi cum audissent præsidem, flagitantes exhiberi reum, Felix iussit citari Paulum ac sisti. Ibi Tertullus malæ causæ non optimus patronus, hunc in modum cepit accusare Paulum: Cum tibi debeamus, quibus rebus admodum pacatis ac tranquillis iampride fruimur, quumq; et alia permulta feliciter ac recte geratur in hoc populo, per tuam prouidentiam, nos tuam in nos beneficentiam et semper et ubique agnoscimus ac prædicamus, præstantissime Felix, quantoque possumus studio gratias agimus. Atque ista tua dexteritas nobis certam spem facit, te et in hac causa quam nunc deserimus, nostræ gentis tranquillitati cõsulturum. Verum ne prolixiore præmio te plurimis ac maxime negocijs occupatum remorer, oro te ut nos pro tua humanitate paucis audias. Cõperimus hunc uirum, pestiferum nostræ genti, propterea quod seditionem cõcitat inter Iudæos, non solum in Syria, uerum etiam in omnibus totius mundi regionibus, quocumque Iudæorum natio dispersa est, dum se facit autorem nouæ sectæ, quæ dicitur Nazaræorum. Nec his contentus, ausus est uenire Hierosolymam, et inductis in templum hominibus incircuncisis, non ueritus est profanare templum nostrum, quem in ipso facto comprehensum uolebamus secundum legem nostram iudicare: uerum superueniens Eysias Tribunus cum magna multitudine uirum, eripuit eum è manibus nostris, causæ cognitionem ad te reiciens, iubensque accusatores adire te: proinde uel ex ipso Tribuno poteris cognoscere hæc omnia

omnia sic habere, de quibus accusamus eum. Sic orator ille non minus medax quam frigidus: Iudæi uero qui aderant accusationi, confirmabant rem ita se habere, ut narrabat Tertullus. Post hæc ubi præses inuisset Paulo, ut pro se diceret, sic defensionem suam exorsus est: Aequiore animo pro meipso causam dico, quum sciam te iam multos annos uersatum in hac gente, & in cognoscendis Iudæorum causis non esse rudem. Quo nuperius actum est quod isti obijciunt, hoc certius potes cognoscere, quod non sunt nisi duodecim dies, ex quo pro more Iudaicæ religionis ascendi Hierosolymam, adoraturus, meque pro suscepto uoto solenni ritu purificaturus. Hoc si est uiolare templum, crimen agnosco. Neque me compererunt in templo cum quoquam disputantem: aut populi concursum facientem: ac ne in synagogis quidem, aut in ciuitatis ullo loco. Nec ullis idoneis argumentis probare possunt ea crimina, quæ mihi obijciunt. Quod autem obijciunt, de secta Nazarenorum, non inficias ideo quod uerum est. Quanquam ea res nihil attinet ad accusatores, quando nec ea secta damnata est apud Iudæos, nec ego huius sectæ sum princeps. Quod si tibi curæ est cognoscere, quam sectam profitear, dicam. Ego iuxta institutum phariseorum, quam uocant sectam, colo patrium deum, nequaquam autor nouæ religionis, sed à maioribus traditæ diligens obseruator, credens omnia uera, quæ in lege & prophetis scripta sunt: quæ cum magna ex parte iam deus ita ut promiserat præstitit, certam spem habeo & illud futurum, quod promisit: uidelicet resurrecturos olim mortuos, iustos pariter ac iniustos: iustos ad immortalitatis gloriam, iniustos ad æterna supplicia. Nec ista credo leuiter, uerum adeo penitus habeo persuasa, ut quoniam scio me olim ad dei tribunal sistendum, pro factis relaturum præ-

mia, toto studio contendā, ne qua in re peccem aduersus le-
 gem dei, sed conscientiam habeā purā ac syncerā, non so-
 lum apud deū, qui scrutator est cordium, uerum etiā apud
 homines. Idq; in hunc usq; diē facio. Proinde non habent
 quod accusent in uita mea superiore, ut hinc demonstrent
 & hac quæ nūc obijciūt, in me probabiliter herere. Mul-
 tis enim annis sine crimine peractis, tandem ueni Hieroso-
 lymam, exhibiturus pecuniā in Asia collectam, ad subleuā-
 dam inopiam gentis meæ. Si hoc est esse pestilentem, sub-
 leuare beneficio gentē meā, agnosco quod obijciūt. Atq;
 interim ne quid turbæ nasci posset ab his, qui querebant
 occasionē, raso capite sum ingressus tēplum, ac solitis riti-
 bus peregrini purificationē, nihil admittens, unde quicquā
 uel turbæ uel tumultus oriri posset. Nihil enim à me noui
 factū est, sed iisdē ritibus usus sum, quibus tota gēs utitur.
 Ceterū si quid tumultus tum est concitatum, per Asiati-
 cos quosdā Iudeos concitātū est. Quos, quoniā huius ne-
 gocij sunt autores, oportebat in hac causa adesse, & accu-
 sare si quid haberent aduersum me. Est autē malæ consciē-
 tiæ signū, quod se subducūt huic iudicio, posteaquā uidēt
 rē apud præsidē agi. Si quid admissum est, per illos potissi-
 mum poterā reuinci, aut per illos poterā absolui. Quan-
 quam ego nullius accusationē metuo. Vel hi ipsi qui ad-
 sunt, proferāt, quādo quidē sto in concilio, si quid à me cō-
 missum deprehenderunt secus quā ius fasq; est. Siquidē
 in legitimo iudicio licet & obijcere crimen reo, licet &
 reo suā causam agere. Verū non habent quod obijciant,
 nisi fortē uolent unicā illam uocē obijcere: qua quū stare
 inter illos exhibitus à tribuno, uiderēq; nihil agi iure, sed
 manifestus odijs tendi in perniciē meā, clamaui pharisæū
 esse me, & ob hoc reum agi apud illos, quod prædicarem
 resur

resurrectionē mortuorum. Nā ad hanc uocē cœperūt ipsi
 inter se tumultuari, donec tribunus eripuit me illorum ma-
 nibus. Quod uerum erat professus sum, & a quō erat mul-
 titudinem scire, quamobrem periclitarer apud cōcilium,
 quandoquidem perspiciebam in primoribus nihil esse præ-
 sidij. Felix hīs auditis, quoniā exacte nouerat sectam pha-
 risæorum, quam Paulus profitebatur, uoluit causam in a-
 liud tempus differre, dixitq; : Quoniam Lysias totius ne-
 gocij seriem pernouit, ubi ille ad nos uenerit, audiam uos.
 Mandauitq; Centurioni, ut interim haberet eum in custo-
 dia, sed mitiore: sic, ut subinde daretur illi relaxatio, neq;
 quisquam ex ipsius familiaribus uetaretur adire eum, aut
 ministrare, si quid opus esset. Post dies autē aliquam-
 multos, quum Felix uenisset Cæsaream cum Drusilla uxō-
 re sua, quæ erat Iudæa, accersiuit Paulum, cupiens ab eo
 plenius edoceri de secta quam profiteretur. Ibi, quod Pau-
 lus antē dissimularat, aperit ei uia euangelicæ salutis, quæ
 non constat obseruatione legis, quemadmodum existima-
 bāt Iudæi, sed fiducia erga Iesum Christum, quem Iudæi
 tot seculis expectatum crucifixerāt: per baptismum autē
 aboleri semel omnia peccata uitæ superioris, sic, ut in illū
 renati, deinceps pure sancteq; uiuāt iuxta regulam euan-
 gelicam, donec idem Iesus, qui ob salutē humani generis
 semet impenderat, rediret sublimis cum gloria patris, iu-
 dex uiuorum & mortuorum. His de rebus quum Paulus
 multa differeret de gratia fidei, de iusticia euangelica, de
 temperantia sobrietateq; uitæ spiritualis, de iudicio su-
 premo, quod nemo possit effugere, Felix inhorruit, & ha-
 stenus commotus est: non ut absolueret Paulū (metuebat
 enim Iudæos, quibus sciebat illum esse uehementer inui-
 sum) sed ut interim haberetur in humaniore custodia, do-
 nec

nec sese daret occasio liberandi illū. Suberat & alia quædam causa, quare differret absolutionem: sperabat futurum, ut Paulus aliquam pecuniæ summam numeraret, ac ipsi daret in manum pro liberatione sui. Atq; hac de causa frequenter accersebat Paulum ad colloquium, quo daret occasionem offerendæ pecuniæ, ut contracta familiaritas, perspectaq; præsidis facilitas, excuteret pudorē, quem suspicabatur obstare, quo minus auderet Paulus offerre pecuniam. Nam & Cæsarum leges damnant iudicium pecunia redemptum. Interea dum Paulus biennium detinetur Cæsareæ, iussu Cæsaris Neronis Felix successorem accepit Portium Festum. Ac tum quidem erat occasio dimittendi Paulum. Cæterum nolens à provincia decedere, odio sui relicto, malēs q; gratificari Iudæis, quàm ex sincera consciētia liberare innocentem, reliquit Paulum uinctū. Adeo difficile est magnatibus huius mundi, quod rectum est ubiq; sequi.

CAPVT

XXV.

Festus itaq; provinciam ingressus, post triduum ascendit Hierosolymam à Cæsareæ. Ad noui præsidis aduentum recrudit Iudæorum malicia. Mox enim adierunt illum summi sacerdotes ac primores Iudæorum, hoc fauoris à nouo præside flagitantes, ut hactenus sibi faueret aduersus Paulum, ut accerseret eum Hierosolymam, quod incommodum esset Cæsareæ causam persequi. Sperabant enim præsidem, qui nuper uenisset in provinciā, & ignarus esset eorum quæ gerebantur, hac in re facile gratificarum ipsis. Cæterum hoc conuenerat inter Iudæos, ut si Festus annuisset ipsorum postulationi, structis insidijs occiderent Paulum in uia. Festus autem æquior quàm illi uolebant, respondit, ut Paulus quidem Cæsareæ seruarietur,

sc

se uero propediem eò profecturum, & causam illorum cogniturum. Proinde si qui sunt, inquit, inter uos idonei ad huius causæ persecuitionem, descendant unà mecum Cæsaream. Ibi sistetur uobis reus. Et si quod est in hoc uiro, de quo narratis, crimē, accusent eū. Commoratus autē inter eos dies plures quàm decē, profectus est Cæsaream. Ac postridie sedit pro tribunali, iussitq; sisti Paulum. Qui cū productus esset, circūsteterunt illum Iudæi qui uenerant Hierosolymis, intentantes illi multa simul & grauiamina, sed quorum nullum poterāt probare: quum Paulus pro se respondens, perspicuum faceret, se neq; in legem Iudæorum, quam seruaret, neq; in templum, in quo pure & quiete uersatus fuerat, neq; in Cæsarem quicquam peccasse. Festus autem quū intellexisset & Pauli innocentiam, & implacabile Iudæorum in eū odium, sic studens gratificari Iudæis, ut tamen reo nō uideretur fecisse iniuriam, ait Paulo: Vis ire Hierosolymā, & illic iudicari apud me? Suspiciabatur enim id fore gratū Iudæis qui prius hoc flagitauerant. Tum Paulus non ignarus quid molirētur Iudæi, respōdit: Nō est quur aliò reijciatur hæc causa, quādo quidem nihil obstat, quo minus hic absoluar uel dāner. Ad tribunal Cæsaris adsto reus in ciuitate Cæsarea, hic oportet me iudicari. Iudæis nullam iniuriam feci, sicut tu quoq; melius nosti. Nā si qua in re illos læsi, aut si alioqui quicquam admisi capitis supplicio dignū, non deprecor mortē. Quòd si uana sunt omnia quæ isti mihi obijciunt, nemo iudicē agens potest me præter ius illorū odij donare. Neq; enim iudex in gratiam cuiusquā potest damnare reum, Cæsarem appello. Sub hæc Festus cōmunicato sermone cum concilio Iudæorum, respondit Paulo: Cæsarem appellasti, ad Cæsarem ibis. Malebāt enim Iudæi Paulum

ad Cæsarem relegari, quàm absolui, sperantes oblatum iri
 occasionem, per quam tollerent illum aliquando è medio.
 Interea transactis aliquot diebus rex Agrippa, qui patri
 Herodi ab angelo percusso in regnum successerat, unà cū
 Bernice uxore uenerunt Cæsaream salutaturi Festum no-
 uum præsidē. Cumq; dies cōplures illic commoraretur, Fe-
 stus per occasionē exposuit regi causam Pauli hunc in mo-
 dum: Est hic uir quidam relictus à Felice, cui successi, uin-
 ctus, de quo quum uenissē Hierosolymā, adierunt me
 summi sacerdotes ac primores Iudæorum, postulantes ut
 in ipsorum fauorem pronunciarem aduersus illum senten-
 tiam. Quibus respondi, non esse Romanis hunc morem, ut
 in gratiā cuiusquam donent quenquam hominē in exitiū,
 priusquam reus præsentēs habeat accusatores, locūq; ac-
 cipiat defendendi se de obiectis criminibus. Itaq; quū huc
 conuenissent accusatores, sine ulla dilatione postridie sedi
 pro tribunali, iussiq; adduci reū. Quumq; prodissent accu-
 satores, nullum crimē obijciebant de rebus his, de quibus
 ego suspicabar. Tantum quæstiones quasdā de sua super-
 stitione mouebant aduersus eum, & de quodā Iesu defun-
 cto, quem affirmabat Paulus reuixisse, ac nunc quoq; uiue-
 re. Ego uero uidens eiusmodi quæstiones non admodum
 cōuenire meæ cognitioni, neq; satis certū habens, quid in
 ea causa pronunciarem, rogavi eum, num uellet ire Hiero-
 solymā, atq; illic experiri iudiciū super hisce rebus, quæ
 notiores essent sacerdotibus, scribis ac pharisæis. Id quum
 recusasset Paulus, appellans Cæsarem, ut illius cognitioni
 seruaretur, iussi illū interim seruari in custodia, donec per
 occasionē mitterē illum ad Cæsarē. His auditis, respondit
 Agrippa Festo: Audiui iā pridem multa de Iesu isto, deq;
 discipulis illius, quamobrē uellē et ipse audire hominē istū,

priusquam eat ad Cæsarem. Tum Festus: Cras, inquit, audies eum. Postero die quū uenisset Agrippa, simulq; Bernice multo cū strepitu atq; apparatu, introissentq; in auditorium cum Tribunis ac primoribus ciuitatis, iubete Festo adductus est Paulus. Tum Festus, ne tantū in regis gratiam uideretur adduxisse Paulum, hunc in modum loquutus est: Agrippa rex, & omnes quotquot hic nobiscū adestis uiri, uidetis hominem, de quo tota multitudo Iudæorū interpellauit me, tum Hierosolymis, tum hoc in loco, magnisq; uociferationibus acclamarunt, non esse fas eū amplius uiuere. Ego uero, disquisitione facta, comperi illū nihil admisisse dignum supplicio capitis. Cæterum quū ipse ultro appellasset Cæsarem, statui illū eò mitteret. De quo certum quod scribā domino, nō habeo. Quapropter produxi eū ad uos, et maxime ad te rex Agrippa, ut examinatione facta, habeā quod scribā. Iniquū enim mihi uidetur, mittere uinctū, neq; significare crimina, de quibus accusatur.

CAPVT XXVI.

Hic Agrippa rex uersus ad Paulum, qui uinctus adstabat, ait: Permittitur tibi loqui pro temetipso, si quid habes, quo causam tuam defendas. Moxq; Paulus porrecta manu, defensionem sui sic exorsus est: Magni referre puto rex Agrippa, apud quē iudicē reus causam dicat. Etenim qui fidit innocētiae suae, huic nihil optabilius, quā ut contingat iudex, qui causam aut optime norit, aut facillime possit discere. Nam apud iudicem non intelligentē negotium de quo agitur, frustra disertus est qui dicit. Quanquā itaq; mihi uaria crimina obijciuntur à Iudæis, tamen hoc nomine me fortunatum iudico, qui causam hanc hodie dicturus sum apud te, cui notissimæ sunt, & consuetudines & quæstiones gētis Iudæicæ. Quapropter te rogo ut pa-

tien

tienter me audias. Frincipio, quòd quidam obijciūt me peccare aduersus legē, quā sit falsum, omnis mea uita ad hūc usq; diem acta satis declarat. Quanquam enim Tarsi natus sum, tamen à primis annis inter Iudæos institutus sum Hierosolymis, ubi & legē studiose didici ad pedes Gamalielis. Itaq; uitam meam pure religioseq; actam inter gētis meæ homines, & in omnium celeberrima ciuitate nouerūt Iudæi, qui me ante multos annos cognouerūt, ex quo primum Hierosolymis uersari coepi, si modo uelint id quod sciunt profiteri. Neq; enim solum Iudaicæ religionis sedulus cultor fui, uerum etiam eam sectam, quæ cateris & religionis studio & legis exactissima cognitione præcellit, amplexus sum, nimirum phariseorum. Impudenter autem accusant me parū esse Iudæum, qui fuerim & sim phariseus, quasi quis Iudæum esse neget, qui Hierosolymis sit natus. Nam ex Iudæis phariseorum secta præcipue credit futuram corporum resurrectionem, & unūquēq; prout in uita hac se gessit, præniā sortiturū. Nec unquā desciiuī à secta pharisaica, quin & nunc ob spem felicitatis, quam deus repromisit patribus nostris his qui pie transegerunt hanc uitam, sto subiectus iudicio. Quòd si crimen est sperare quod deus promisit suis cultoribus, mihi crimen hoc cum multis commune est. Etenim duodecim tribus gentis nostræ, quo tandem animo colūt deum instanter nocte ac die, nisi quòd sperant sese ad hanc felicitatem ab eo promissam peruenturas? Vix igitur Iudæi nomine dignus uideatur, qui non sperat, quod deus promisit. Atqui ob hanc spem, rex Agrippa, nunc potissimum uocor in ius à Iudæis. Scio multis absurdum uideri, si quis dicat corpus semel mortuum ac putrefactum reuiuiscere. Sed multa uidentur hominibus absurda, quæ post cōperiunt esse uerissima.

Si quis prædicet hominē ab hominē posse reuocari ad uitā, merito uideatur absurda dicere. Verū quur incredibile iudicatur apud uos, si deus qui potest quicquid uult, suscitatur mortuos? An qui uitā dedit omnibus, nō potest quibus uult reddere? An illū mēdaxem esse credimus, ut quod promisit, nō sit præstaturus? Quin & mihi usu uenit, ut quod prius uidebatur absurdum, post compererim uerissimū: & quod antē uidebatur impiū, & legi nostræ aduersum, post compererim & pietatis & religionis esse caput: adeo, ut quo animo nunc in me sunt Iudæi, hoc ipse quondam fuerim erga discipulos Iesu Nazaranī: aduersus cuius nomē rebellans totis uiribus, existimabam me religiose facere, si quantis possem malis illius professores affigerem: quod & feci Hierosolymis. Multos enim sanctos conieci in carcerem, impetrata ut id facerem à summis sacerdotibus auctoritate, quumq; occiderentur detuli sententiam. Nec Hierosolymis tantum, sed & per omnes synagogas, ubicunq; cōciliabula illorum deprehenderem, puniebā illos, malis huc adigere studens, ut in sanctissimum nomen illud essent blasphemī, quemadmodum ego tum erā. Nec his cōtentus, maiore etiam insania debacchatus sum in illos, adeo ut exteras etiā ciuitates, ac procul ab Hierosolymis semotas proficiscerer, ut eius nominis professores afficerem supplicio. Cumq; totus intētus huic crudeli negotio, nō ex malicia, sed studio legis patriæ proficiscerer Damascū, armatus auctoritate summorum sacerdotū, die medio, rex Agrippa, uidi cœlis subito promicare lucē multo clariorem splendore solis. Ea circūfulsit & me, & comites meos qui aderant. Quū autē omnes attoniti fulgore luminis decidissemus in terrā, audiui uocē loquentē ad me, ac dicentē Hebraica lingua: Saul Saul, quur me persequeris? Durū est tibi iactare calces

calces aduersus stimulum. Hic ego respondi: Quis es domine? Tum ille contra: Ego sum Iesus Nazarenus, quem tu persequeris. Sed surge, & erige te in pedes tuos. Ideo deieci persecutorem, ut erigam præconem nominis mei. In hoc enim nunc apparui tibi, ut à me delectus, & hæc quæ uisidisti, testificeris atq; exequaris, & ea quæ in posterum per uisiones significabo tibi. In quibus oibus adero tibi protector, eripiens te de populis ac gentibus barbaris proculq; semotis, ad quas nunc te legatum mitto: ut quemadmodum tu nunc subito liberatus ab errore, pro cæco factus es oculatus, ita prædicatione ueritatis euangelicæ, aperias oculos eorum, ut à tenebris errorum ac uitiorum, quibus hactenus detinetur, conuertantur ad lucem euangelicam, utq; qui hactenus idololatriæ dediti incipia fuisse satanæ, trāsferantur ad deum, qui dominus est omnium, & qui hactenus omni turpitudinis genere fuerunt inquinati, nunc per fidem euangelicam gratis accipiant remissionem omnium peccatorum: quiq; hactenus dicti sunt non populus, alieni à deo, alieni ab omni consortio sanctorum, nunc sortem accipiant inter eos qui sanctificati sunt: non per circūcisionem aut legis obseruationem, sed per fiduciam erga me, quia credunt Euangelio. Nec enim cuiquam alia uia nunc contingit sanctificari. Hæc, Agrippa rex, neq; noctu, nec in somnis acta sunt, sed clara luce fulgore cōspeximus multi, & uocem clare loquentem audiuius. Unde certus hæc à deo cœlitus geri, non me præbui inobedientem cœlesti uisioni, sed omisso negotio quod institueram, longe diuersum agere cœpi, prius ac potius ducēs exequi quod deus mādarat, quam quod summū sacerdots. Nam statim Damasci, mox Hierosolymis, deinde per oēs Iudææ regiones, deniq; & inter gētes uarias ac procul semotas prædicabam Euangelium, ut uita superioris præ-

nitentiam agerēt, et conuerterētur ab idolis mutis ad deū
 uerum ac uiuum, utq; semel purgati baptismo, deinceps fa-
 cerent opera digna ijs, qui uere resipuissent. Hanc ob cau-
 sam Iudæi, quū me uidissent in tēplo, comprehēsum tenta-
 bant interficere. Nec armis humanis hactenus me defen-
 di, sed protectore deo, cuius iussu facio quod facio, subsisto
 usq; in hodiernū diem, testificās tum maximo cuiq; tū mi-
 nimo, de his quæ iussus sum oībus absq; delectu personarū
 prædicare: nullā nouam doctrinā ex me cōminiscēs, sed ni-
 hil aliud prædicās, quā ea quæ Moses ac propheta præ-
 dixerūt futura. Siquidem & Iudæi hæc solēt disputare de
 Christo ex uaticinijs prophetarū, an Messias esset uēturus,
 malis hominū mortiq; obnoxius, an esset omnium primus au-
 spicaturus resurrectionē corporū, an lumē ueritatis annū-
 tiaturus primū populo Israēlitico, deinde et gētibus. Hæc
 omnia quū prædicta sint à prophetis & Mose de Messia,
 prædico nō expectandū alium Messiam, quandoquidem
 ista iam expleta sunt in Iesu Nazarenno: nihilq; iā superes-
 se nisi ut per pœnitentiā uitæq; nouitatē omnes sese præ-
 parēt in illius reditū, quando uēturus est iudex totius mun-
 di. Quū Paulus hæc aliāq; multa pro sui defensione dice-
 ret, Festus qui nihil intelligebat rei Iudaicæ, pro deliramē-
 tis ducēs, quæ dixerat de uisione, deq; resurrectione corpo-
 rum, clara uoce dixit: Insanis Paule. Euenit tibi quod mul-
 tis solet. Multitudo literarum tibi sanā mentē eripuit. Ad
 hoc Paulus: Nō insanio præstantissime Feste. Siquidē insa-
 nia est, per errorē mētis a uero delirare. Ego uero sobrius,
 quæ uera sunt eloquor: quæ scire, uera sanitas est. Hæc
 enim ita se habere nouit rex, apud quē his de rebus eo libe-
 rius loquor, quòd existimē nihil illum latere eorū quæ nar-
 ro. Neque enim res in angulo gesta est, sed in propatulo,
 deinde

deinde rumor per uniuersam Iudæã dimanauit. Mox Paulus uersus ad Agrippã, ait: Credis rex Agrippa prophetis? Scio quòd credis. His qui credit, nõ potest nõ credere Euãgelio, prædicãti factũ, quod propheta futurũ prædixerãt. Agrippa uero sermonẽ interrumpens, dixit Paulo: Modica ex parte persuades mihi ut fiam Christianus. Tum Paulus: E quidẽ illud optarim à deo, nõ tantum modica ex parte, uerum etiã magna: nec te modo, sed omnes etiam qui me audiũt hodie, esse tales, qualis ego sum, exceptis hisce uinculis. Hæc ubi dixerat Paulus, surrexit rex ac præses & Bernice, simulq; cæteri qui assederãt. Quũq; secessissent de negotio cõmunicaturi, discessum est ab omnibus in hæc sententiã, ut dicerent, nihil admissum à Paulo dignũ morte aut uinculis. Itaq; futurum erat ut dimitteretur Paulus, nisi rex Agrippa dixisset Festo præsi, Poterat hic homo absolui à causa, nisi appellasset Cæsarem.

C A P U T X X V I I .

Itaq; quum ex sententiã regis Agrippæ decretum esset, ut Paulus quẽadmodum appellarat Cæsare, iret in Italiam, tradiderunt Paulum, cumq; hoc alios quosdam uinctos Centurioni nomine Iulio, cohortis Augustæ. Conscendimus autẽ nauim quæ uenerat ex Hadrumeto, Africæ ciuitate, quæ nos exponeret in Asiam minorem, quòd ea iuxta oras Asiæ esset itura, perseuerante nobiscum Aristarcho Macedone Thessalonicensi, qui nauigationis etiam comes esse uoluit. Itaque postridie quàm soluissemus Cæsarea, appulimus Sidonem. Hic Iulius Centurio, quoniam Paulum constituerat tractare humaniter, permisit ut egressus nauim, iret ad amicos, si quos haberet Sidone, atque ab illis curaretur. Hinc rursus ubi soluissemus, non cõsumimus nos spatio so mari, sed ad læuam præterlegimus

littora Cypri, eò quòd uenti essent aduersi. Atq; ita pelagus, quod est cõtra Ciliciam ac Pãphyliam, emensi, peruenimus Myram, ea est in littore Lyciæ: Hic Centurio natus aliam nauim, quæ uenerat ex Alexandria Aegypti, nauigatura in Italiã, transposuit nos in illam. Quinq; multis diebus tarde nauigassemus, uixq; tandẽ deuenissemus cõtra Gnidum, uidelicet reflãte uento, defleximus cursum ad insulã Cretam, iuxta ciuitatẽ eius insulæ littoralem, cui nomẽ Salmon, siue, ut nõnulli uocant, Sammonium. Hanc quũ egre præternauigassemus, peruenimus ad aliud Cretæ littus, cui nomẽ Pulchriportus. Huic loco erat uicina ciuitas Lasæa. Porrò quum multum iã temporis in hac nauigatione cõsumptum esset, Paulus quum perspiceret quòd iam inciperet esse periculosa nauigatio, non solum ob id quòd uentis aduersantibus nõ possent tenere cursum quem uolebant, uerum etiã quòd ultra iustum tẽpus nõ curassent corpus cibo, admonuit nautas, dicẽs: Viri, perspicio quòd hæc nauigatio futura est cum iniuria, multoq; damno ac periculo, non tantum oneris & nauis, uerum etiam uitæ uestræ, quare præstiterit à nauigando desisteret. Porrò Centurio magis auscultabat gubernatori, & nauclero, quàm Pauli monitis. Quoniam autẽ illic non occurrebat portus idoneus ad hybernandũ, cõplures hoc cepere consiliũ, ut si quo modo possent, perueheretur usq; ad Phœnicẽ. Is est portus Cretæ prominẽs in mare ad uentũ Africũ et Corũ. Interea quũ aspiraret Auster, rati se uoti fore compotes ut Phœnicẽ peruenirẽt, soluerãt à littore Asi, ea est Cretæ ciuitas, ac præterlegebãt orã Cretæ. Verũ haud multo post obortus est uetus subitus ac uiolẽtus, omniũq; maxime formidatus nautis, quẽ uocant Typhonem. Idẽ à plaga mundi unde flat, dicitur Euroaquilo, quod inter Eurũ flet & Aquilo

Aquilonē. Is cū impetu suo corripuisset nauim, nec posset obniti tempestate, dedimus uela uētis, & arbitrio uentorū ac fluctuū ferebamur. In insulā autem quandā delati, quæ Cretæ est ad Austrū nomine Claude, a gre potuimus obtinere scaphā, ut si quid accideret, esset præsidio. Qua tandē sublata in nauē, & alijs itē auxilijs utebatur, funibus subcingētes nauim, ne uado illisa facile solueretur: metuebāt enim ne uētus impelleret in Syrtim ad Austrū uicinā, quō Typhon ferebat, simulq; demersere uas ad retardādum nauis impetum. Atq; his præsijs adiuti ferebamur. Porrò quum nō cōquiesceret tēpesta, sed magno periculo iacta remur, sequēti die uenerūt ad extrema præsidia, ac proiec-tis oneribus in mare, iacturam fecerūt, quo nauem subleuarēt. Rursus perseuerāte tempestate tertio die etiā nauis armamēta nostris manibus proiecimus. Porrò quū ad dies cōplures neq; sol appareret neq; sidera, ac tempesta semper grauior urgeret, iam omnes ceperat desperatio salutis. Accedebat huc, quōd occupati difficultate nauigationis, multo iam tempore nō sumpserant cibum. Hic Paulus astans in medio illorū, dixit: Oportebat, ò uiri, prius obtēperare cōsilio meo, quo monui uos, ne solueretur à littore Cretæ. Sic enim hoc incōmodum et rerum iacturā uitasse-tis. Id quoniā mutari non potest, superest ut uel sero sapia-tis. Nolite despondere animū. Nullus enim ex uobis peribit. Tantum nauis erit iactura. Nō hæc ex me somnio, sed nocte hac astitit mihi angelus dei, cuius ego sum minister et cultor, dicēs: Ne metuas Paule, nō hic peribis, sed oportet te prius sisti Cæsari. Nec tu solus euades incolumis, sed omnes hos qui sunt in nauī tecū, tuis precibus donauit deus. Quapropter bono, inquam, animo estote uiri. Nihil enim dubito, quin quēadmodum per angelū suū promisit

deus, sic futurū sit: quòd si quæritis, qua ratione possit con-
 suli uitæ omnium, oportet nos in insulam quandam eijci, ibi
 nauis fracta, seruabimur. Porro ubi decimaquarta nox su-
 peruenisset, iamq; nauigaremus in mare Adriatico, nautæ
 prospectantes circa medium noctis, suspicati sunt sibi ap-
 parere regionem aliquam. Qui uolentes experiri, an eò tu-
 to possent appellere, demiserunt funiculum alligato plum-
 bo, quem nautæ à iactu bolidem uocant, ac repperunt
 profunditatem passuum uiginti: pauloq; longius proeecti,
 ac rursus demissa bolide repperunt, passus quindecim. Cæ-
 terum ubi sentirent decrescere profunditatem, metuentes
 ne inciderent in loca aspera ac saxosa, iactis de puppi an-
 coris quatuor, optabant oriri diē, quo certius dispicerent,
 quæ nam appareret regio. Nautæ uero, desperata nauis,
 quoniā senserant se non procul abesse à terra, primum sibi
 studuerunt cōsulere, eoq; scaphā demittunt in mare, dissi-
 mulantes se parare fugā, sed prætexētes, quasi ob uim tē-
 pestatis uellent & à prora ancoras demittere. Paulus autē
 nō ignarus quid agerent, & sciens ad seruandos cæteros,
 qui erāt in nauis, nautarū opera fore opus, admonuit Cen-
 turionē ac milites: Nisi isti, inquiēs, māsrint in nauis, uos
 seruari nō potestis. Hoc audito milites, gladijs inciderunt
 funes scaphæ pēdentis, ac passi sunt illam excidere in ma-
 re. Cum autem rarescente nocte inciperet apparere dies,
 Paulus hortabatur omnes ut cibum sumerēt, dicens: Dies
 hic decimus quartus est, quod perseueratis esse ieiuni, nec
 ullo cibo curastis corpora, quapropter hortor uos, ut su-
 matis cibū: hoc ad salutem uestrā pertinet, ne liberati à tē-
 peste, fame periclitemini. Non est enim quod cogitetis,
 quorsum attinet sumere cibum mox perituros. Nam hoc
 promitto uobis, quòd nulli uestrum peribit uel capillus de
 capit

capite. Hæc loquutus Paulus, sumpto in manus pane, gratias egit deo in conspectu omnium: cumq; fregisset, domini Iesu exemplum referens, cœpit comedere. Porro Pauli tū oratione, tum exemplo iam omnium recreatis animis, sumpsērūt & ipsi cibum. Summa autem omnium qui eramus in naui, erat ducenti septuaginta sex. Expleti cibo, subleuabant nauim, quo propius posset appellere in terrā, eiciens tes in mare triticum, quod ex Aegypto uetere Romanorū granario deuehebant in Italiam. Vbi uero iam diluxisset, terram quidem quam uidebant, non agnoscebant. Cæterū animaduenterunt eam habere sinum quendam hinc atque hinc porrecto littore, in quem destinabant, si possent, nauim impellere. Sublatis igitur ancoris, committebāt se mari, simul laxatis & gubernaculorum iuncturis, quo posset & his uti ad dirigendum quò uellent nauis impetū. Tum sublatis in altum uelis, antennis ad uentum offixis, secundum auræ flatum tendebant ad littus. Cæterum quum nō possent obtinere sinum quem petebant, sed ui uetorū incidissent in locum prominentem in mare, huc impegerunt nauim. Ac prora quidem infixā uado manebat immobilis, puppis uero soluebatur ui undarū. Itaq; iam nihil supererat, nisi ut natando suæ quisq; uitæ consuleret. Hic multum consilium erat, ut iactos occiderent, ne quis quum enatasset, effugeret. Hoc barbarum & immane consilium coërcuit Centurio, cupiens seruare Paulum, cuius consilio ipsi seruarentur. Verum ne quis omnino periret, iussit ut qui natandi essent periti, se primos abicerent in mare, & natatu in terram euaderent. Qui natare nescirent, partim nixi tabulis, partim alijs nauis instrumentis adiuti reciperent sese in terram. Hac ratione factum est, ut omnes tandem euaderent in terram.

CAPVT XXVIII.

QUVM appellerent, nō agnoscebāt quæ nam esset insula, uerum posteaquā cuasissent in terram, ex incolis cognouerunt, quōd. Melite uocaretur. Ea est inter Ep̄rum & Italiam, spectās Siciliam ad septentrionem. Barbari uero miserti calamitatis nostræ non mediocrē humanitatem nobis præstiterunt. Nā accensa pyra, recipiebāt nos omnes simul & hymbri et frigore afflictos. Vbi uero Paulus cōgregasset sarmetorum multitudinē, & posuisset super ignem, uipera quæ illic latitans prius frigore torpue-
 rat, excitata calore prorep̄sit, ac mordicus arripuit manū Pauli. Barbari uero Melitæi, ut uidere letalē bestiolam pēdentem à manu Pauli, dicebant: Omnino hic homo necesse est ut sit homicida quispiam: quem cum tempestas eiec̄erit incolumē è mari, tamen ultio diuinā nō sinit in terris uiuere. Paulus autem ut sensit uiperæ morsum, excussit eam in ignem, neq; quicquā præterea passus est mali. At illi existimabant futurum, ut ueneno dilapso per uenas, incendi-
 tur atq; intumesceret, aut rep̄tē mortuus cōcideret, ui ueneni rectā penetrāte ad cor. Tandem quū illi diu expectas-
 sent quid accideret Paulo, uiderētq; nihil illi accidere mali ex morsu uiperæ, rursus barbarica leuitate mutata sentētia, dicebant illum esse deū. Nondū enim audierāt Melitæi de Iesu, qui hoc donarat sui nominis professoribus, ne uis ulla ueneni, quantūuis præsentanea, posset ipsis nocere. Porrō iuxta litus illud in quod appulerāt, erāt prædia primatis eius insulæ, noīe Publij, qui nos exceptos in ædes suas, triduo benigniter tractauit. Eodē tēpore Publij pater febribus ac dysenteria laborabat adeo grauiter, ut etiā lecto decūberet. Paulus autem memor præcepti dominici, ingressus est ad ægrotū, ac precibus ad deū fufis imposuit illi

illi manus, ac sanauit eū. Id factū ubi rumor sparsisset per insulam, ceteri quoq; qui laborabant, adibāt Paulum, & sanabātur. Quāobrem illi donec illic cōmorabamur, plurimum officiorū in nos cōtulerūt: & dū adornaremus nauigationē, imposuerūt in nauim ad cōmeatū necessaria. Mē sibus itaq; tribus in insula transactis, nacti sumus nauim alterā Alexandrinam, quæ in Melite hybernauerat. Huic erat insigne Castor et Pollux, quos Græci Dioscuros appellāt, putātq; bene fortunare nauigationē, si coniūcti insideant antennis. Hāc ingressi soluimus à Melite. Posteaquam appulsemus Syracusas, ea ciuitas est Siciliae maritima, commorati sumus illic triduo. Soluētes Syracusis, ac præterlegētes Siciliae littora, deuenimus Rhegiū Italiae ciuitatem in agro Brutiorū. Ab ea ciuitate breuissimus tractus est in Siciliam. Nam hac parte olim Sicilia contigua erat Italiae, donec uis maris intercurrentis diuulsit utraq; regionē, interfuso freto nō amplius q̄ M. D. M. P. in latum, unde et nomē inditum à Græcis Rhegio. Hinc post unum diem afflāte uento cōmodo nimirum Austro, delati sumus Puteolos. Vbi quum nacti essemus aliquot Christianos, rogati sumus, ut aliquandiu cōmoraremur illic. Itaq; morem gerētes illorum uolūtati, subsedimus illic dies septem, unde rectā profecti sumus Romā. Quoniā autē iam rumor Romā pertulerat ad fratres, nos eō aduenturos (nā Pauli nomen apud Romæ agētes Christianos, cum primis erat celebre ob epistolā ad illos scriptam) prodierunt nobis obuiā ex urbe usq; ad Appij forum, ac locum cui nomen Tres tabernæ. Horum cōspectu uehementer recreatus est Paulus, intelligēs & illic esse qui sincero pectore fauerent Euangelio: & actis deo gratijs sumpsit fortē ac bene sperātem animum. Denum ubi peruenissemus Romā, Centurio reliquos

liquos uinctos tradidit principi exercitus: ceterum Paulo
 permissum est ut maneret solus unico tantū adhibito mili-
 te, qui seruaret eū. Quoniam autem uinctus unā cum alijs
 perductus est Romā, ne quis Iudæorum suspicaretur eum
 ob aliquod maleficium ista pati, post tertium diē conuoca-
 uit primores Iudæorū Romæ degentiū, apud quos ita lo-
 quutus est: Ego, uiri fratres, quū nihil admiserim aduersus
 populum meū, aut instituta maiorum, uinctus Hierosoly-
 mis, traditus sum in manus Romanorū, delatus Casaream
 ad præsidē Felicem, deinde ad Festū. Qui quū causam ex-
 aminassent, uoluerūt me absoluerē, eò quòd, ut ipsi fatebā-
 tur, nihil in me cōperissent capitis supplicio dignū. Verū
 odiose reclamātibz Iudæis, coactus sum appellare Casā-
 rem: nō quòd ob hāc causam sim offensus gēti meæ, parēq;
 criminationē ullam apud Casarem, et odium quo laborat,
 augeā, sed ut meam tuear innocentiam. Omnibus enim be-
 ne cupio, qui deum pure colunt iuxta legem patriam. Hoc
 enim erga uos affectu ductus, iussi uos huc accersi, quādo
 uinculis onusto nō licebat uos adire, ut ex uestro cōspectu
 & alloquio nō nihil solatij caperē. Quir autem colit gens
 Israëlitica tanto studio deū, contēptis gētium simulachris,
 nisi quia sperat in resurrectione pietatis suæ præmiū? Ob
 hanc itaque spem, quæ mihi communis est cum tota gente
 mea, circumdatus sum hac quam uidetis catena. Nec aliud
 mihi crimē potest obijci. Ad hāc Iudæorum primores re-
 sponderunt hunc in modum: Quòd te nobis purgas, quasi
 delatus ab aliquo, scito quòd neq; quisquā à Iudæa per li-
 teras significauit nobis aliquid mali de te, neq; quisquam
 inde huc ueniēs quicquā de te mali loquutus est. Cupimus
 tamē ex te ipso discere, quæ sit tua sentētia. Nam quod at-
 tinet ad sectā istam nuper natam de Iesu Nazarenō, qui
 resu-

resurrexerit, cōpertum habemus, quòd ubiq; ab omnibus illi reclamatur, tanquam uana. Gratum erit igitur, si nos exactius, de hac quid tu sentias, docueris. Id quum Paulus libenter se facturum respōdisset, præscripto die rursus ad illum conuenerunt Iudæi plures quàm antea uenerant, in hospitium in quo Paulus uersabatur. Quibus exponebat doctrinam euāgelicam, testificans iam adesse regnum dei, nec amplius expectandum esse Mesiam, docens hunc esse Iesum Nazarenum, idq; demonstrans ex figuris legis Moisaicæ, ac uaticinijs prophetarum ostendens quicquid erat adumbratum in lege, quicquid prædictū à Mose & prophetis, in Iesu palam ac plene exhibitum esse. His de rebus cum Paulus copiose disseruisset à mane usq; ad uesperam, quidam è cœtu Iudæorum crediderunt orationi Paulinæ, quidam non crediderunt. Quum inter sese non essent concordēs, cœperūt abire, Paulo prolixæ orationi unum ad huc uerbum adiiciente, quo taxaret illorum incredulitatē, qui tam manifestis legis ac prophetarū de Iesu testimonijs non desinerent diffidere: Bene, inquit, spiritus sanctus de uobis uaticinatus est per Esaiam prophetam ad patres nostros, quorū obstinatam incredulitatem uos refertis. Vade inquit, ad populum istū, & dic ad illos: Auribus audietis, nec intelligetis: & oculis cernetis, nec uidebitis. Incrassatū est enim cor populi huius, et auribus grauitèr audierūt, & oculos suos cōpresserunt, ne quādo uideāt oculis et auribus audiāt, & corde intelligāt, conuertaturq; & sanem ipsos. Proinde scitote, quòd hæc salus quæ per Iesum offertur à deo, quādo uos respuitis, deseretur ad gētes. Respuit enim qui non credit: nec capax est huius gratiæ qui fidem nō habet Euāgelio. Vobis primum annunciatū est donum dei. Sic enim iusserat dominus: Oportebat autem uos po-

tiffimum credere, qui profitemini legem & prophetas,
 sed aduersus hæc omnia habetis oculos oclusos, aures
 obturatas, & cor incrassatum, reclamantes manifesta lu-
 ci ueritatis euangelicæ. Gentes autem, quæ nec deum noue-
 runt, nec legem habent, aut prophetas, à simulachris suis
 conuertentur, & per fidem assequentur hanc diuinam be-
 nignitatem, quam uos aspernamini gratis oblatam. Hæc
 quum dixisset Paulus, discesserunt ab eo Iudei, multam
 habentes inter ipsos disceptationem. Mansit autem toto
 biennio in ædibus quas conduxerat, excipiens humaniter
 omnes qui ipsum adibant, siue Iudeos, siue incircū-
 cisos prædicans illis regnū dei, ac docens cum
 omni fiducia, nemine prohibente doctrinā
 euangelicā, proferens uaticinia olim
 prodita de domino Iesu: tum il-
 lius facta, dicta, promif-
 saq; ad ea con-
 ferens,

FINIS.

